

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

MAI 2020

NR. 5 (1657)

ANUL XXXII

1 LEU

www.revistaorizont.ro

5

SILVIU LUPESCU

Un sfert de veac cu POLIROM

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

Anul Paul Celan (segmente)

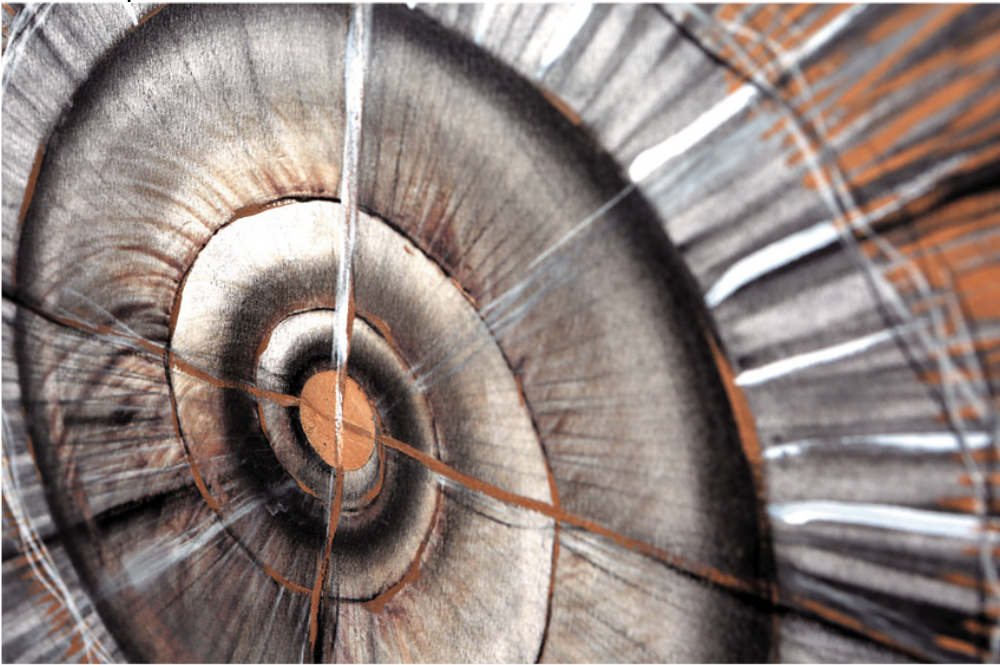
Cornel UNGUREANU

Pentru Radu Pavel Gheo

Mărturiile lui Petru Solomon sunt importante – e unul dintre prietenii care au definit, prin prezență, relație, bucuria întâlnirilor, perioada bucureșteană a lui Paul Celan. În volumul *Ochiul meu rămâne să vegheze. Versuri, glose, evocări*, editat de „Realitatea evreiască” sub coordonarea lui Geo Șerban, mai scriu și alți prietenii. Marcel Aderca – coleg de redacție între 1945-1947 la Editura Cartea Rusă: „Ne era superior prin calitatea literară și intelectuală, în general, cât și, în special, prin cunoștințele sale de limba rusă, franceză și germană, extrem de

mălniceanu: „Ne-am reîntâlnit după douăzeci de ani... Paul încărunțise, umbla lipindu-se de ziduri și cu spinarea încovoiată, parcă sub o povară apăsătoare. Existau în el, încă de pe atunci, semnele apropiatului dezastru”. „Știam că, la recomandările medicilor, soția îl părăsise, fiindcă încercase de două ori să o asasineze, în timpul unor crize nervoase. Paul fusese un om vesel, sociabil, fermecător. La Paris, l-am găsit amabil, doritor să afle cât mai multe despre vechii săi prieteni, dar vioiciunea îi pierise”.

„Un amănunt interesant l-am aflat de la Alain Bosquet, care fusese și dânsul în relații amicale cu Paul. Soția lui, Gisèle, născută Lestrage, se trăgea dintr-o familie catolică bigotă. Aceasta privise foarte rău căsătoria. Mai mult,

utile în activitatea noastră profesională. Făcând parcă abstracție de toate aceste însușiri, Paul Celan era de-o modestie exemplară”. „Paul Celan era un tip încântător, cu un remarcabil simț al umorului. Mare amator de calambururi, de jocuri de cuvinte”. „Paul Celan a fost înconjurat de toți prietenii cu multă dragoste. Întrunea din plin toate însușirile care să-l facă iubit, de femei în primul rând, dar nu numai de ele, ci de toți care aveau privilegiul să vină în contact cu el”.

Cu Horia Deleanu se cunoștea încă de la Cernăuți: „Frecventam aceeași grupă de studii-prelegeri de limba și literatura franceză la Universitatea din Cernăuți”. „În mai 1947, scrie Ion Caraion, făceam să apară, la București, *Agora*, revista internațională de artă și literatură, în care a debutat, în limba germană, Paul Celan cu poemele „Das Gastmahl”, „Das Geheimnis der Farne” și „Ein wasserfarbenes Wild”. Cu puțin timp înainte a apărut în *Contemporanul* „Todesfuge” („Fuga morții”). „În perioada 1945-1947 decizia sa de a scrie în română sau în germană nu era încă luată”.

Maria Banuș: „Pentru cine i-a urmărit traiectoria vieții și a creației, e clar că vectorii bolii de nervi care l-au împins spre fluviu (spre sinuciderea din Sena, n.n.) au fost multipli. Poate și o predispoziție din naștere. Poate și un sentiment al înfrângerii și sterilității, în lupta cu abisul sondaj hermetic, ce sfârșește în neant, în nonpoezie”. Și Ovid. S. Croh-

Lestrage-tatăl era o figură notorie a regimului de la Vichy și se manifestase ca un antisemit virulent”. „Gisèle revenise și el trebuia neapărat să se sinucidă, ca să evite a o omori pe ea.” „Pe Paul îl chinuia, încă de la București, un sentiment de culpabilitate. Își reproșa că se ascunsese și nu-i urmasse pe părinții săi în deportare la Bug”. „După moartea lui Paul, Gisèle Celan a îmbrăcat haina văduviei care nu tolera nicio indiscreție privitoare la biografia fostului ei soț. S-a adresat justiției, cerând ca volumul să fie retras din librării”.

Comentariile prietenilor din România ar necesita explicații – sau măcar completări. Completări cu privire la biografia sa. E de stânga și va rămâne de stânga (își va aminti cu plăcere de autorii „de stânga”), dar pleacă din România la sfârșitul lui 1948, fiindcă în România e amenințat de „schimbarea vremurilor”. După o etapă vieneză se așază la Paris, studiază, traduce, e invitat în Germania – Germania Federală – să citească. Scrie, desigur, în germană, deși poate să scrie în franceză, română, rusă. Se îndrăgostește mereu – e un seducător exemplar – până ajunge la Gisèle Lestrage, artist plastic, aristocrat, dintr-o familie antisemită. Corespondență aprinsă în anii ’50; în 1962 e deja un poet foarte important, primește – în RFG – premii. Dar se îmbolnăvește, nervii cedează. Vrea să se sinucidă, vrea să o ucidă pe Gisèle, care cere divorțul. Trece dintr-un spital în altul, se face sănătos, scrie. În 1970, aprilie, se sinucide.

Când ajunge la Viena, în 1948, Paul Celan are cu el recomandarea lui Alfred Margul Sperber către Otto Basil. Otto Basil o publică în primul număr al revistei PLAN, arată Milo Dor în *Meine Gedichte* (1986). Cred, scria Sperber, că *Der Sand aus der Urnen*, cartea încă în manuscris, este cel mai important volum german de poezie din ultimele decenii, unicul pendant liric al operei lui Kafka”. Lui Milo Dor îi pare rău că în volum n-a apărut „Todesfuge”, pe care ar fi scris-o la Viena sau în tren. „Todesfuge” face parte din poeziile mari ale Secolului XX, dar e și recviemul pe care Paul Celan l-a scris pentru sine însuși. „Todesfuge” l-a scris pentru sine însuși, crede Milo Dor, l-a scris în tren, în transă. Prietenii lui de la București ar putea să-i spună că a fost scris acolo, la București. că a apărut în *Contemporanul* chiar în vremea în care realismul socialist se instaura în România. Dar „Todesfuge” a scăpat, cenzura nu era mereu vigilentă – vigilentă față de un poet care s-a sustras lagărelor. A cărui mamă a fost asasinată în lagăr. Poemul inaugurează o etapă a scrisului celanian – una în care se mai poate spune o poveste chiar cu cuvintele nemțești, chiar în spiritul limbii germane. Un poem în care mai există femei, iubire – în care asasinatul nu poate fi și sinucidere?

De ce n-a fost totuși publicat în *Nisipul din urne*, de ce a fost amânat? Părerea e că „Fuga morții” deschide un timp celanian, închis de „Stretto”. „Stretto” inaugurează (?) deconstrucția celaniană. A citit, a tradus operele fundamentale ale modernității poeziei. În București a întâlnit o avangardă (ea exista, spune Milo Dor, și în Iugoslavia, și în Cehoslovacia, și în România), așa că epoca suprarrealistă poate fi recunoscută chiar în „Todesfuge”. Iată cum începe „Fuga morții”: „Negru lapte-al zorilor îl bem seara/ îl bem la amiază și dimineața îl bem noaptea/ bem și tot bem/ săpăm o groapă în aer acolo se zace nu strămt/ Un bărbat locuiește în casă el se joacă cu șerpilor el scrie/ el scrie când se-ntunecă peste Țara Germană de aur al tău păr Margarete/ o scrie și-n fața casei pășește și fulgeră stelele își fluieră dulăii aici/ își flutură iudeii în fața o groapă săpați-n pământ/ poruncă ne dă cântați acum pentru dans” (traducere de George State).

Milo Dor scria că „Fuga morții” e necrologul lui – ce altceva se poate înțelege despre Celan decât că el „se joacă cu șerpilor” și că „el scrie”? „Fuga morții” e o autobiografie reluată mereu. Dar „Stretto”? „Acoperitu-l-a /- cine?// Veni un cuvânt, veni, /veni prin noapte, /vru să lumine, să lumineze.// Cenușă./ Cenușă, cenușă./ Noapte. /Noapte-și-noapte. – Spre / ochi mergi, spre cel umed”. Traducere de George State). Să fie (și) „un sentiment al înfrângerii și al sterilității”, cum scrie Maria Banuș? Din *Roza nimănui* (1963), emblematic mi se pare a fi „Cuvântul de mers-în-adânc/ pe care noi l-am citit./ Anii cuvintele de-atunci încoace./ Noi încă mai sântem.// Știi tu, spațiul e fără sfârșit,/ știi tu, tu n-ai nevoie să zbori,/ știi tu, ceea ce-n ochi ți s-a scris/ ne-adâncește adâncul” (traducere de George State). Anul 1962 e anul primelor crize de nervi, al spitalelor, al conflictelor.

E sentimentul înfrângerii, al întâlnirilor cu ucigașii? Al încercărilor de dialog cu Tăcerea? A îmbolnăvirii? Al ultimei etape a postmodernismului poetic?

S-a afirmat că el scrie în germană, împotriva poeziei germane. Da, scrie și despre părul de aur al Margaretei – ea e poezia Germaniei – și de părul de cenușă a lui Sulamit. În *Stretto* cenușa se întinde – a scris. Poetul care s-a jucat cu șerpilor.

Între motivele îmbolnăvirilor sale, Paul Celan enumeră acuzația de plagiat pe care i-a adus-o Claire Goll. Acuzație de plagiat, căreia i se adaugă în memoriile târzii ale femeii acuzația de încercare de viol. Povestea cu Ivan Goll (și cu Claire Goll) începe din septembrie 1949, când Paul Celan îi transmite lui Ivan Goll salutări de la prietenul Alfred Margul Sperber, protectorul lui din România. Paul Celan avea nevoie de cunoștințe la Paris, iar Ivan Goll putea fi una dintre cele importante. Îl întâlnește în noiembrie 1949, la Yves Bonnefoy. Între noiembrie 1949 și februarie 1950 îl vizitează acasă, apoi la spital. În 2 martie 1950 asistă la înmormântarea lui Ivan Goll, alături de Claire Goll, care îi comandă traducerea a trei volume de poezie ale soțului ei. „Întâlniri regulate cu Claire Goll până la sfârșitul lui 1951”. Cel care cunoaște biografia poetei Claire Goll, poate să se întrebe ce-i cu „întâlnirile regulate”. La sfârșitul lui 1951, Paul Celan o cunoaște pe Gisèle Lestrage iar la începutul lui 1952 se căsătorește cu ea.

Cine este Ivan Goll, cine e Claire Goll? Primul e un poet important, autor de succes. Alfred Margul Sperber îl cunoaște „de demult” și îi dă lui Paul Celan o recomandare către el. Claire Goll, soția lui Ivan Goll, provine dintr-o aristocrație mai degrabă ciudată, cu o mamă foarte aspră, pe care tânăra Claire o urăște: „acasă am făcut o experiență de lagăr, mama era un adevărat ofițer SS”. Mama va muri în lagăr – era evreică –, așa cum murise și mama lui Paul Celan. Claire, încă nu Goll, deocamdată Aischmann, e ziarist, romancier, poet, vrea să se afirme. Se căsătorește cu editorul Heinrich Studer, studiază la universitatea din Geneva, va fi iubita lui Rilke. Scrie poezii (în 1918 îi apare volumul de poezii *Mittelwelt*), nuvele, romane. Scrie volume de poezii împreună cu Ivan Goll. Claire Goll îl va învinui pe Paul Celan de plagiat: și insistă cu învinuirile. Fusese uneori chiar vedetă a mediilor literare, putea fi luată în serios.

Paul Celan se va întâlni cu prietenii din Germania, cu prietenii din Franța și îi roagă să ia atitudine. Le scrie scrisori pe care le trimite sau nu le trimite – pot fi găsite în „arhiva Celan”. În memoriile sale (*În urmărirea vântului. Nu iert pe nimeni. O cronică scandaluoasă a timpului nostru*, 1976), Claire Goll povestește cum s-a iubit cu Rilke, dar și Malraux, Picasso, Joyce și cum Paul Celan ar fi vrut să o violeze. Petre Solomon, în *Paul Celan. Dimensiunea românească*, scrie că încercarea lui Celan „de viol” ține de imaginația lui Claire Goll: scriitorul avea jumătate din vârsta doamnei Goll.

Când cei doi se întâlnesc, doamna are 60 de ani, iar Celan 30. Și unul, și celălalt aveau, în lumea literară, exercițiul seducției și orgoliul seducătorului. Și ea, după Rilke și, probabil, Malraux, Joyce, Picasso, cum să fie refuzată de tânărul Paul? Întrebările lui Petru Solomon ne arată cât de importanți sunt anii din România ai lui Paul Celan.

Nichita Stănescu la Timișoara, 1982.

Recycle bin: conspirații

Marcel TOLCEA

Prima lucrare modernă care clamează o conjurație universal anticlericală îi aparține unui abate francez, Lefranc, și a apărut în 1791: Vălul ridicat pentru curioși sau secretul revoluției revelat cu ajutorul francmasoneriei. Un an mai târziu avea să apară o alta al cărei titlu spune totul despre conținutul ei — Conjurația împotriva religiei catolice și a suveranilor, al cărei proiect, conceput în Franța, trebuie executat în întregul univers. Nici una dintre ele nu are succes, dar gheața atenției e spartă în 1796 când vor apărea patru volume ale unui alt cleric francez, abatele Barruel. Cartea, ce va face carieră în istoria ideilor cu privire la teoria conspirației poartă și ea un titlu cvasipletoric: Mémoires pour servir à l’histoire du jacobinisme.

Paradoxal, nenumărații autori antimasoni se transformă, fără voia lor, în eficienți propagandiști ai fenomenului din cauza sau grație unei fatale infirmități de înțelegere: simplifică la maximum fenomenul și îi conferă francmasoneriei din toate timpurile și de toate tipurile o coeziune și o coerență inexistentă și, desigur, imposibilă. Fiindcă, în realitate, lucrurile nici nu stau, nici nu stăteau deloc așa. Spre deosebire de autorii masoni care, fatalmente, nu pot vorbi decât despre segmente ale masoneriei, autorii antimasoni sunt nevoiți să dea impresia că știu foarte bine ce este masoneria în ansamblul ei și, ca atare, evită particularitățile ori nenumăratele deosebiri sau nuanțe pentru a crea o realitate care, de fapt, nu există. Din simplul motiv că, de pildă, francmasoneria despre care scria abatele Barruel în Memorii pentru a servi la istoria iacobinismului nu mai există: Biserica s-a separat de stat, între timp au apărut statele-națiune în care masoneria a jucat un rol decisiv și luminos, „ilegalitatea” societăților secrete din acea perioadă a fost de mult abolită, iar despre spiritismul teozofist din lojele de pe vremea Helenei Blavatsky nu mai știe aproape nimeni nimic.

Fenomenul celei mai mari „febrilități” a literaturii antimasonice este însă exemplificat de cazul autorilor masoni care au scris lucrări de diabolizare a masoneriei după ce s-au „lepădat” de Ordin. Iar exemplul cel mai celebru vine tot din Franța, de data aceasta a sfârșitului de secol XIX, și poartă numele lui Léo Taxil. Gabriel Jogand-Pagès — cel care semna Léo Taxil — a fost un nefericit personaj în care zelul delațiunii a servit toate cauzele. Mason și fervent jurnalist anticlerical, după ce a revenit în brațele Bisericii a ținut cu abilitate o întreagă ficțiune în legătură cu un cult satanic în masonerie, numit de el Palladism. Mai mult decât atât, a inventat și un personaj care urma să depună mărturie în legătură cu acest satanism din loje, Diana Vaughan. Pe care a trebuit, la un moment dat, să îl prezinte, să o prezinte publicului. Ceea ce a și condus la demascarea celei mai celebre escrocherii antimasonice în care au fost implicate, prin credulitatea lor, ilustre personalități ale vieții catolice franceze și nu numai. Un rol decisiv în această demascare a imposturii taxiliene l-a jucat un alt personaj important al bătăliei antimasonice, Abel Clarin de la Rive, redactorul-șef al celebrei publicații „La France Anti-maçonnique”, multă vreme convins de autenticitatea documentelor pe care Taxil le prezentase în Le Diable au XIXème siècle. Doar că scepticismul și flerul său gazetăresc l-au făcut să accepte un scenariu mult prea elaborat. Așadar, o invenție gogonată sau, cu un cuvânt de origine franceză, un canular de care istoria mișcărilor neospiritualiste nu a dus deloc lipsă în ultimele două veacuri.

Covi, c-o păți...

Îcîte una pe zi la din contra pedanteriei pandemiei!

Călin-Andrei MIHĂILESCU

catorzină — carantina de două săptămîni de miere.

deschid fereastra și-o închid, și pentru asta-ți mulțumesc, covid.

așa-i că te sisifici în procesul muncii cu robinetul? ne-a ajuns cuțitul la boss.

silogism viral
p.M. — kitsch-ul este idealul estetic în care rahatul este refuzat și toată lumea se face că nu există (Kundera);

p.m. — fraternitatea oamenilor va fi posibilă doar pe baza kitsch-ului (Kundera);

c. —strîngeți cît mai multă hîrtie igienică, fraților.

les extrêmes se retouchent

primăvară hăt neutră, la solștițiu te vîd, cutră.

o linguriță face cît o mie de împărțășanii.

în fine. poliția ne aduce lumina de la capătul bulanului.

finis coronat shopus.
sechestrîța a schimbat locurile cu soră-sa siameză

împărtășesc anxietatea centaurului din „Calustra” lui Bacovia: „Din spate mă izbește-un cal”.

„păstrați distanța dintre bogați și săracii de noi!” (Milf & Petrov)

principiu: dă-i cezarului ce-și ia oricum singur și lasă-l în plata domnului.
aplicație practică: poliția și BOR-ul fac jumi-juma amenzile pentru hălăduială.

„tilcu-i mîlc cînd omu-i pîlc” (Ibov-nix)

suferă lumea de mocnee, suferă.

coveni, covidi, covici!

fi-v-ar izolarea-n frică cît o aia de furnică!

bunica nu știa latinește. cînd m-a prins cu mîna în borcanul cu gem de portocale, n-a înțeles că
in vitro veritas!
in citro caritas!

virusule, virusule, nu ne mai psihase-niliza!

„ô, solitude étreinte, de soie ! | ô, mo-yen âge à trois !” (Robinson Crousseau)

„doar lașii nu-l gîdilă pe Atlas” (Mozart & Marin)

„am somnambulit-o! noaptea munc și ziua mînc” (proverb hindus).

fonfănim, cotrobăim, | defilăm, ne fofilăm, | bice mici le dăm la cai | ca tot prostu’, de-ntîi mai.

fără să mai pun la socoteală refulamentul de ordine interioară, tînjeam după o senzație de deja fu. am ieșit în stradă. era plin de polițiști.

puțini zoombagii mai eram, da’ mulți am mai rămas.

la corona no tiene quien le escriba.
[de duminica mironosișelor lăutărește] legiunea membrului de onoare se pre-dă, dar nu moare.

somnul rațiunii produce monștri. trezia ei îi reproduce.

cin’ se joacă cu puterea poate doar cu jucăria

„Euricăă, în Ω te găsii acăsică!” (Diogene)

„ghiavolii vă trag de limbo” (tutenka-mon)

ne iau de sus, dronaniștii naibii!

să punem văzduhul înapoi în sticlă! cultura de casă e și mai de masă, eh? cu fața lipită, lipită de zid, | să știe covidul ce-nseamnă partid.
pune umărul! sub epolet!

dialectică românească — de la țapul ispășitor pînă la halba mîntuitoare
hai, libi! do!

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2020 Mai

- 1 mai 1946 s-a născut Nicolae Roșieanu
- 2 mai 1970 s-a născut Costel Stancu
- 4 mai 1950 s-a născut Ada Cruceanu (Ada Mirela Chisăliță)
- 11 mai 1941 s-a născut Crișu Dascălu
- 11 mai 1958 s-a născut Vasile Todî
- 13 mai 1936 s-a născut Bárány Ferencz
- 13 mai 1956 s-a născut Vasile Popovici
- 14 mai 1976 s-a născut Dana Percec Chetrinescu
- 15 mai 1943 s-a născut Ilse Hehn
- 16 mai 1954 s-a născut Marian Odangiu
- 21 mai 1950 s-a născut Constanța Marcu
- 22 mai 1951 s-a născut Constantin Mircea Buiciuc
- 22 mai 1925 s-a născut Lidia Fülöp
- 22 mai 1965 s-a născut Laurențiu Nistorescu
- 23 mai 1946 s-a născut Valeriu Armeanu
- 24 mai 1974 s-a născut Alexander Gerdanovitz
- 25 mai 1946 s-a născut Liliana Ardelean
- 26 mai 1947 s-a născut Ion Scorobete
- 28 mai 1948 s-a născut Petru Novac Dolângă
- 28 mai 1951 s-a născut Constantin Gurău
- 28 mai 1921 s-a născut Mirko Jivcovic
- 28 mai 1956 s-a născut Marcel Tolcea
- 31 mai 1950 s-a născut Mihai Moldovan

Un sfert de veac cu Polirom

Silviu LUPESCU

Cristian Pătrășconiu: Care sunt anii care au trecut cel mai greu pentru Polirom?

Silviu Lupescu: Anii cei mai grei, nu doar pentru Polirom, au fost în timpul crizei din 2008-2013. Pe noi, recesiunea ne-a lovit mai târziu, prin 2010, după ce au fost tăiate salariile și puterea de cumpărare a scăzut draconic, când „piața de carte” s-a prăbușit cu 40%. S-a redresat abia după vreo șase ani.

– Și, cumva în oglindă: când ați fi vrut să se oprească timpul pentru Polirom?

– Niciodată. Întotdeauna m-a interesat ziua de mâine... Îndeobște, întocmim planuri editoriale pentru următorii 2-3 ani și mereu există un titlu (sau mai multe) pe care abia aștept să-l văd ieșit de sub tipar. Dar aveți dreptate, tuturor ni se întâmplă să simțim că timpul trece prea repede și că am vrea să-l oprim. De câte ori șterg numele unui autor din agenda telefonului, aș vrea să fi putut să țin timpul în loc. Mi s-a întâmplat recent la despărțirea de Vintilă Mihăilescu.

– Cum arată o „poză” care vă place foarte mult despre Polirom? Cu numere, cu date?

– Ar fi imaginea tuturor celor 25 de milioane de cărți publicate în 25 de ani. Plasate una după alta, ar alcătui un șir lung de vreo 5.000 de kilometri, cam cât Europa de la Urali la Capul Roca, în Portugalia. Sau stivuite una peste alta, ar face cât un turn înalt de 400 de kilometri, cu vârful în ionosferă.

– Care sunt cele mai neîndurate statistici pentru o editură mare? Cele pe care nu ați vrea în nici un chip să le aveți pe masă?

– În sistemul nostru de plăți rostogolite – nu doar în comerțul de carte –, lichiditățile au devenit o mare problemă. Termenele de plată pentru cărțile vândute s-au tot prelungit dincolo de 120 de zile, ceea ce înseamnă că investiția pentru un titlu nou se recuperează tot mai târziu. Și, să nu uităm, editurile acordă distribuitorilor și credit comercial. Nu știu dacă cea mai necruțătoare statistică e a creanțelor, dar e stresantă. O alta este a stocurilor de carte și a rulajelor, o „imagine” a capitalului pe care editura îl are blocat. Aceste stocuri nu sunt nocive atât timp cât au „rulaj” (*a.k.a.* vânzare), dar cum niciodată tirajele nu pot fi estimate ca la farmacie, întotdeauna o parte mai mică sau mai mare rămâne pe stoc.

– Aveți în minte 3-5 cărți, să zicem, marca Polirom, care ar fi meritat o soartă – de piață – cu mult mai generoasă decât cea avută deja?

– O, sunt multe... Sunt cărți ale unor autori români care au primit premii literare prestigioase în străinătate, în vreme ce la noi n-au fost nici măcar nominalizate la vreun premiu național, deoarece autorii nu făceau parte din vreuna din coteriile băstinașe. Uneori, publicul simte „manevra”, ca în cazul *Întoarcerii huliganului* de Norman Manea (Prix Médicis Étranger, 2006), și cartea se bucură de succesul meritat în librării. Dar nu e întotdeauna așa. De pildă, lăsând deoparte derapajele recente ale lui Goma, cred că *Din Calidor* sau *Culoarea curcubeului '77* meritau o soartă mai bună. Sunt și autori străini într-o situație similară. L-aș menționa pe kenyanul Ngugi wa Thiong'o, de ani buni favorit la Nobel, sau chiar câțiva prozatori americani importanți, cum sunt Philip Roth, Cormac McCarthy sau Don DeLillo.

– Ce muzică clasică apreciați că se potrivește editurii pe care o conduceți?

– Uneori, când plec din Iași spre București, îmi place să ascult Dvořák,

un fel de cireasă de pe un tort inexistent. La Iași, Filarmonica nu mai are de ani buni o sală de concerte. Are doar promisiuni de la toți politicienii din toate partidele.

– Vă enervează piața de carte din România?

– Da, în primul rând prin micime. Fiecare țară are piața de carte pe care și-o merită. Statisticile privind consumul cultural sunt cunoscute. Suntem pe ultimul loc în UE și, drept urmare, putem fi cotați drept un popor incult. Prima oară când m-am „enervat” a fost în Suedia, unde am cunoscut un prozator tânăr care tocmai ajunsese la un milion de exemplare vândute din ultimul său roman. Un milion! Unul din zece suedezi îi citiseră romanul. Anul trecut, o editoare din Lituania spunea că tirajul mediu la ei este de 25.000 de exemplare. N-am crezut-o. Așa ceva e de neconceput în România.

– Ce nu merge la noi în această privință? Nu accidental, ci așa, ca eroare majoră, ca defecțiune majoră de sistem?

– Cred că dezinteresul pentru carte, tot mai evident după 1989, a început odată cu degradarea învățământului. Ca să rezum, îmi amintesc că la o ediție FILIT de acum câțiva ani, l-am întâlnit pe Ernest Wichner, scriitor și traducător emigrat din Banat. Era festivitatea de închidere, pe scenă o profesoară de română (traseistă politic) ținea un speech anost, într-un limbaj prețios, așa că am ieșit din Teatrul Național la o țigară. Ieșise și Wichner din sală. Țin minte ce mi-a spus atunci: „Dacă așa sunt toți profesorii de limba și literatura română din țară, atunci îmi explic de ce elevii nu mai citesc”. Profesorul meu de matematică, Traian Cohal, transforma cel puțin o oră pe trimestru într-una de citit poezii – Minulescu, Blandiana, Brumar, în fine, poezii pentru adolescenți de liceu. Liceul „Negruzi” avea un cenaclu, o revistă literară... Probabil că asemenea cenacluri și reviste mai există, dar în foarte puține școli – poate în câteva licee de elită.

– Cum evaluați ceea ce reprezintă bunul cel mai de preț pentru Polirom? Și, desigur, care este acela?

– Depinde în ce sens. Literal, bunul de preț e compus din ceea ce numim „active circulante”, respectiv stocurile de carte. În funcție de mărimea editurii, valoarea acestora poate ajunge la milioane sau zeci de milioane de euro, bani blocați și cu un rulaj îndeobște lent. Figurativ însă, factorul decisiv sunt oamenii din editură. Și ar mai fi brandul, renumele pe care editura și l-a cucerit în timp și care se măsoară prin numărul cititorilor fidelizați. Brandul Polirom depinde nu doar de personalul din editură, ci și de consilieri, colaboratori, traducători, referenți și, mai ales, de autorii publicați.

– Pe ce greșeli se bazează succesul dumneavoastră, al editurii pe care o conduceți?

– Pe greșelile concurenței, cea care mi-a permis să prind „o felie” consistentă din tortul numit „piața de carte”. Evident, acum 25 de ani configurația editorială era cu totul alta și multe edituri aveau un program, ca să spunem elegant, comercial. Lăsând gluma deoparte, omul din greșeli învață, dar e bine să greșești mai puțin decât concurența, mai ales în ce privește programul editorial sau prețul și calitatea cărților pe care le produci.

– Dacă ar fi să scrieți un Manual al Editorului pentru România și dacă ar fi să faceți un tabel cu 10 legi să spunem, ce ați pune acolo?

– Unele „legi” sunt valabile pentru orice business: (1) elaborează un plan de afaceri; (2) studiază cererea; (3) cunoaște-ți concurența; (4) nu uita că să vinzi e mai greu decât să produci. Altele țin de specificul produselor culturale, al căror public este foarte segmentat: (5) stabilește criterii multiple de selecție a titlurilor; (6) întocmește planuri editoriale pentru minim un an; (7) estimează cât mai corect publicul țință, prețul și tirajul; (8) respectă toate fazele de editare a cărților; (9) promovează noile titluri înainte de apariția lor. O altă regulă, a zecea, ar fi că minim o treime din personalul unei edituri trebuie să lucreze în marketing și vânzări. Cred că sunt multe alte astfel de reguli de urmat.

– De ce au dispărut așa de multe edituri de la noi în ultimii ani?

– Au dispărut multe? Cred că au și apărut la fel de multe. Chiar pe strada unde se află sediul Polirom, la Iași, sunt vreo cinci-șase edituri! Oricare centru de multiplicare poate obține ISBN-uri și devine editură. Sunt zeci, dacă nu chiar sute de edituri de familie sau de apartament. Cunoscut și la Timișoara o editură cu o carte de vizită de peste 6.000 de titluri! Impresionant, nu? E drept că pe pagina web scrie „am tipărit peste 6.000 de titluri” și nu „am editat peste 6.000 de titluri”. E un mic detaliu, nu? Ceea ce cred că se petrece și, de altfel, s-a petrecut în multe țări este concentrarea, adică o cotă mare de piață este deținută de un număr restrâns de edituri, astfel că editurile mici devin mai puțin vizibile. Pe de altă parte, domeniul editorial are o barieră de intrare joasă, astfel că în anii '90 a fost o adevărată „invazie” de noi edituri. Multe dintre ele nu au rezistat sau au fost falimentate pentru a nu plăti taxe și impozite, apoi unele au reînviat sub denumiri ușor modificate – o metodă folosită la noi pe scară largă și cu mult succes de „oamenii de afaceri” autohtoni și nu numai. Nu doar democrația a fost originală, ci și capitalismul românesc. Până la urmă, ca în orice business, într-o editură trebuie să investești mereu. Cei care s-au oprit au dispărut.

– Ce însemna, pentru România, „tiraj mare” acum 25 de ani?

– Pentru Polirom, erau tirajele de peste 7.000 exemplare. Sunt convins că pentru literatura de consum (gen Sanda Brown) tirajele erau mult mai mari.

– Dar acum 15 ani, înainte de criză? Și acum 8-10 ani, după criză?

– Și înainte de criză tirajele „mari” au fost de cca 5-7.000. Desigur, au fost best-seller-uri cu tiraje mai mari și cu reprinturi succesive. Îmi amintesc de corespondența inedită dintre Eminescu și Veronica Micle, de pildă – au fost vreo 50.000 de exemplare vândute. Pe atunci, cadrele didactice primeau o subvenție de 100 de euro pentru a-și achiziționa cărți. Acum subvenția aceea a rămas lege doar pe hârtie, ca și tarifele preferențiale la serviciile poștale pentru tipărituri sau sprijinul acordat librăriilor individuale mici.

După criză, piața de carte a scăzut și tirajele au scăzut proporțional. Un tiraj mic înseamnă și o eficiență financiară redusă, dacă nu chiar o pierdere, dar și un cost de oportunitate cert, în sensul că banii puteau fi redirecționați spre ceva mai lucrativ. Cu un tiraj sub 1.000 de exemplare e greu să obții profit, întrucât costurile per exemplar cresc semnificativ.

– Și azi: ce coordonate are un „tiraj mare” la noi?

– Un tiraj *bun* poate fi de 2.000 de exemplare pentru un roman românesc contemporan, 3.500-5.000 pentru

literatura universală sau 2.500-3.500 pentru o carte de non-ficțiune. Dincolo de aceste limite, aş spune că se situează best-seller-urile. Un best-seller mondial a fost *Sapiens* de Yuval Harrari. La noi s-au vândut până acum cca 150.000 de exemplare. Best-selleruri pot fi considerate şi unele cărţi ale autorilor români: Tudor Chirilă cu ale sale *Exerciții de echilibru* (75.000 exemplare), *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt (50.000 doar în ediția de opere de la Polirom), *Cartea șoptelor* de Varujan Vosganian sau Dan Lungu cu *Sunt o babă comunistă* (fiecare cu cca 25.000-30.000 de exemplare vândute). Manualele școlare sau universitare au tiraje mari, dar deja vorbim despre un alt tip de cărți. În ce privește literatura străină, *De veghe în lanul cu secară* de Salinger a vândut la Polirom, în tiraje succesive, cca 180.000 exemplare, iar *O mie nouă sute optzeci și patru* al lui Orwell, 100.000 de exemplare. Nu sunt cifre spectaculoase în comparație cu milionul „modelului suedez”, dar asemenea titluri ne permit să supraviețuim.

– **Pe ce e de construit în piața de carte din România? Ce e deja solid? Ce e greu de doborât?**

– După 1989, numeroase edituri au fost înființate din inițiativele unor persoane particulare. Au fost și privatizări mai mult sau mai puțin discutabile ale unor edituri de stat. Unele, cele cu manageri dedicați cărții și performanți, continuă să existe și azi. Toate cred că pot alcătui un fundament solid pe care să se poată construi în viitor. Cert e că suntem într-un moment de predare a ștafetei – în locul „pionierilor” din anii ‘90 vin generațiile noi de editori. De ei, dar și de politicile editoriale adoptate, va depinde cum va arăta piața de carte peste, să spunem, zece ani. Când menționez „politice editoriale”, mă gândesc că s-a recuperat mai tot ce era de recuperat, acele cărți care nu au putut fi publicate în comunism, astfel că e nevoie de ceva nou, care să surprindă și să atragă cititorii. Nu poate fi decât îmbucurător faptul că deja se impun noi generații de prozatori. Singura mea teamă e că ne pricepem mai curând să deconstruim decât să construim. Avem idei, avem entuziasm, apoi totul dispare la primul obstacol, ca și cum n-ar fi existat. Avem și vocația de a distruge și ce a fost bine construit. Să nu uităm ce s-a ales din Institutul Cultural Român după anul 2012.

– **Vă temeți, aproape de carte, de proliferarea noilor „dihăanii”, a noilor tehnologii?**

– Categorical, nu. Revin pentru o clipă la muzică, pentru care suportul, „dihania”, s-a transformat rapid în ultima sută de ani: de la plăcile de patefon, trecând prin LP, CD, DVD, DVD-A, SACD, BD, am ajuns astăzi la suporturi digitale de înaltă rezoluție (Hi-Res) și DSD. Prin contrast, obiectul numit carte a rămas cam același. A apărut formatul digital, dar până și cei mai entuziaști adepți constată că ponderea lui e redusă, chiar și în țările anglofone, unde nivelul vânzărilor a fost mai ridicat. Mai mult, se pare că formatul clasic începe să recâștige terenul pierdut, așa cum printre melomani sunt numeroși „nostalgici” care au revenit la LP-uri, a căror comercializare a luat un avânt spectaculos. În ce privește Polirom, am fost printre primele edituri din România care au abordat producția de carte digitală în diverse formate, nu și kindle, care e un format proprietar deținut doar de Amazon. Cam o treime din oferta noastră de carte a fost digitalizată, încât sunt în prezent peste 1.500 de titluri disponibile pe www.libris.ro

– **Mai aveți idei pe care unii le-ar putea considera din cale-afară de naive despre cărți, cu privire la ce pot face cărțile?**

– Nu cred că poți profesa ca editor dacă nu iubești cărțile, dacă nu ai o relație afectivă cu ele. Inevitabil, ca pe orice ființe iubite, le idolatrizezi. Citești o carte, o îndrăgești, și brusc simți că trebuie să o publici, că toată lumea o va citi. E o naivitate! De multe ori marile iubiri provoacă și deziluzii dintre cele mai mari.

– **A dat Moldova înapoi Poliromului – sau măcar Iașiul – cât a dat Polirom Moldovei, sau măcar Iașiului?**

– Iașiul mi-a oferit climatul în care m-am format, un climat mult mai cultural pe atunci decât este astăzi. Un rol formativ au avut și perioada petrecută la *Opinia studentescă* și grupul din jurul revistei. Multe s-au schimbat însă de atunci. Unul dintre foștii directori ai Centrului Cultural Francez îmi spunea acum câțiva ani că pur și simplu nu are cu cine să discute problemele culturale la Primăria din Iași. Orașul a fost sufocat de propria tradiție de la care se revendică și de un provincialism cu iz conservator, cu câteva excepții pe care le pot număra pe degetele de la o singură mână. Polirom e o editură din Iași sau din Moldova în aceeași măsură în care ar putea fi din Timișoara sau din Banat. Cel puțin, așa mi-am dorit – să nu fim o editură provincială. Primele lansări de carte le-am avut la Cluj și Timișoara. Nu am elaborat o „geografie editorială” după modelul celei literare a profesorului Cornel Ungureanu, dar legăturile cu Banatul pot fi dovedite: în afară de cei care s-au aflat alături de mine încă de la înființare (Mircea Mihăieș și Adriana Babeți, de pildă), am publicat foarte mulți autori bănățeni. Primele lansări de carte (*Pentru Europa* de Adrian Marino ori *Scrisorile din închisoare* ale lui Adam Michnik) tot la Timișoara au avut loc.

Ce a oferit Iașiul Poliromului? N-am vreo așteptare anume și nici n-am ochit vreo stradă pe malurile Bahluiului să-mi poarte numele. O editură e o construcție, cineva o proiectează și o înalță cărămidă cu cărămidă. În ultimă instanță, însă, cărțile sunt cele care vorbesc. Așa încât ceea ce mi-a oferit Iașiul în primul rând a fost atmosfera liniștită în care am putut să public aceste cărți.

– **Decade cartea? Decade lumea legată/protejată de cărți?**

– E o întrebare din acelea pentru futurologi. Cum va arăta lumea peste o sută de ani? Ce va oferi epoca „postumană”? James Lovelock prezice un timp când creierul va putea fi „citit” și copiat pe o memorie USB, astfel că vom deveni „nemuritori”. Ce ne va oferi viitorul, epoca „postumană”, în ce privește cartea? Habar n-am. Poate „cartea-pilulă”: *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu în 500 de comprimate, a se administra *per os* câte unul pe zi, după cină.

– **Cum e Silviu Lupescu la Polirom atunci când e bucuros?**

– Fredonez *Toréador*, en garde sau ceva similar.

– **Dar când e nervos?**

– E ceva între 90 și 100 dB(A) pe holurile editurii. Așa cred.

– **De ce suntem ultimii în Europa la consumul de carte?**

– Am menționat rolul (aproape inexistent) al școlii în ce privește lectura. Chiar și unii miniștri ai Educației vorbesc ca niște suplinitori la o școală cu WC în fundul curții. Dar dacă ne gândim cine produce astfel de profesori, atunci trebu-

ie menționate și universitățile devenite astăzi adevărate fabrici de diplome. Am constatat eu însumi scăderea nivelului cultural, faptul că sunt studenți la filologie în an terminal care nu știu cine a fost autorul *Divinei comedii*, scriu „statuia lui Cid” sau habar nu au să facă acordul articolului posesiv. Pentru mulți, FB și Wikipedia sunt singurele „surse” de informare. Numeroși absolvenți care ajung să predea astăzi în școlile românești au teze copy-paste. De aici, și procentul mare de analfabeți funcționali din România, așa cum au demonstrat-o recent testele

© TVR2

PISA, dar și mulți politicieni și reporteri pe care îi auzim zilnic torturând limba română la televiziuni.

Degeaba ne lăudăm cu Enescu (deși nu avem nici măcar o singură integrală a operelor sale muzicale realizată în ultimii 30 de ani), cu Brâncuși (pentru care nu s-au găsit bani pentru „Cumînțenia pământului”) sau Eminescu (din a cărui poezie, un recent ministru al Culturii, de la o universitate de rang doi, nu a fost în stare să recite nici măcar două versuri). Suntem ultimii în Europa la consumul cultural, nu doar la carte, în oricare dintre statisticile realizate independent, nu în cele ale institutelor aservite politic. De aici și imaginea noastră de popor incult, de „sparangheliști”, ca să folosesc un termen la modă. Pe lângă muncitorii sezonieri însă, au emigrat și numeroși potențiali „consumatori de carte”, oameni cu un orizont cultural larg. Sunt milioane! Avem cel mai mare și mai dramatic exod din istoria națională, un exod care afectează și consumul de carte.

– **Să fim (și) optimiști cu privire la criza majoră (cum e cea în care tocmai suntem)? Mă refer la oameni și cărți.**

– Oricine a trecut prin criza precedentă știe că nu sunt motive de optimism. După criză, vânzările de carte și-au revenit greu. Putem presupune și de această dată că nivelul de trai va scădea și că migrația va crește. E prea devreme să estimăm ce influență va avea asupra psihologiei cumpărătorului sau a interesului pentru lectură. Con tracția pieței de carte se prefigurează a fi însă una majoră, probabil mai mare decât la criza anterioară.

– **Vedeți posibilă, ca să fac apel la un limbaj de sezon, o „imunizare în masă” a pieței de carte de la noi?**

– O „imunizare”, în sensul unui fenomen de respingere a cărților nu cred că va fi. Întotdeauna vor exista împătimiți de lectură, chiar dacă procentul acestei „elite cititoare” e redus, undeva între 5% și 8% (același procent, de altfel, e și în SUA). Și nici nu cred că va exista cu adevărat o *rezistență* față de carte, ci mai

curând multă indiferență.

– **Sau, ca să rămân la acest limbaj, e nevoie de vaccin(uri)?**

– Prea multe Mame Omida emană opinii despre vaccinuri, așa că mă abțin. Dar referitor la „piața de carte”, să nu uităm că sunt și alți actori care o pot potența. De pildă, librarii. Despre librăresele de la „Junimea” din Iași, cele din timpul adolescenței mele, am cele mai frumoase amintiri. Erau niște profesioniste, în vremuri când multe titluri erau dificil de procurat. Să nu fi fost ele, nu știu dacă astăzi aș fi ajuns să reeditez

unele dintre cărțile autorilor pe care îi citeam pe atunci – Gabriela Adameșteanu, Matei Călinescu, Nicolae Breban, Augustin Buzura ș.a. Nu vreau să fac publicitate, dar există și aici, la Timișoara, o librărie model, „La două bufnițe”, unde se fac lucruri deosebite pentru promovarea cărții. Comerțul cu cartea nu e simplu și cred că unui librar îi trebuie și „vocație”. Proprietarul unui lanț de librării de la noi afirma că în comerț nu există morală. Eu cred că fără morală librarul e un simplu marchitan de cărți. Ca să fii librar îți trebuie pasiune, trebuie să fii mereu la curent cu ce e nou în domeniu. Suntem una din puținele țări din UE care nu avem o publicație dedicată librarilor sau noilor apariții editoriale. Așa încât puțini librari se mai informează. De pildă, noi trimitem săptămânal informații complete despre noile apariții, conforme cu sistemul internațional ONIX, folosit de toți marii distribuitori de carte din lume. Din păcate, puțini le citesc când emit comenzi, ba chiar am avut solicitări să le mai simplificăm, pentru că e prea mult de citit. Odată, am trimis informații aiurea în mod intenționat, prezentările și coperte cărților fiind preluate de la alte cărți, deja apărute. O sigură persoană din departamentul de achiziții al unui mare lanț de librării a sesizat neconcordanța. Am dedus că restul librarilor au făcut comenzi „la ghici”.

– **Cum ați vrea să arate Polirom peste 75 de ani?**

Uite așa:

Dialog realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Un sfert de veac cu Polirom

polirom 25

Cum e să publici la Polirom?

Mirel BĂNICĂ

Antropolog, eseist

Simplu, firesc, relaxant, valorizant.

Alexandru CĂLINESCU

Critic literar, eseist

Îi datorez editurii Polirom ceea ce aş putea numi – dacă mi se permite licenţa – al doilea meu debut editorial. După o lungă întrerupere, cauzată de diverse peripeţii existenţiale (unele plăcute, altele, dimpotrivă), am alcătuit în 1998 un volum de mici dimensiuni, intitulat *Interstiţii*, pe care Silviu Lupescu l-a publicat imediat. Cartea a avut succes, iar Silviu m-a promovat din acel moment la statutul — onorant — de „autor Polirom”. Aşa se face că, în 2004 (da, recunosc, nu mă grăbesc să scot cărţi la foc automat), am publicat acolo încă o carte, *Adriana şi Europa*. Şi am avut şansa ca de această carte să se ocupe o admirabilă editoare, doamna Lidia Bodea.

Cu Polirom am colaborat şi în alte moduri: am scris câteva prefeţe, am participat la diferite lansări şi mese rotunde. Am scris despre multe cărţi tipărite la Po-

apărând nenumărate volume ale unor autori români sau străini, care au ajutat cunoaşterea şi au stimulat dezbaterea.

Polirom a avut şi are o echipă profesionistă, redactori, graficieni şi specialişti în promovare foarte buni. Aceasta este experienţa mea personală, dar ştiu din discuţiile cu alţi prieteni sau cunoscuţi care au publicat acolo că aceasta este şi experienţa lor. Avantajul publicării aici este evident: trecerea printr-un sistem de evaluare, format atrăgător, tiraj bun (după standardele pieţei de carte în limba română), promovare, evenimente, distribuţie care acoperă reţeaua de librării din România şi Republica Moldova, în formatul clasic, tipărit, iar în ultima vreme chiar un spaţiu mult mai larg, prin formatul e-book.

Roxana DUMITRACHE

Prozatoare

În anul în care Polirom scotea nasul în lume, foarte probabil eu tocmai reuşeam să citesc nepotcinit, iar Alexandru Mitru, Constantin Chiriţă, Jules Verne şi Dumas erau Beatlesii literari ai vieţii mele. Aveam, deci, primele afinităţi

dulceţuri, m-am oprit în faţa rafturilor Polirom. I-am văzut acolo pe toţi şi pe toate, un lung şir de nume uriaşe pe cotoarele cărţilor. Pe mulţi dintre ei i-am citit de mică, cu unele nume am crescut, pe unii îi mut solemn de pe noptieră pe birou, alţii sunt intimidanţi ca muntele Sinai, pe unii îi invidiez că scriu cum eu nu o voi face niciodată. Pe alţii nu îi ştiu deloc şi mă agasează gândul că n-o să apuc să îi citesc niciodată. La alţii nu mă pot întoarce, deşi mi-aş dori, dar nu mai e timp. M-am bucurat că nu m-am găsit acolo, apoi m-am speriat puţin, trebuie să recunosc. Dacă, totuşi, volumul meu nu a văzut lumina? Dacă am visat că am câştigat concursul de debut şi, de fapt, mintea mea croşetase grandoman o poveste glorioasă? Mă pregăteam să ies din librărie direct în bulevard, cu fojgăiala lui de oameni, praf şi claxoane. La raftul cu „Noutăţi”, mi-am citit în treacăt titlul volumului. Pe copertă avea Klimt, aşa cum ştiam, dar era prima dată când îl vedeam. V-am spus că la Polirom sunt cele mai bine îmbrăcate cărţi, nu?

Doina JELA

Scriitoare, publicistă

Cum să fie altfel decât bine şi aproape ireal de frumos? Polirom este una dintre cele mai bune edituri din ţară, prin unele colecţii, cea mai bună, după mine. Sigur, pare şi puţin formal, fiindcă ce poţi spune, la o aniversare, despre editura unde publici, decât că e o onoare şi un privilegiu să faci parte dintre autorii ei? Din fericire, nu e nevoie să fii formală. Chiar e un privilegiu. Este o editură care a scos şi scoate autori de top, români şi străini, clasici ai literaturii, filosofiei, sociologiei, antropologiei, născoceste colecţii noi, vinde bine, fără să coboare niciodată ştacheta sub un anumit nivel. Mă uit câteodată la lista autorilor şi nu-mi vine să cred că am nimerit printre ei. Eu zic că a fost chiar un noroc.

Când mi s-a trimis de la Polirom şpaltul de la *Telejurnalul de noapte*, în 1997, ţin minte ca azi cum îmi tremurau mâinile citindu-l, ce prost mi s-a părut şi cum nu-mi venea să-l mai trimit înapoi, cu BT-ul cuvenit. Cum în vară, la târg, m-am apropiat sfioasă de dl. Silviu Lupescu, să-i mulţumesc pentru apariţie şi el mi-a spus: „Nu aveţi pentru ce, trebuie să apară şi asemenea cărţi”. Tot aşa de uimită am fost şi aproape 20 de ani mai târziu, când, la trei săptămâni după ce trimiseseam *Villa Margareta*, m-a sunat, cred, dl. Lucian Dan Teodorovici, spunându-mi că-l publică şi întrebându-mă dacă vreau să apară la Gaudeamus. Mai erau până la târgul din toamnă doar vreo 45 de zile. „Cu poze şi desene, cum vi l-am trimis?” am întrebat cu răsuflarea tăiată. „Da, cu poze şi desene”. Apoi am avut un redactor minunat de acribios, în dl. Adrian Botez, iar la alte departamente un comando de fete frumoase, deştepte şi eficiente, de-mi venea să le fac câte o prăjitură în fiecare zi de târg. Nicio morgă, nicio crispă, nicio înfumurare şi niciun nas pe sus. Ăsta e Poliromul pentru mine. Încă mi se pare o neînţelegere că mi-a apărut acolo şi o a treia carte şi încă am îndoieli că a patra va fi destul de bună, că sa nu-i fac de râs, ca să merit încrederea lor fără faoane. Iubesc mult editura asta. Şi-i doresc din suflet viaţă lungă în acest ceas greu.

Ioan T. MORAR

Scriitor

Nu ştiu dacă îndemnul „fereşte-te de omul unei singure cărţi” se poate extinde la „Fereşte-te de omul unei singure edituri”. Eu sînt omul unei singure edituri, Polirom (la cărţile de poezie, tot aşa, omul unei singure edituri, Brumar). Am publicat aici cinci cărţi, unele în mai multe ediţii. Admit că să publice o carte nu e cel mai simplu lucru în viaţa unui scriitor. Ca să colaborezi cu orice editură trebuie să fie „dragoste” reciprocă. Mă bucur că am fost în situaţia de a nu mi se respinge nicio propunere de carte, de a fi publicat în condiţii foarte bune, de a beneficia de excelenta putere de difuzare şi de promovare a editurii (mulţumesc, Claudia!). Am avut o colaborare fără fisuri. De la momentul predării manuscrisului pe email, simt că am intrat într-un angrenaj care nu dă greş. Chiar acum, cînd răspund la anchetă, am în lucru o carte la Polirom, *Fake News în Epoca de Aur*. Am predat manuscrul pe 13 aprilie. Deja am fost contactat de redactorul de carte, Adrian Botez, mi-a spus că a început cititul manuscrisului. În câteva zile vor veni sugestiile şi observaţiile, le aştept curios. Work in progress.

Am colaborat întotdeauna excelent cu aceşti cititori profesionişti de mare clasă, redactorii de carte, am primit sugestii foarte bune, le-am adoptat imediat. În câteva zile (poate chiar astăzi), voi primi propunerile de copertă. Nu ştiu alţii cum sînt, dar pentru mine momentul are un impact puternic: aha, deci aşa va arăta. Ştiam ce conţine, dar nu ştiam cum arată! Carmen Parii, cea care îmi face propunerile de coperte, este prietenă veche cu mine. Nu ne-am văzut niciodată, dar avem dialoguri plăcute, relaxate, ca nişte prieteni vechi.

De câte ori merg la Iaşi, de atîtea ori mă văd cu Silviu Lupescu, mă invită la masă şi mă simt şi eu ca un scriitor occidental, din ăia din filme, în care editorul îşi curtează autorul. Să tot publici la Polirom!

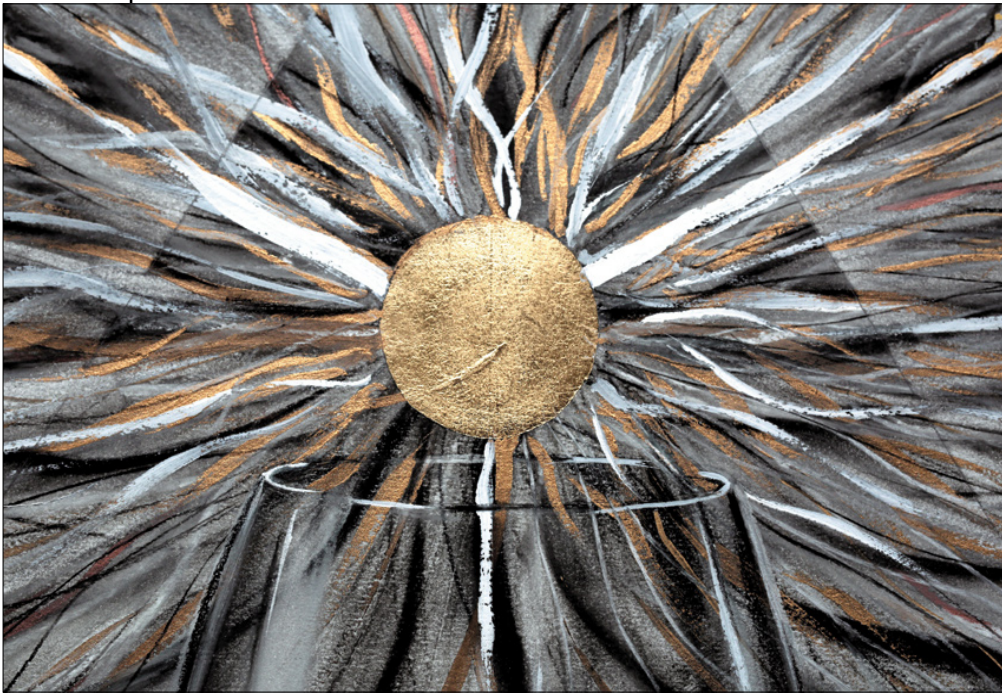
Veronica D. NICULESCU

Scriitoare, traducătoare

Dacă aş fi fost răsfăţată cu un debut la Polirom, probabil că n-aş fi ştiut cu adevărat să răspund. Însă, fiindcă am răţacit nişte ani – ba, aş spune, am ratat cu graţie începutul – şi n-a fost uşor, am câteva lucruri de spus.

Întâmplarea face că am debutat în 2004. An în care s-a lansat Ego.proză şi s-a schimbat ceva esenţial în privinţa publicării de literatură română. Adunam povestiri de doi-trei ani, când am început să caut o editură. Habar nu aveam cum se procedează. Nu fac parte din ceea ce se numeşte „lumea literară”, scriam la Sibiu, singură-cuc, nu arătam nimănui, nu participam la cenacluri, pur şi simplu scriam şi adunasem de-un prim volum. Ce-a urmat? O editură, cu sediul într-un parc frumos din Sibiu, mi-a lădat volumaşul şi mi-a cerut 38 de milioane de lei ca să mi-l publice. Nu-i aveam. Am plecat de acolo zicînd că, şi dacă i-aş avea, nu mi-aş plăti debutul cu ei. Mi se părea monstruos. Ce orgoliu să ai, să verşi atîta bănet în el?

Au continuat căutările. O altă editură, care a rămas de pomină cu refuzurile trimise şi altor scriitori din generaţia mea, cunoscuţi şi preţuiţi acum, mi-a trimis o scrisoare sofisticată despre cât de

lirom, am spus şi am repetat că existenţa acestei edituri dovedeşte că provincia culturală se poate uneori transforma, în chip aproape miraculos, în capitală culturală.

Fără Polirom, Iaşul ar fi mult mai sărac. Dar parcă numai Iaşul...

Dorin DOBRINCU

Istoric

Polirom este unul dintre cele mai importante branduri editoriale din România, construit în timp (un sfert de secol), cu munca unei echipe profesioniste, cu mii de autori şi de titluri. Asta este partea comună, publică. În ceea ce mă priveşte, sunt două motive pentru care apreciez în mod deosebit Editura Polirom. În primul rând este vorba de o editură ieşeană, prin sediu şi echipă. Nu însă şi prin autori, care sunt extrem de diferiţi şi prin spaţiul de provenienţă, şi prin opţiuni stilistice, şi prin domeniile în care se încadrează. În al doilea rând, am publicat eu însumi la această editură mai multe lucrări în ultimii 15 ani. De altfel, domeniul meu — cel al istoriei — este bine reprezentat, de-a lungul anilor

elective. Zeus mi se părea un *bad guy* cu tulburări de personalitate, un soi de Erdogan al Olimpului, aş zice acum, din *Cireşari* voiam să fiu neapărat Laura, Verne mi se părea cam prolific, iar despre Dumaşi ştiam că îl prefer pe tată fiului. Aveam, deci, gusturi literare serioase când Polirom venea în lume.

Mama cumpăra mereu compulsiv, mai ales proză străină, aşa că pe rafturile bibliotecii au început curînd să apară cărţi bine îmbrăcate. Poate nu ştiţi, dar ca pre-adolescent începi să ai mici frivolităţi estetice, care se întind şi înspre bibliotecă. Iar Polirom a fost mereu bine îmbrăcat! Copertele colorate au invadat biblioteca mare, iar pe lângă cotoarele alb-gri-bejulii sau supracoperte anoste au apărut „poliromoamele”. Şi, mai târziu, cărţile mele de facultate erau galbenele serioase de la Polirom; seria dedicată studiilor de gen, coordonată de Mihaela Miroiu, cărţile de politologie, antropologie, adică umanioarele lor mi-au făcut multe nopţi studenteşti albe. Am crescut, deci, cu Polirom.

În ziua în care mi-am întâlnit volumul de debut într-o librărie bucureşteană care încă mai ţine cărţi, nu şi

greu este în arena cu lei. Chiar voiam eu asta? Una peste alta, așa am ratat să iau startul la Polirom, unde am trimis totuși manuscrisul, însă, dezamăgită de atâtea refuzuri și convinsă că țințisem mult mai sus decât era cazul, n-am mai așteptat suficient și răspunsul — care, se pare, ar fi urmat să fie pozitiv. Au urmat ani și cărți. Știu cum e să publici la edituri ale căror cărți ajung cu greu sau deloc în rafturile librăriilor.

Să public la Polirom înseamnă pentru mine, în primul rând, să ajung la cititor. Și nu oricum. Să fie cartea îngrijită de o echipă de profesioniști. Să ai parte de copertă, redactare, corectură, tehnoredactare, promovare și difuzare — totul făcut ca la carte, de oameni înzestrați și bucuroși de ceea ce fac. Să te simți respectat. Chiar dorit. Să ai o editură care te duce la întâlnirea cu publicul pe care înainte nici nu-l puteai bănuî, asta înseamnă enorm.

Am publicat până acum șase cărți la Polirom. Una dintre ele, anul acesta — și mai urmează încă două titluri noi cât de curând.

La mulți ani, Polirom, să ne auzim peste încă 25 de ani!

Adrian G. ROMILA

Scriitor, eseist

Apariția Poliromului, în 1995, m-a prins student la literele ieșene, exact în orașul natal al editurii, ca să zic așa. Cu puține și notabile excepții, formatul cărților Polirom concursa de departe ce vedeam noi pe rafturile dedicate: coperti lucioase cu design atrăgător, interior aerisit și ergonomic, colecții variate și aproape indispensabile unui specialist în umanioare, plus o selecție imbatabilă a autorilor. Parte din biblioteca mea de acum e făcută în studenție, am dorit și ca autori publicați sau traduși la Polirom să fie în proximitatea mea intelectuală. Chiar acum, când scriu acest text, îmi pot plimba privirea peste zecile de cotoare cu mica siglă roșie, dreptunghiulară și îngustă a editurii. A publica la Polirom îmi părea încă de pe atunci un privilegiu și n-aș fi îndrăznit să visez vreodată la o intrare, ca autor. Unii mai devreme, alții mai târziu, mulți dintre colegii mei de generație ieșeană (Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici, Florin Irimia) se lansaseră ca scriitori prin providențialele inițiative „Ego Proză” și „Fiction Ltd”, îi admiram enorm. Aceste colecții, se știe, au schimbat literalmente fața literaturii române contemporane.

Când am propus timid primul manuscris acolo, printr-un extraordinar selecționar și redactor de carte (Mădălina Ghiu), publicasem deja de mult la alte edituri stimabile, eram, cumva, lansat, așa cum poate fi lansat oficial pe imprevizibilă piață literară românească un autor, între alții — „nici prea prea, nici foarte foarte”. Cartea mi-a apărut în 2015 la departamentul Cartea Românească, pe atunci secțiune a Poliromului (era un mic eseu pe o temă de imaginar total neabordată la noi), am fost mândru și, spre surprinderea mea la fel de plăcută, mi-au fost selectate în anii următori încă două romane (2017, respectiv 2019) chiar în colecția „Ego Proză”. Mândria, vie încă, vine din prestigiul întru totul meritat al editurii și din mecanismul ei de validare.

Manuscrisul trece de o comisie de lectori avizați care-l citesc nesemnă, apoi, dacă primește acceptul, intră într-un proces sever de lucru pe text cu un redactor profesionist (manuscrisul meu a fost preluat, din fericire, de cel menționat mai sus). Prin colaborarea strânsă cu au-

torul (care trebuie să aibă deschiderea de a suporta modificări — slavă Domnului, n-am fost niciodată atât de îndrăgostit de propriul meu text!), redactorul îi dă forma cea mai bună pentru publicare. Rezultatul e o carte care te poate legitima cu încredere, ca scriitor. Ea nu doar că e promovată *for free* în mass-media clasică și on line, ci e lansată în evenimente concepute special (târguri de carte, librării, afișe atractive, vorbitori consacrați). Sunt beneficii auctoriale, așadar, din toate punctele de vedere.

Nu pot decât să spun: țineți-o tot așa, Polirom, la un sfert de veac de existență!

Ioana SCORUȘ

Psihanalistă, scriitoare

Experiența mea cu Polirom a fost una pe care o doresc oricărui scriitor. Am luat-o pe calea precizată pe site-ul editurii. Am căutat secțiunea pentru scriitori români, am trimis manuscrisul, în câteva zile mi s-a semnalat primirea lui, apoi, într-o lună și jumătate-două, am primit un alt mesaj, prin care eram anunțată că manuscrisul a fost selectat pentru publicare. Mi s-a repartizat un redactor de carte și, în vreo jumătate de an, dacă-mi amintesc bine, cartea a fost publicată. Asta a fost tot. Aud, de la alți scriitori prieteni, povești halucinante cu editurile. Jocuri de culise, promisiuni ferme, dar rămase neonorate, invidii, intervenții terțe, totul degenerând și având, ades, ca rezultat, nimic.

Este un mod de a se rata multe cărți bune. Pur și simplu nu înțeleg o astfel de funcționare. Nu știu, poate m-am născut sub o stea norocoasă, dar toate experiențele mele cu editurile și cu revistele s-au redus la a trimite manuscrisul/ articolul și de a fi publicat. Poate că a fost, pur și simplu, noroc, altfel, nu înțeleg. Mă simt sincer îndatorată editurii Polirom pentru onoarea de a-mi fi ales spre publicare manuscrisul. *Freud Museum* este cartea de autor cea mai dragă mie, în ea mă regăsesc cel mai mult și mă bucur enorm că a apărut la Polirom, care asigură o distribuție națională și care are o excelentă carte de vizită. Oricine dorește să publice la Polirom. Pentru mine, a fost o șansă.

Și din partea mea, la aniversară, urez editurii drum lung și sănătos. Dacă unii dintre noi am devenit ceea ce am devenit și am reușit să ne păstrăm spreanța este și pentru că această editură a existat în viața noastră de cititori. La mulți ani!

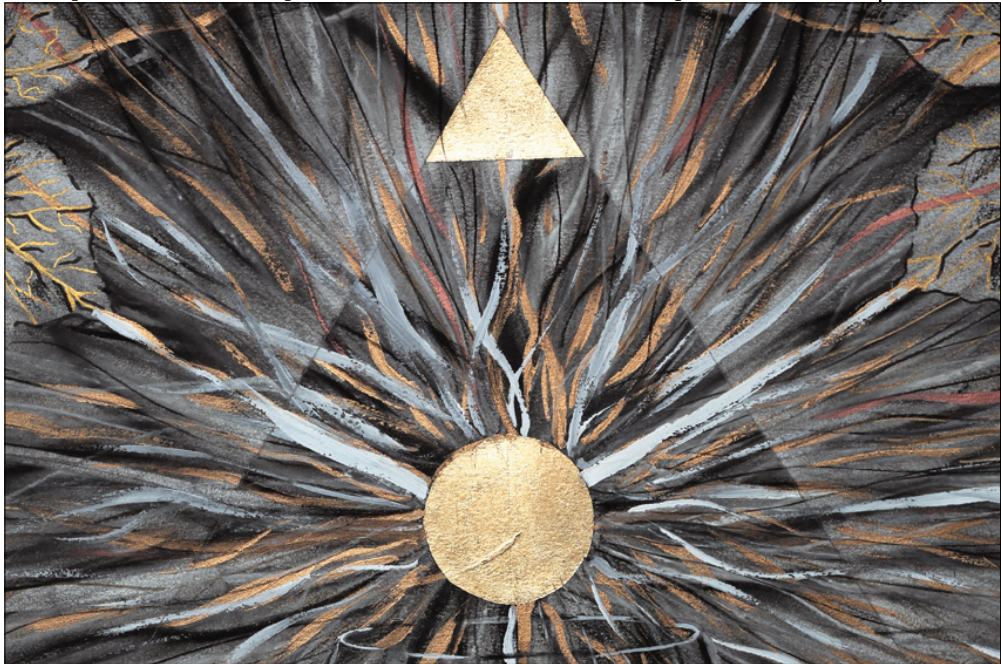
Robert ȘERBAN

Poet, prozator, publicist

E firesc, cred, pentru orice scriitor să-și dorească să publice la cele mai bune edituri. Ce e o editură bună? Cea care „scoate” cărți la standarde înalte. Nu mai dau detalii despre ce înseamnă astfel de standarde, fiindcă au trecut, iată, 25 de ani de când Polirom face parte dintre editurile care le-au impus pe piața de carte de la noi. E suficient să intri în orice librărie și să vezi cum arată o carte românească, la nivel occidental. Am șansa și bucuria de a fi publicat de câteva ori la Polirom, iar două dintre aceste titluri sunt în topul preferințelor personale. E vorba despre *Tata, eu glumesc serios!*, carte unde am fost secretarul lui fiu-meu și i-am transcris perlele de copil, de când

avea mai puțin de 2 ani și până când a împlinit 7, și *Ascuns în transparență*, un elegant album de poezie și artă, partea vizuală, ce însoțește poemele, fiind semnată de artistul Pavel Vereș.

Îmi doresc să public la Polirom în continuare nu doar fiindcă e o editură de primă mână, ci și pentru că am devenit prieten cu echipa de acolo, inclusiv cu liderul ei, domnul Silviu Lupescu, fiindcă mă simt de-al lor, fiindcă ne însuflește pasiunea pentru cărți și lectură, pentru promovarea lor, fiindcă suntem de aceeași parte a uriașei baricade de mii de titluri pe care Polirom le-a publicat de-a

lungul unui sfert de veac, fiindcă a doua jumătate a vieții mele a fost mai vie, mai intensă, mai frumoasă și datorită cărților acestei minunate edituri. La mulți ani, la cât mai multe cărți, Polirom!

Mihai ZAMFIR

Critic literar, prozator

La Polirom aș spune că este o onoare să publici, dintr-un motiv simplu: nu știu cât de mândră este editura că publică un autor ca mine, dar eu sunt mândru că public la ea. La ora actuală, printr-o muncă susținută și fără ajutoare evidente din altă parte, această editură a ajuns în fruntea editurilor românești, alături de una sau de două, cel mult, și, din cauza aceasta, diferența dintre ea și celelalte sporește pe zi ce trece. O editură nu înseamnă neapărat un profil special, o cantitate mare de cărți sau tirajele globale. Editura înseamnă, până la urmă, calitatea autorilor care publică la ea; de aceea există edituri mari și edituri mai puțini mari, deși acestea din urmă pot sta, financiar, mult mai bine. Tocmai pentru că aceasta este diferența esențială: calitatea autorilor din portofoliul unei edituri deosebeste editurile nu numai în România, ci și în Europa și peste tot în lume.

La noi în țară, editura aceasta, Polirom, are și o situație puțin specială. Noi, în urma unei lungi tradiții de factură napoleoniană, am reușit în România să concentrăm aproape totul în Capitală. Exact cum s-a întâmplat în Franța în secolul 19, și după aceea în alte țări, dar la noi cu deosebire, validarea bucureșteană a ajuns să însemne validarea esențială. Cu alte cuvinte: dacă nu ești la București, nu însemni mare lucru. Dacă editura nu e una bucureșteană, nu ar trebui să fie una de primă mână. Poliromul a reușit să

rupă această *lipsă* culturală care ne afectează de așa de multe decenii. Mai mult de un secol. Au existat mai multe încercări ieșene, unele interesante — Junimea, Institutul European, există formidabila editură a Universității din Iași. Dar niciodată acestea nu au reușit să câștige un profil național, absolut. Ei bine, Polirom este prima care o face. Și, din acest punct de vedere, cred că pariul ieșean a fost câștigat.

E pentru prima oară când se întâmplă așa ceva, de foarte multă vreme încoace. Când cineva citește o carte apărută la Polirom, nu mai este, poate, atent la ori-

gina geografică a editurii. Editura este una care aparține unui oraș, cândva capitală, cândva capitală culturală și, de asemenea, care aparține unui oraș cu tradiție remarcabilă în scris. Această editură a mai reușit ceva mai puțin obișnuit. Dacă examinăm, cât de cât, evantaiul colaboratorilor, cred că și aici editura Polirom se evidențiază extraordinar. Cei legați de Iași, oamenii locului sunt, aș spune, o minoritate în portofoliul editurii; în realitate, în Polirom își dau întâlnire autori tineri, autori consacrați, savanți de mare clasă ai culturii noastre, autori din vârsta medie, opere științifice, monografice, de erudiție, alături de ficțiune (colecția de ficțiune este remarcabilă aici), în așa fel încât plaja largă a opțiunilor pe care le-a afirmat Poliromul joacă, de asemenea, în favoarea ei. O editură cu cât e mai vastă, cu cât include mai multe persoane din generații atât de diferite, cu atât, spun eu, prestigiul ei național crește.

N-aș vrea ca afirmațiile mele să fie un fel de pledoarie *pro domo*, pentru că romanele mele de până acum au fost publicate sau republicate la Polirom și tot acolo mi-a apărut sinteza pe care am scris-o despre literatura română — *Scurtă istorie a literaturii române* în două volume. Dincolo de această experimentare a Poliromului pe proprie piele, încerc să mă detașez și să văd ce poate să însemne această editură în peisajul global al culturii noastre. Și cred că înseamnă foarte mult. Și nici nu-mi vine să cred că Poliromul a împlinit vârsta pe care o împlinește pentru că, pe de o parte, avântul ei este al unei edituri tinere, iar pe de altă parte, am impresia că Polirom există dintotdeauna.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Cum e să publici la Polirom?

polirom 25

Silviu Lupescu și Mircea Mihăieș, 2001

8

783 de cuvinte

Adriana BABEȚI

Ca să pot scrie cele aproape 5.000 de semne (cu spații) despre Silviu Lupescu și editura lui, m-am documentat preț de câteva zile. De parcă ar fi trebuit să produc un studiu academic, de parcă ar fi trebuit să dovedesc că sunt un adevărat poliromolog, nu m-am bazat doar pe memorie, ci am intrat în arhiva de uz personal și am scos la iveală agendele cu însemnări zilnice, câteva numere de acum 40 de ani din *Opinia studentască* de la Iași și din *Echidistanțe*-le din anii '90, plus un snop de fotografii. Am descărcat parte din interviurile pe care Silviu le-a dat de-a lungul vremii, i-am recitat pe sărite câteva prefețe, câteva eseuri, am revăzut ce a tradus, am stat minute bune în fața bibliotecii de acasă și am privit sutele de cărți Polirom, ordonate pe domenii și teme. Am privit apoi și raftul special, unde se îngământădeau cărțile scrise de mine și de cel mai bun prieten, aproape toate apărute la Iași. Și am înțeles brusc că, pentru a însuflă cele 783 de cuvinte ale acestui text scris pentru aniversarea Poliromului, trebuie să-mi aduc aminte în primul și în primul rând de oameni.

Întâi, de el, așa cum l-am descoperit, punându-i cap la cap poveștile, dar și momentele trăite alături de prieteni la Timișoara, Iași, București sau Craiova. Știu o mulțime de amănunte despre Silviu: că scrie și citește de la 5 ani, că bunicul l-a învățat să cânte la o pianină și că de atunci muzica a rămas regina vieții lui, că, în chip de june multilateral dezvoltat, a pictat și a ajuns cu tablourile chiar într-o expoziție, că a fost selectat pentru școala de balet de la Cluj, că a făcut experiențe în laboratorul de acasă, vrând să ajungă chimist, dar că a intrat la Electronică și că, student fiind, a stat mai mult printre cei de la cercul de filozofie și prin redacția *Opinii studentești*, că a redactat, corectat, paginat sute de articole, că a petrecut zile și nopți în tipografie și că, în cele din urmă, s-a văzut inginer la casa lui. Lucrurile ar fi putut rămâne doar așa, dar a venit Revoluția și totul s-a schimbat. Presa (*Echidistanțe*-le, pentru o vreme) și apoi noua editură creată de la zero (Polirom) l-au acaparat total, și așa a rămas până azi, la adânci tinereți.

Din toate întâlnirile și convorbirile noastre telefonice, din felul în care se entuziasma sau se înfuria, din precipitarea cuvintelor sau din tăcerile prelungite, din râsul nestăpânit sau din amărăciunea vocii, din prea-plinul de viață sau din imensa istoveală am înțeles că nu-i simplu să trăiești ca el și nici ușor să-i fii în preajmă. Fiindcă exigența paroxistică, tensiunea continuă, ardoarea trudei, toate te-ar putea îngropa de viu. Numai că, de-a lungul timpului, am mai înțeles și că o construcție de mărimea și frumusețea Poliromului nu s-ar fi putut zidi și n-ar fi putut rezista altfel. Cele 25 de milioane de volume și sutele de oameni care le-au făcut posibile (echipa Polirom, autorii, traducătorii) pot depune mărturie că așa este.

Fiindcă mă consider parte a echipei, dar și autor Polirom, spun cu mâna pe inimă: da, așa este. Și că da, așa am simțit (exigența, truda, ardoarea), din septembrie 1995, când a apărut antologia *Dandysmul*, pe care am alcătuit-o, tradus-o și prefațat-o, și până alaltăieri, când am predat editurii cele 250 de fișe din *Dictionarul romanului central-european din secolul XX*, care va apărea în toamnă. Așa am simțit (exigența, truda, ardoarea) și când am pregătit pentru tipar volumele *Dandysmul*. *O istorie și Amazoanele*. *O poveste*, sau cele trei cărți care au strâns ce se adunase în rubricile din *Suplimentul de cultură*, revista aceeași mari edituri. Pentru exigența, truda și ardoarea care m-au contaminat în tot ce am scris pentru Polirom aș vrea să le mulțumesc acum tuturor celor care m-au însoțit pe drum. Lui Silviu Lupescu și minunatei sale echipe (vechi și noi).

După cum urmează: redactorilor Daciana Branea, Cătălina Staicu, Alina Radu, redactorului șef Lidia Ciocoiu, directorului editorial Adrian Șerban, tehnoredactorilor Gabriela Gheșău, Radu Căpraru, Irina Lăcătușu, graficienilor Carmen Parii, Radu Răileanu, Laurențiu Midvichi, lui George Onofrei, redactorul șef al *Suplimentului de cultură*, promovatoarei Claudia Fitcoschi și nu în ultimul rând, doamnei secretare Mihaela Vieru. Toți, de un profesionalism fără cusur. Dar un cuvânt aparte aș spune despre Ema Stoleriu, pe care am simțit-o de câțiva ani încoace ca pe un fel de înger păzitor a tot ce am scris sau am de gând să scriu. Faptul că ea și colegii ei sunt acolo îmi dă speranța că marea construcție Polirom e pregătită să dăinuiască zeci de ani, cu toate cărțile sale. Și mă face să spun „da, așa este!”

Sub pecetea tainei

Mircea MIHĂIEȘ

Cel mai ușor mi-ar fi să evoc întâlnirile mele cu Silviu Lupescu, pseudonimul unui mod revoluționar de a edita cărți în România după 1989. Întâlniri care se întind pe un arc temporal de trei decenii. Mai întâi la Editura Institutului European, unde l-am secondat în câteva dintre întreprinderile lui de început ca editor, iar apoi, din 1994, când pregătea ceea ce nimeni altcineva decât el nu bănuia că va fi una dintre marile aventuri editoriale ale României. Mi-ar fi la fel de ușor să evoc nesfârșitele noastre conversații telefonice în care umorul lui debordant, imperceptibil pentru mulți alții, face din fiecare telecomunicare un moment biografic memorabil. Evident, într-o trecere în revistă — fie ea și aniversară — n-ar lipsi nici precipitățile, nerăbdarea, enervările, indignările, ironiile și exasperările lui. Toate de scurtă durată, dar de-o expresivitate, și ele, năucitoare.

M-aș putea, apoi, mândri cu calitatea mea de „autor Polirom”, probabil cel mai vechi. Prin dispariția lui Adrian Marino, cred că am șanse reale să mi-o arog, chiar dacă prima mea carte supervizată de Silviu Lupescu a părut abia în 1996. Nu doar eu am stat alături de Silviu Lupescu în acești ani, dar cred că am rămas singurul care, neclintit, i-am urmărit îndeaproape zbaterele, temerile, entuziasmele, proiectele, depresiile și izbucnirile furioase împotriva netrebniei, amatorismului dăunător, ticăloșiei și prostiei încă din prima zi. De regulă, conversațiile cu Silviu încep abrupt, fără introducere, și evoluează rapsodic, în nesfârșite divagații și paranteze, cele mai multe în zona muzicii și interpretărilor muzicale. Evoc acest aspect pentru că mi se pare esențial pentru felul în care a construit Silviu Lupescu editura: ca pe o suită din care se naște o simfonie, din care se naște o seară muzicală, din care se naște un festival.

N-am să vorbesc nici despre cărțile mele, care s-au bucurat la Polirom de cel mai bun tratament imaginabil. Mă mulțumesc doar să spun că nicio altă editură n-ar fi avut răbdarea și eleganța de a-mi trata cu amicie nenumăratele gândiri și răzgândiri privind copertele. Mi l-am asociat în trei rânduri, la trei cărți la care țin foarte mult, pe Devis Grebu în postura de „băiat antipatic”. Și iată-ne pe toți, intacti și gata de harță, pregătindu-ne și de alte isprăvi alături de Polirom.

Am să vorbesc, în schimb, despre un volum care s-a născut sub pecetea tainei. Felul în care, timp de un an, trei oameni — Silviu Lupescu, Lidia Ciocoiu (astăzi Bodea) și subsemnatul — au știut să păstreze secretul asupra unei adevărate comori culturale ține și el de lunga listă a *improbabilităților* de care se leagă numele Polirom.

Pe scurt: la începutul lui 1999, distinsa profesoară de la Bloomington University, și una dintre cele mai dragi prietene ale mele, Christina Zarifopol-Illias, mi-a cerut sfatul în legătură cu norocul și responsabilitatea ce căzuseră din senin asupra ei: printr-un șir de întâmplări rocambolești, pe care le va nara în prefața cărții, ajunsese custodele unor nestemate care echivalau cu cele din coroanele rega-

le. Christina se afla la capătul unei istorii începute în 1937, când, ca tânără profesoară de limbi clasice, Maria Economu, mama ei, era solicitată să dea ore particulare Annei Maria Grigorcea, strănepoată în linie directă a Veronicăi Micle. Între Maria Economu-Zarifopol și Anna Maria Grigorcea s-a născut o prietenie care a durat decenii în șir, până la moartea lor. Cu vremea, chiar s-au și înrudit.

Așa se face că pe la mijlocul anilor 1990, Anna Maria Grigorcea, stabilită între timp în Italia, decide să scoată la lumină corespondența necunoscută dintre Eminescu și străbunica ei, Veronica Micle, în ciuda interdicțiilor transmise în familie, din generație în generație, de a le face publice. Ca filolog de elită, eminentă latinistă, Christina Zarifopol-Illias trebuia să găsească metoda cea mai bună prin care această comoară să ajungă la cititori. Primul ei gând a fost să le doneze Academiei, pentru a întregi astfel epistolarul deja cunoscut. În perioada aceea tulbure, în care nu trecea zi fără vreo dezvăluire de presă privitoare la dispariția unor obiecte culturale de valoare inestimabilă (tablouri, monede, manuscrise, ediții princeps ale unor cărți rarissime etc.) părea cea mai neinspirată dintre idei.

Astfel încât sfatul meu a fost ca scrisorile să fie mai întâi publicate — și anume, la editura Polirom —, urmând ca ulterior Christina și soțul ei, Lukey, să decidă asupra sorții manuscriselor. Nu e locul să povestesc starea de euforie în care, în primăvara lui 1999, am ajutat-o, zi și noapte, pe Christina, în colăționarea textelor, corectura și ordonarea lor. L-am asistat pe Lukey în anevoiosul proces de scanare a scrisorilor, copleșit — împotriva firii mele — de faptul că aveam șansa să fiu parte (cea mai neînsemnată) dintr-un eveniment a cărui importanță o presimțeam. În Nota asupra ediției și în minunata dedicație pe primul (!) exemplar al cărții, din 15 iunie 2000, Christina exagerează mult rolul pe care l-aș fi avut. În realitate, n-am făcut decât să rătăcesc prin camerele superbeilor case din Bloomington și să parcurg, sub o stare de șoc ce nu se mai domolea, paginile cu adnotări și lacrimi ale celor doi îndrăgostiți. Dacă e să-mi atribui un merit, acela e de a fi dat titlul cărții: *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit*. N-o să fiu paranoic, pentru că acest gen de titlu plutea oarecum în aer: un an mai târziu, în 2001, avea să apară extraordinara corespondență *Dear Bunny, Dear Volodya: The Nabokov-Wilson Letters, 1940-1971*, iar doi ani mai târziu epistolarul soților Fitzgerald, sub titlul *Dear Scott, Dearest Zelda*. Vor fi fost și altele, ascunse prin vreun colțisor al memoriei mele.

Cam în asta constă contribuția mea: prin prietenia care mă leagă de Silviu Lupescu, am fost liniuța de unire Bloomington-Iași, care a făcut posibilă cea mai uimitoare recuperare literară a ultimilor treizeci de ani: cele 93 de scrisori inedite ale lui Eminescu adresate Veronicăi Micle și cele 15 ale Veronicăi către Eminescu. Iașiul și numai Iașiul putea fi destinația electrizantelor dovezi ale acestei mari iubiri. Ar fi fost strigător la cer ca lucrurile să decurgă altfel: e orașul unde au bătut inimile lor, și unde respiră astăzi unul dintre plămânii culturali ai României: editura Polirom.

polirom 25

Un tip incomod

Alexandru BUDAC

N-am reușit niciodată să citesc integral *Nineteen Eighty-Four*. Fabulei *Animal Farm* i-am păstrat o oarecare afecțiune, întrucât am descoperit-o la vârsta adolescenței, după ce am vizionat animația din '54, însă alegoria distopică despre Winston Smith și Fratele cel Mare mă ține la distanță. Universul lui Orwell a fost cel mai spectaculos surprins — și considerabil îmbunătățit sub aspect imaginativ — în filmul *Brazil* de Terry Gilliam, cu scenariul scris de dramaturgul Tom Stoppard (producția ar fi trebuit să se intituleze, fellinian, *1984 1/2*). Indiferent ce pretind admiratorii cărții lui Orwell — și ai lui Huxley așijderea, dacă îmi amintesc cât m-am zvârcolit până am dat gata *Brave New World* —, eu suțin că englezul nu a avut înzestrări de romancier. Știa și el. Spre deosebire de alți autori de ficțiune fără talent, care consideră că tot ce le iese de sub pană ar trebui să ne copleșească sistemul limbic, Orwell își cunoștea limitele, dar considera că mizeria lumii de după al Doilea Război Mondial și sentimentul de vinovăție ce ar trebui resimțit de contemporanii săi pentru că nu pot repara lucrurile „fac imposibilă o atitudine pur estetică față de viață.”

În pofida neajunsurilor literare, *Nineteen Eighty-Four* este o piesă mereu în vogă, la care poți apela cu încredere ori de câte ori politica o ia razna, așa cum invocă inconștientul când scapi fără intenție un calambur pronunțat sexual în fața comisiei de examen ori a agentului de la rutieră, deși atât așteptările de la anul 1984, cât și libidoul freudian s-au dovedit exagerate. Referindu-se la cărțile cu Sherlock Holmes și la romanul *Uncle Tom's Cabin* de Harriet Beecher Stowe, Orwell le-a descris preluând formula lui G.K. Chesterton, *the „Good Bad Book”*. În definiția orwelliană a sintagmei, ar fi vorba despre „acel gen de carte fără pretenții literare, ce rămâne însă lizibilă când alte creații mai serioase au dispărut.” Am găsit observația — remarcabilă prin complexul pe care-l trădează — în eseu monografic al lui Christopher Hitchens, *Why Orwell Matters* (Basic Books, 2002). Hitchens îi aplică lui Orwell același barem, numind *Nineteen Eighty-Four* „una dintre cele mai influente «cărți proaste bune» din toate timpurile”.

La fel de fără menajamente pentru sectanții de ambele părți ale spectrului politic, în prefața ediției din 2003, dedicată împlinirii unui veac de la nașterea autorului, Thomas Pynchon ironizează caracterul profetic atribuit romanului: „Profeția și predicția nu sunt tocmai același lucru, iar scriitorul și cititorul, deopotrivă, și-ar face un deserviciu să le confunde în cazul lui Orwell.” Ne poticnim în mici detalii, observă Pynchon, când ar trebui să ne surprindă perspicacitatea cu care Orwell a privit în sufletul nostru, deoarece a înțeles imediat după război că înfrângerea Axei nu înseamnă câtuși de puțin înăbușirea pornirilor fasciste. Pe de altă parte, nu a prevăzut fanatismul religios al vremurilor de azi, a crezut că naționalismele vor dispărea,

iar teoriile referitoare la „disonanța cognitivă” — au devenit un loc comun în psihologie de prin anii '50 — se regăsesc la originea „dublugândirii” din *Nineteen Eighty-Four*. Nu în ultimul rând, Orwell păstrează în cartea lui de succes o tăcere suspectă asupra conflictelor rasiale și antisemitismului. „Poate că romanul a fost felul său de a redefini o lume unde Holocaustul nu a avut loc.”

Și atunci, de ce contează Orwell? Doar pentru că adjectivul/ adverbul derivat din numele lui, „orwellian”, ne-a rămas la îndemână când sesizăm unele apucături totalitare ale guvernelor (în cazul în care le sesizăm, căci entuziasmul tembel pentru cybercontrol și mutarea *online* a vieții intime, pe care-l văd crescând în jurul meu ca vrejul lui Jack, mă face să cred că de fapt am pierdut semnificația cuvântului)? Și Hitchens, și Pynchon critică felul cum ideile politice ale lui Orwell sunt instrumentate parșiv când la stânga, când la dreapta. A crezut sincer în socialism, dar, grație temperamentului disident, nu a mușcat din făgăduințele comunist-revoluționare, o derobare pe care tovarășii nu i-au iertat-o. Pentru *Nineteen Eighty-Four* s-a inspirat mai mult din experiența avută în Catalonia alături de milițiile pro-troțkiste POUM (*Partido Obrero de Unificación Marxista*), în timpul insurgențelor susținute de Stalin ca să destabilizeze Republica Spaniolă, și din perioada cât a lucrat în clădirea BBC, decât din sistemul concentraționar sovietic.

Orwell nu a fost un idealist, ne asigură Christopher Hitchens, și nici măcar nu a avut simpatii sau compasiuni necondiționate pentru popoarele din coloniile britanice sau pentru clasa muncitoare. Era însă integru, iar principiile lui umaniste și morale ferme îi amuțeau prejudecățile private și-l făceau rezistent la orice dogmatism ideologic. Orwell conțea pentru că este întotdeauna incomod. Discernământul său nu lasă loc de înțelegere pentru cei care pretind că nu și-au dat seama de caracterul criminal al regimurilor totalitare în care au trăit sau pe care le-au susținut de la distanță, justificându-și ulterior oportunismul prin orbire conjuncturală. Spre deosebire de pletora de gânditori marxiști de ieri și de azi, Orwell nu se remarcă prin retorica escatologică și culturism teoretic. Observațiile lui sunt de bun-simț. De pildă, într-un eseu de la jumătatea anilor '40, despre contextul publicării parabolei *Animal Farm*, spune franc de ce rusofilia occidentală este „un simptom al slăbirii generalizate a tradiției liberale”, acuzându-i pe intelectualii britanici pacifiști de ipocrizie (pacifismul lor susținea în realitate cultul militarismului ruses).

Asemenea luări de poziție l-au azvârlit mai târziu pe Orwell în grațiile dreptei. E citat — scos din context, firește — în era senatorului Joseph McCarthy, iar în 1984, un editorial semnat de neoconservatorul Norman Podhoretz îi distorsionează grotesc câteva aserțiuni, ca să-l transforme post-mortem într-un susținător al reaganismului homofob și războinic. Am remarcat și la o parte dintre intelectualii noștri de dreapta aceeași

Schadenfreude față de Orwell, ca și cum el ar fi una dintre oile rătăcite, întoarse după revelație pe calea cea dreaptă. Hitchens îl percepe ca pe un om consistent în opinii, nicidecum oscilant, și îi prezintă mai puțin pios idiosincraziile:

„E adevărat, la o privire superficială, că Orwell a fost unul dintre părinții fondatori ai anticomunismului; că a avut un simț patriotic puternic și un instinct pătrunzător pentru ceea ce am putea numi binele și răul elementare; că a disprețuit guvernarea și birocrația, și că a fost un individualist acerb; că nu avea încredere în intelectuali și universitari, păstrându-și credința în înțelepciunea populară; că a susținut o oarecare ortodoxie tradițională în chestiuni sexuale și morale, că a privit de sus homosexualii și a avut oroare de avort; și se pare că ar fi fost un avocat al deținerii de arme personale. De asemenea, prefera satul, orașului, și îi plăceau poeziile rimate.” Chiar dacă i se atribuie inventarea noțiunii de „război rece”, să-l revendici pe Orwell drept conservator constituie un abuz.

Nu trebuie să-l credem pe cuvânt pe jurnalistul britanic — alt tip incomod —, ci să citim eseurile, articolele de presă și scrisorile lui George Orwell, mai valoroase și mai oportune decât opera de ficțiune. Volumul *Despre libertate* (Polirom, 2020) este o creștomatie de dimensiuni reduse, asemănătoare edițiilor Penguin cu selecții pe o singură temă din operele unor gânditori influenți — Epictet, Montaigne, Hume, Freud ș. a. —, pe care ne place să-i cităm, dar nu să-i și citim. Nu le contest utilitatea propeudeică pentru neofiti, însă aș fi curios câți dintre adepții *fast reading*-ului caută și operele întregi.

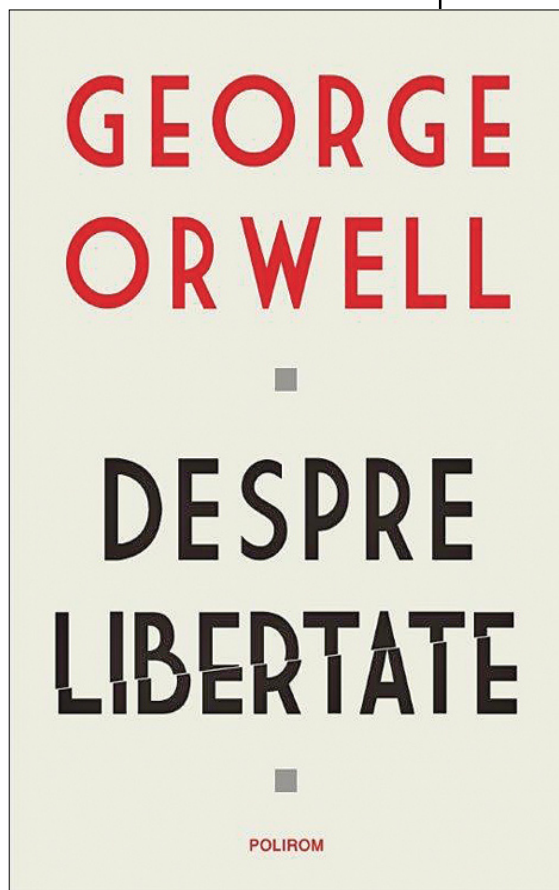
În evitabil, unele dintre reflecțiile lui Orwell — cum ar fi soarta democrațiilor capitaliste sau mecanizarea muncii din fabrici — s-au perimat în 70-80 de ani de când au fost scrise. Realitățile noastre socio-economice și digitalizarea fac rizibile câteva dintre predicțiile sale. Dar până și prin scrierile cele mai vechi străpunge o remarcabilă putere de înțelegere a climatului istoric, pornind de la evaluarea corectă a situației personale.

Una dintre slujbele detestate cel mai tare de Orwell a fost aceea de polițist în Birmania, între 1922 și 1927. În „Shooting an Elephant” povestește un incident din perioada respectivă. Greutatea observațiilor nu stă pe descrierea urmării elefantului agresiv din cartierul sărac al orașului Moulmein, ci pe felul cum colonistul devine victima imaginerii țănoșe pe care și-a făcut-o în ochii supușilor. Într-un articol despre libertatea de expresie, compară neajunsurile ce-l afectează pe un scriitor în Anglia, unde banii controlează opiniile, fără să le anihileze — recunoaște că e plătit de capitaliști ca să scrie împotriva capitalismului —, cu primejdiile concrete, prevestite de cenzura din țările fasciste.

Observațiile lui Orwell despre cultură au rezonanțe actuale. Nu există „libertate interioară” sub dictatură, scrie într-un articol din '44. Mulți intelectuali se amăgesc că rămân fertili sub regimuri tiranice, fie și fără public susținător. „Libertatea tainică de care

se presupune că te-ai putea bucura sub un regim despot e o prostie, pentru că gândurile tale nu-ți aparțin niciodată în totalitate. [...] Este aproape imposibil să gândești fără să vorbești.” În concluzie, își exprimă convingerea că, odată cu prăbușirea dictaturilor din Europa, vor ieși la iveală o mulțime de texte fără valoare, scrise în secret.

Esul „The Prevention of Literature” are surprinzător de multe idei în comun cu *Opera de artă în epoca reproducerii mecanice* de Walter Benjamin. Orwell deduce ușor că proliferarea ecranelor — nu doar cinematograful, ci și nascenta televiziune — vor slăbi interesul pentru literatură, facilitând producția culturii de masă. Remarcă modul cum în filmele Disney personalitatea artistică se topește în impersonalitatea industrială, și deplânge scăderea calitativă a scenariilor și reportajelor scoase la normă pentru emisiunile radiofonice. Nu poți să

nu ți-l imaginezi bombănind la Netflix. Tot aici, Orwell articulează un paradox sinistru. Deși totalitarismele nu triumfă nicăieri pe deplin, cele mai dușmănoase atacuri la adresa decenței intelectuale sunt săvârșite adesea tocmai de către intelectuali. Oamenii de știință sunt mai predispuși să admire și să susțină regimurile oprimate, pentru că și regimurile au nevoie de ei. Dictatorii nu se tem de savanți — „comunitatea științifică germană, per ansamblu, nu i-a opus nicio rezistență lui Hitler” —, ci de scriitori. Dar scriitorii nu sunt solidari, și se arată indiferenți când confracții lor sunt cenzurați, marginalizați, asasinați sau împinși la sinucidere.

Spre deosebire de Heidegger, Sartre, Michel Foucault, Gloria Steinem, Judith Butler și alte figuri ilustre — cu jargon îndopat și robele agățate de scheletele din șifonier —, ale căror moșteniri teoretice le ventilăm evlavios prin facultățile umaniste, neșlefuitul Orwell ne poate trage piciorul salvator în fund, când ni se urcă prea tare cartea la cap.

Licheni pe o stâncă înghețată

Vasile POPOVICI

Se zice că nu avem memoria comunismului decât împreună cu memoria tinereții noastre sub comunism. De aici, nostalgia. Nu comunismul ni l-am dori înapoi, ci anii noștri de atunci (subtil).

Posibil. Asta sună a scuză pentru nostalgici. E însă, mi se pare, o scuză care acuză. Propriu oricărei activități intelectuale, oricât de primitive, e să

repetițiile unor amici în subsoluri de blocuri sordide, apoi, ce aventură a vieții, asistă la o înregistrare la radio (un „aranjament”, cum se zicea, cu zero urmări pentru aspirații la glorie). Acolo îl cunoaște pe adevăratul erou al romanului, Paul, student în anul întâi la Filozofie, baterist, instrumentist adevărat, posesor, dacă se poate imagina așa ceva, al unor tobe din Republica Democrată Germania, nici mai mult, nici mai puțin.

Și de aici decurg toate pentru elevul Fane din a noua, începând cu prietenia lui semănând a iubire adevărată pentru Paul, despre care scrisul continuu reținut, continuu bărbătesc-nesentimental, al lui Cătălin Partenie nu ne spune mai nimic la modul direct.

Fizicul personajelor nu pare să prezinte vreo importanță. Imposibil să-ți reprezinți vreun personaj cu adevărat. Cu totul excepțional și doar în treacăt, afli că naratorul e ochelariș și slab, cutare fată e lungă și blondă, altul e brunet. Povestirea asta parcă îți sugerează că nu se face să observe chestiile fizice și încă mai puțin să te pui să le notezi, ca și când ai arăta interes pentru asta, ca și când ți-ai trăda astfel nu știu ce slăbiciuni proprii.

La fel, toată viața interioară, tot ce e esențial nu se expune. Eventual se deduce. Fascinația elevului pentru student se transferă asupra tobelor la care bate. Înțelegi ce vrei din faptul că elevul urcă la Sinaia tot la două săptămâni să-l asculte pe prietenul său într-un restaurant cu pretenții (comuniste), cooptat într-o bandă de instrumentiști. Acolo înnoptează în camera de hotel al lui Paul, mobilată cu două paturi separate, unul încărcat cu un maldăr de lucruri. Atât doar, fără alte detalii. Fraternitatea asta îndrăgostită, ca să traduc cumva legătura lor, e reciprocă: studentul joacă și rolul de profesor de muzică, filozofie și politică, într-un fel exclusiv și răbdător, iar lecțiile lui sunt și lecții pentru cititorul tânăr de azi și de mâine despre lumea de ieri.

Tot la modul indirect, înțelegi că blonda interminabilă care servea la mese e iubita lui Paul. După ce acesta își pierde dreptul să mai cânte la Sinaia, fiindcă a spus un banc politic, fata îl caută la un depozit din București, unde el reușește în cele din urmă să-și găsească o slujbă, iar amănuntul, neurnat de precizări suplimentare, deschide o pistă în povestire, așa stingher cum e în fluxul narațiunii. Treaba ta de cititor, dacă ai trecut distrat peste el. În fine, din mersul puțin îngreunat al fetei, dar numai dacă, iarăși, ești foarte atent la detalii, bănuiești că fata e însărci-

nată și că fuga lui Paul în Iugoslavia, de unde pleacă în Canada, a lăsat în urmă o dramă întreagă. Iată un fel de a scrie epurat de explicații, repetiții, paranteze reflexiv-confesive. Totul se derulează pe o suprafață întinsă, de notație pură, cu un fel de inocență scriitoricească înșelătoare.

În schimb, lumea de ieri apare în toată splendoarea, o regăsiți pe fiecare pagină a romanului, în caz că ați uitat-o, într-o proză lipsită de îngroșări. De altfel, să șarjezi când reconstitui comunismul autohton ar fi o eroare monumentală, literar vorbind, pe care Cătălin Partenie n-o comite. Și așa, pentru cine n-a trăit acei ani, literatura pe această temă pare deja suspectă, neverosimilă și caricaturală: cum să crezi că așa ceva nu e invenție pură?

Această *Vizuină de Aur* se adresează unui prieten îndepărtat, englez sau american. Însă am îndoieli serioase că prietenul respectiv a reușit să înțeleagă lumea noastră, așa cum a fost ea, din scrisul saturat de implicații al autorului român. Prietenul englez sau american dispare completamente ca destinatar după ce treci de pagina de început, dar nota de mărturie golită de subiectivitate, ca de proces-verbal, se menține până la sfârșit.

Că să poată înregistra două piese, unul din liceeni îi dă inginerului de sunet de la Radio un cartuș de Marlboro, „pe care l-am cumpărat cu toții.” Greu să refaci întregul din aceste detalii încă perfect inteligibile pentru unii dintre noi, care mai știm că un cartuș de Marlboro sau Kent era valută-forte și totodată o mică avere, cu care se putea cumpăra un medic, un inginer sau un milițian, dar profund misterioase pentru un străin.

Să spui despre niște ochelari groși că aduc a funduri de sifoane e pentru toată suflarea de pe mapamond o exprimare pentru care nu există dicționare explicative. La Radio „era o doamnă cu părul alb care tricota un fular alb”, iată o propoziție de o simplitate desăvârșită, dar ininteligibilă în parte, fiindcă nu prea se înțelege ce e cu tricotatul unui fular și de ce se tricota la Radio.

Pe nepusă masă să citești că niște versuri dintr-un cântec trebuie mai întâi aprobate e lipsit de sens pentru un străin : „– Nu știi? Toate versurile trebuie aprobate”, regulă perfect însușită de personajele din povestire, de vreme ce se răspunde nonșalant și într-un fel iarăși neclar: „– Da, știu. Eu le-am scris. Le-am scris special ca să fie aprobate.” Iar dialogul absurd se continuă savuros, într-o cheie hermetică bizară, despre versurile unuia dintre cântece: „– Cum, domne, să

pleci de-acasă cât mai mult? Adică ce vrei, să călătorești? Nu-ți place aici? Unde vrei să pleci? N-o să le aprobe, îți spun eu.” . (Nu mă pot opri, citind toate aceste comicării comuniste, să nu mă gândesc la cititorul străin, nu foarte diferit de autohtonul de 20 de ani de lângă noi, fiindcă *Vizuină de Aur* e, de fapt, versiunea română a primului său roman, *The Golden Burrow*.)

Dacă nu-ți reprezintă prea bine aceste personaje ca individualități, le vezi perfect în schimb ca tipuri umane.

Naivitatea povestitorului e tocmai ce trebuie pentru ca uimirile lui să stârnească replici de un comic irezistibil. Paul: „Acum am atestat de liber-profesionist. E valabil cinci ani. Va trebui să-l reînnoiesc în '93. [Fane:] – Ești și student, și artist liber-profesionist? [Paul:] – La examenul de atestat nu le-am zis că sunt student. Le-am zis c-am terminat liceul, c-am făcut armata și că vreau să fiu baterist. Am cântat o singură piesă. *Măicuța mea*. Și comisia a zis: *Ajunge, mulțumim*. [Fane:]– *Măicuța mea?* [Paul:] – *Aș vrea să mă mai cerți, aș vrea să mă mai ierți, și să m-auzi că-ți mulțumesc, măicuța mea*. Temistocle Popa. [Fane:]– Temistocle Popa? [Paul:]– Da, de-astea trebuie să cânti la examenul de atestat. Mergi la sigur.”

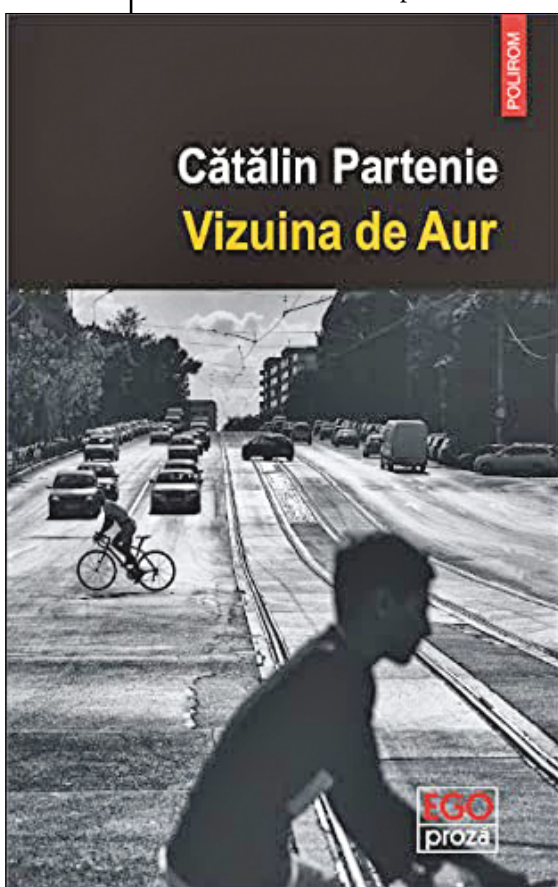
Găsești în romanul lui Cătălin Partenie tot felul de personaje: părinți fricoși, o faună întreagă de cameleoni, impenetrabile rude stilate conectate la sistem și perfect echipate pentru România de după, mici tartori locali, vag securiști, o lume mărunță într-un univers guvernat de o frică fără nume, nicidecum violentă, frica aceea difuză, „normală”, bine reglată.

Ceea ce părea că se epuizează într-o diaporamă a vieții noastre comuniste se precipită în zilele revoluției spre un final imprevizibil. Fugarul Paul se întoarce din îndepărtata Canadă prin Ungaria, tot clandestin, în chiar ziua căderii regimului, e împușcat mortal în fața magazinului „Muzică”, parcă anume, iar întoarcerea lui sună ca o declarație de dragoste, povestită, și ea, fără patetism și fără interpretări de nici un fel, ca întregul roman.

De pe clapeta copertei aflăm că autorul predă filozofia la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București (cum, mai există filozofi ne-comuniști, mai ales după ce au fost școliți în Occident?), a publicat despre miturile lui Platon la Oxford și Cambridge, l-a editat pe Platon la Humanitas și e prozator în timpul liber.

Întotdeauna am crezut în scriitorii nefilologi.

Cătălin Partenie, *Vizuină de Aur*, Iași, Editura Polirom, 2020.

distingă, să discrimineze, să nu amestece lucrurile. Genul ăsta de nostalgie, oricât am întoarce-o, conține o doză consistentă de prostie.

Firește că am fost și fericiți în comunism – în ciuda a tot și a toate. Dacă fericit a putut fi Noica în închisoare, ca mulți alții aflați în închisori, cum să nu fi fost noi ceilalți, care aveam mereu soarele deasupra capului? Chiar și pe o stâncă de la Cercul Polar cresc licheni fericiți, neștiind că există și stânci fără vânt înghețat.

O bună memorie a comunismului agonice are Cătălin Partenie în romanul *Vizuină de Aur*, recent apărut la Polirom. Povestea debutează prin septembrie 1988 și se încheie spre sfârșitul lui 1990, cu un epilog ce acoperă în mare viteză deceniul, secolul și mileniul, până prin 2000. Însă partea cea mai consistentă e anul rămas din regimul Ceaușescu. Îl trăim-retrăim prin ochii unui licean de clasa a noua, a zecea, nefericit și profund fericit în existența lui de ființă captivă.

Elevul e fascinat, ca mulți alții de vârsta lui, de rock, participă la

Alexandru ORAVIȚAN

După Caragiale, Brâncuși, Enescu și Maria Tănase, a venit rândul lui Eugène Ionesco să fie inclus în colecția de „biografii romanțate” a editurii Polirom, coordonată de Adrian Botez. *Ionesco. Elegii pentru noul rinocer*¹, de Liliana Corobca, este, de departe, cel mai experimental volum apărut până acum în această colecție. Mizând pe un roman al experienței în interiorul unei antipiese în trei acte, delimitată de un prolog și un epilog, autoarea compilează/inventează un dosar al Securității centrat pe operația „Recuperarea”, desfășurată în relativul dezgheț cultural din anii ’60, înainte de instalarea negurii prin tezele din iulie 1971. În umbra succesului internațional de care s-a bucurat Ionesco, Securitatea și „Consiliul etern”, compuse dintr-o serie de Ionești rinocerizați, au misiunea de a evalua opera „Marelui Nostu Dramaturg” și de a desfășura o amplă recuperare și reprezentare a acestuia în „România noastră democratică și populară”.

Cele trei acte ale antipiesei propuse de Liliana Corobca descriu, prin diverse rețete narative și strategii metatextuale, un proces în care absurdul și umorul negru au caracter dominant, însă nu fără incursiuni pertinente și apăsate în cotloanele mai puțin cunoscute ale biografiei lui Ionesco. La tot pasul, Corobca sondează materia biografică pentru a explica astfel originalitatea operei lui Eugène Ionesco. Puseurile de rebeliune și fascinația scriitorului pentru clovni vor ocupa un loc central în acest demers. Autoarea negociază abil echilibrul dintre biografie și operă într-o balanță narativă compusă din scrisori, documente, raportare, referate, note și ocazionale contextualizări. O atare strategie de compunere a textului rezultă în creionarea unui profil pentru cititor. Acesta devine, asemenea autoarei, cercetătorul ce atinge o cunoaștere aprofundată nu atât a subiectului în sine, cât a unui întreg context biografic.

„Actul 1. Elegii pentru ființe mici” se desfășoară în mare parte sub forma unui roman epistolar, compus din nouă scrisori pe care mama dramaturgului, Maria-Terezina (Marie-Thérèse), le trimite surorii ei, Angela (Angélique), în perioada 1912-1922. Pe axa Paris-București, epistolele traversează o Europă marcată tot mai mult de prima conflagrație mondială, iar relațiile de familie descrise în acestea prevestesc fărâmițarea relației dintre părinții lui Ionesco. Nașterea scriitorului, poreclit Jojo, în 1909, marchează un timp al fericirii în interiorul cuplului, însă care nu a fost sortit dăinuiri: „Îmi aduceam aminte cum s-a născut primul nostru copil, dragul nostru Jojo, într-o toamnă ploioasă și friguroasă, pe când locuim în Slatina (...). Ce tineri eram și ce fericiți! Îmi aduc aminte cum l-a luat în brațe. Am atâtea amintiri minunate. Doar amintiri.”

Distanțarea dintre soți, moartea unuia dintre fii și întoarcerea tatălui, alături de copii, în țară după obținerea neanunțată a custodiei sunt coordonatele tragice ce au marcat existența mamei, punându-și ferm amprenta și asupra întâiului născut. În ultima parte a actului, construit din mărturiile obținute de la doi colegi de liceu și de la sora dramaturgului, Mari-lina, devin evidente primele semne ale atitudinii de frondă din partea tânărului Eugen Ionescu: „Avea ceva împotriva tuturor. Era greu de subordonat, nu supor-

ta autoritatea profesorilor, cum probabil n-o suporta nici pe a tatălui său.”

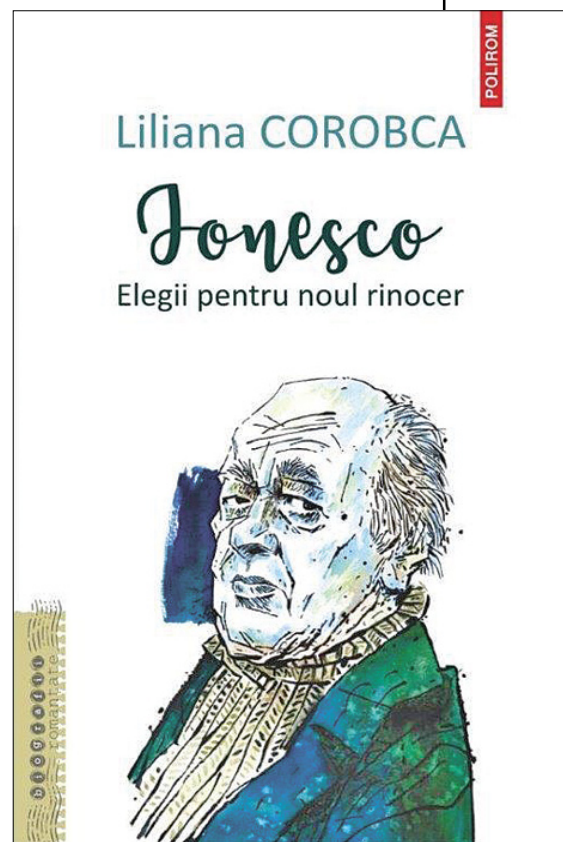
În cea mai izbutită secțiune a cărții, „Actul 2. Noul locatar”, întreaga operă a lui Ionesco e supusă evaluării de către „agenți de securitate, ofițeri, colegi de-ai lor și alții, mai mult sau mai puțin rinocerizați, conform preceptelor oficiale de partid și indicațiilor primului Mare Regizor al Țării, Corul Comunist”. Operele dramaturgului devin personaje principale, într-o suprimare a granițelor dintre text și metatext. Aici, umorul construcției migăloase realizate de Liliana Corobca sare din pagină, mai ales prin accentuarea absurdului discuțiilor desfășurate între cenzori: „Așa cum recent s-a dat drumul la dragoste, de analizat posibilitatea unei decizii de a da drumul la cur în literatura noastră. (...) Să dăm sau să nu dăm drumul la cur în literatura noastră națională, așa cum s-a dat drumul la dragoste, aceasta-i întrebarea!”

În alte locuri, apar note asupra creației ionesciene ce înfățișează, în toată splendoarea, absurdul limbii de lemn dominant în critica vremii: „Opera ionesciană este tragică și profundă, dar noi am exprimat acest adevăr în spiritul optimist al ideologiei noastre comuniste, credem că am făcut suficient că am publicat și am aprobat cunoașterea operei, relevând și subliniind mijloacele de exprimare preferate de autor: antiteza, proteza, perifriza, perimetrul, surpriza, expertiza, sulfuriza, priza dublă aplicată, spectacularul, crepuscularul, vascularul,

muscularul, cu exces, deces, palmares, pistele false și linia curbă întredeschisă, cercul. Umorul ca disperare a politeții. Mergeți și plângeți la teatru, unde se joacă piesele.”

Scheletul biografic al cărții este condensat mai ales în ultima parte, „Actul 3. Rinocerul a murit. Trăiască rinocerii”. Vastitatea perioadei supusă reprezentării, din perioada interbelică până în anii ’70, cu o veritabilă aglomerare a evenimentelor, mai ales în jurul celui de-al Doilea Război Mondial și al evenimentelor antisemite din România, conferă acestui ultim act caracterul unei povestiri spuse pe repede-înainte, cu puțin spațiu de respirație pentru cititor. Adâncirea senzației de singurătate care l-a cuprins pe Ionesco în această perioadă, în mare parte definitorie pentru întreaga sa operă, vine mai ales din afara paginii, dominată acum de ariditatea rapoartelor și a notelor informative. Totuși, consacrarea internațională și primirea în Academia Franceză vin ca o încununare a unui destin marcat, mai ales în prima parte a vieții, de o acută prezență a tragediei.

Prin reliefaarea documentară (chiar și ficțională) a stărilor, emoțiilor și reacțiilor în jurul vieții și operei lui Eugène Ionesco, volumul Lilianei Corobca propune, implicit, o matrice de interpretare și decodificare a operei ionesciene prin prisma biografică. Preocuparea pentru înfățișarea permanentă a relației de causalitate dintre evenimente și oglindirea acestora în operă, umorul și, mai ales,

originalitatea formulei alese fac din *Ionesco. Elegii pentru noul rinocer* o lectură ce va mulțumi atât cititorii de „biografii romanțate”, cât și cunoscătorii operei ionesciene în ansamblu.

¹ Editura Polirom, Iași, 2020, 216 p.

Corpor(e)alități asumate

Volumul *Viața pe Facebook. Dau like, deci exist*¹, coordonat de Cristina Hermeziu, întoarce pe toate fețele unul dintre cele mai captivante fenomene ale lumii contemporane. Scriitori, jurnaliști, profesori, sociologi și specialiști în *social media* din toate colțurile țării răspund chemării de a decela ramificațiile utilizării rețelei păstorite de către Mark Zuckerberg, mai ales în perimetrul românesc, dar și cu deschideri analitice aplicabile în alte zone. Abordarea antologatoarei în construcția volumului a ținut, evident, de înfățișarea unei panoplii de apropiere ale fenomenului Facebook, atât la nivel personal, cât și ideatic, al melanjului dintre teorie și practică socială. Rezultatul e o seducătoare decantare a sensurilor adânc imbricate în țesătura de pixeli, emoticoane și reacții, în hypertextul devenit mijloc de transcriere virtuală a existenței cotidiene.

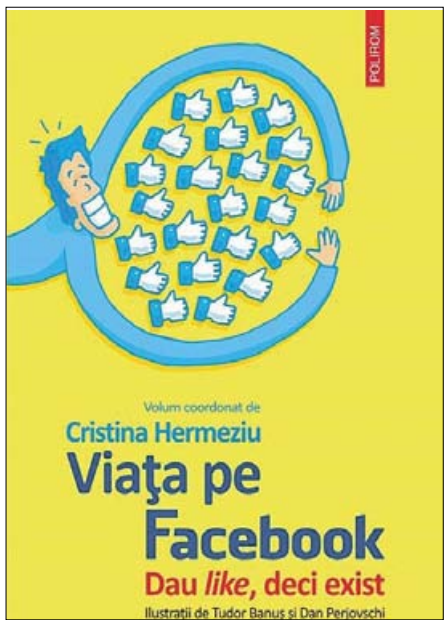
Prima secțiune a cărții, „Vieți pe Facebook”, compusă din mărturiile unor scriitori cu privire la conștientizarea rolului jucat de rețeaua de socializare în momente de cumpănă, e și cea mai eteroclită. Textele semnate de Horia Ghibuțiu, Andrei Crăciun, Veronica D. Niculescu, Norman Manea, Mariana Codruț, Adina Popescu, Ana Barton, Alina Pavelescu, Tudorel Urian, Răzvan Petrescu, Roxana Rugină, Robert Șerban, Irina Teodorescu, Lavinia Bălulescu și Lucian Mîndruță consemnează abordări și tonalități ce variază de la juisarea descoperirii unui nou mediu de transmitere a creației și ideilor până la fatalismul asumării pseudo-panaceului în calea singurătății totalizatoare. În fapt, parcurse succesiv, prozele și eseurile trădează un posibil parcurs al existenței pe Facebook: la început, jubilat și inocent, trădată mai apoi prin cufundarea în trivial, banalitate și schizoidie, prin adâncirea prăpastiei dintre viață și simulacru.

Cititorul poate descoperi în aceste pagini mici perle de gândire încrucișată cu o remarcabilă strunire a formei: „Trebuie să-ți poți păstra libertatea – când să citești ceva, cum să citești, când și dacă și cui să răspunzi. Tot ce înseamnă urgență și alandala și învălmășeală și grabă e până la urmă doar o veselă goană spre moarte. O moare a gândului (mărunt), a timpului (nimic), a scrisului (amânare), a imaginației (ucisă), a ta ca ființă” (Veronica D. Niculescu). Cristian Florea, Cornel-Florin Moraru, Doru Căstăian, Ioana Avădani, Ioana Pelehatăi, Alexandru Lăzescu, Mihai Copăceanu și Bogdan Crețu asigură scheletul analitic al volumului de față în a doua secțiune, „Dau like, deci exist”. Apar aici rumații teoretice asupra unor problematici la fel de diverse precum însuși spațiul virtual: nevoia de

validare constantă, intersecția dintre personalitatea umană și algoritmul *social media*, rețeaua de socializare ca factor prevestitor al „sfârșitului sfârșitului modernității”, simulacrul de intimitate și consumarea relațiilor *online*, „bulele” ori „războaiele” virtuale obținute prin intermediul avatarului digital.

În preria generală e una de construcție ale cărei fundații se adâncesc continuu, pe măsură ce rețeaua se dezvoltă, conținutul se diversifică, iar paradoxala sete a utilizatorilor de a descoperi experiențe noi în interiorul automatismelor crește. Demnă de semnalat e dimensiunea emergentă privind viitorul Facebook, întrezăribilă uneori printre rânduri, alteori explicit, mai ales în secțiunea analitică. Aceasta ține de îmbătrânirea rapidă a rețelei: tinerii *digital natives* preferă alternative care asigură, cel puțin la prima impresie, un grad de intimitate mai ridicat. Concluziile volumului sunt delimitate clar de către Cristina Hermeziu în postfață: „rețelele sociale sunt un mare joc de societate”, iar „pe Facebook ești peste tot și nicăieri totodată”. Ubicuitatea rețelei proclamă o nouă dinamică socială a contemporaneității, ce trimite către „o vârstă a omenirii când Facebook și rețele sociale ne vor fi supraviețuit. Sau, dimpotrivă, vor trebui dezgropate, literar și antropologic – simple vestigii în cotidianul unor personaje de roman.” Departe de a fi un volum facil ca abordare, dar seducător prin expresie, *Viața pe Facebook. Dau like, deci exist* este o mărturie complexă a prezentului imediat. (A.L.O.)

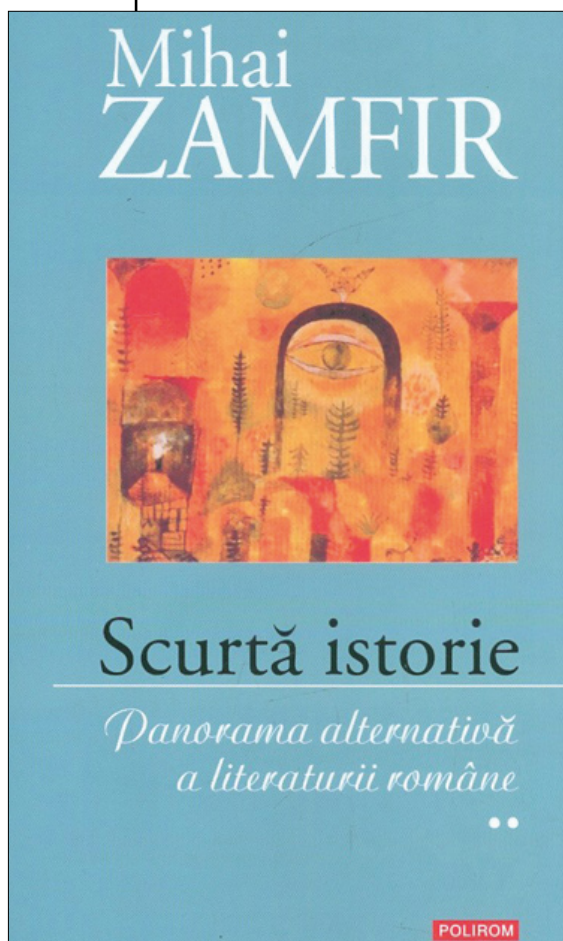
¹ Editura Polirom, Iași, 2020, 312 p.

Oratoriu interbelic

Alexandru COLȚAN

Într-un interviu acordat Radio România Muzical, Profesorul Mihai Zamfir, fost violonist în adolescență, se declara un fervent admirator al muzicii baroce. O acustică similară străbate și ultima sa operă de critică și istorie literară, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, carte-eveniment apărută la edi-

tura Polirom în 2017. În cel de-al doilea volum, autorul român descrie modernitatea, „les Vingt-cinq Glorieuses”, ca pe o lungă arie în creștere care atinge nota capodoperei în deceniul patru al secolului trecut. Tratarea epocii, reprezentată prin douăzeci și patru de scriitori care „au ilustrat superlativ momentul interbelic, dar au și sugerat viitoare evoluții ale scrisului românesc” se oprește la piciorul Zidului comunist (1947) și are cursul degajat de inflamații și improvizații al unui „roman” captivant.

A semeni altor „istorii”, cea de față re-construiește ierarhii, circumstanțiază biografic și psihologic („conștiința iremediabil scindată” a lui Arghezi, „tensiunea psihanalizabilă” a lui Sadoveanu), pătrunde „humusul benefic pentru apariția și dezvoltarea plantelor rare”, de import european, care începe să nutrească, în fine, literatura română. Teza susținută este că valoarea unui interval literar se afirmă prin capodoperele sale – erupții miraculoase, care pot adânci sau detur-na albia unei culturi ; în al doilea rând, „unicitatea absolută a operei” „sigiliul ei inconfundabil” îi sunt conferite de „cifru stilistic”, rază a Misterului creată de revolte lexicale și permutațiile semantice, de variațiunile figurilor de stil și pro-zodie curajoasă.

Această abordare, precum și aplicarea metodei stilisticii diacronice transformă „romanul” în singura istorie stilistică a literaturii noastre, veritabilă Odisce de-a lungul căreia marele per-

sonaj colectiv – Limba Literară – intră în tangență cu mozaicul artistic dintre cele două războaie. În consecință, galeria „medalioanelor” enumerate poate fi lecturată ca o descriere a Categoriilor de stil, ce „camuflează” o scurtă genealogie a neologismului („investit ludic” în octosilabul lui Topîrceanu, „funcțional” la Rebreanu, sau „folosit excesiv” de G. Călinescu), o cronică evoluționistă a epiteului (la I. Barbu), un cuvânt de omagiu adresat Reginei (metafora „filată”, „oximoronică” la T. Arghezi, „sinestezică” sau „obscură” la Ion Barbu, „contrastivă” la V.Voiculescu).

Ireresibil atrasă de Mirajul capodoperei, privirea cercetătorului scrutează strategiile narrative și interpretările textuale, analizează cauzalități și separă funcțiile registrelor lingvistice. În mod regulat, Mihai Zamfir verifică gradul de maturare stilistică al unei opere. El urmărește, de exemplu, cum „scriitura metaforică turnată în sintaxă ritmică” se transformă în „autonomie muzicală”, adică în șir de „cadențe ritmice anaforice, formule metaforice”, pentru a se petrece apoi în „frază somptuoasă, poematice”, de „rezonanță simfonică” în ultima parte a creației lui M. Sadoveanu. Pentru criticul deprins să *audă*, versificația poate sluji ca „palier prin care urmărind structura întregii opere poetice” ermetice a unui autor precum I. Barbu.

Însoțim, o vreme, endecasilabul iambic - utilizat parodic de Topîrceanu - pe itinerariul liric al lui I. Vinea până sub porticul „oximoronului tutelar”, unde se intersectează cu poemele lui V. Voiculescu. „Metri nobili” – endecasilabul și alexandrinul clasic – regăsim și între paginile lui T. Arghezi, care par să emită sonorități de Bach. Pentru a-și explica ritmul interior al compozițiilor, autorul-spectator are minuția desfacerii timpurilor verbale, meșteșug care îl face să remarce „atracția pentru imperfectul iterativ” a lui Mateiu Caragiale și înclinația spre „imperfectul povestirii” a lui Gellu Naum, în *Copacul-animat* (1971).

Uneori, desfășurarea demersului analitic îl poartă singură către axele principale sau „polii” textului: „concentrarea verbală maximă”, respectiv „discursivitatea ancorată în pitoresc lexical”, la autorul *Jocului secund*, „intenția ironică” și „tentația de creare a unui nou limbaj” la I. Vinea. În mod repetat, spectatorul-examinator subliniază „unitatea în diversitate” a interbelicilor în privința relației cu limba literară: unii dintre ei mănuiesc o „română exactă și elegantă” (M. Blecher), alții încearcă „reformă lexicale riscante”, aglomerări de arhaisme, regionalisme producătoare de „fonetică hâdă” (V. Voiculescu), ori, precum Rebreanu în „epopeile” sale „țărănești”, ating echilibrul între „limba proprie, cenușie,

exactă” și „tonalitatea negru-verde a ansamblului” (G. Călinescu).

Cu fiecare caz în parte, istoricul literar se simte dator să ancheteze originalitatea operei, impactul ei în paradigma momentului și amprenta sa viitoare (reforma lingvistică la Arghezi, metoda impresionistă, „de esență muzicală” a lui Lovinescu, stilistica lui G.Călinescu). De fiecare dată, privirile aruncate pe deasupra Zidului de beton surprind evoluții interesante. Se pare că marii „câștigători” ai perioadei comuniste nu au fost creatorii care, din felurite motive, au „făcut pasul” compromisului, ci tocmai aceia care și-au asumat, bărbătește, exilul extern sau pe cel interior (exemplul dramatic al „sfidării eterne” a lui Voiculescu este, din păcate, prea puțin cunoscut.)

Redescoperite publicului larg odată cu 1970 sau în anii confuziei post-decembriste, vocile autorilor moderniști, acoperite prea multă vreme de fanfara realismului socialist, au putut fi clar auzite, iar rolul lor în creșterea patrimoniului nostru literar, recunoscut. Cartea de critică a Profesorului bucureștean nu este, prin urmare, doar un Bildungsroman al Limbii Literare și o frumoasă carte de învățătură, ci și o reflecție asupra posterității, ale cărei valuri sunt, precum o lectură a Timpului, un nesfârșit joc de interpretare.

Duhuri, subterane, Ceaușescu

Apărut, precum celelalte romane ale lui Daniel Bănuțescu, din obsesia morții și ambiția unei epopei tolstoiene a lumii eterice, *N-ai vrea să te trimit în Paradis?* (editura Paralela 45, 2019) este un nou experiment ludic, o scriere funambulescă și furioasă. Tema sa este Salvarea personală, în contextul gherilei planetare dintre duhuri și a conflictului dintre Ceaușescu și Armata de opoziție, în anii de pe urmă ai comunismului. Firele narative și evoluțiile, adesea impredictibile, ale eroilor se circumscriu unui București al betoanelor și al gurilor de canalizare, din galeriile căruia personajul principal, Iarba Fiarelor, resimte strânsoarea cercurilor dictaturii.

Orașul-personaj, cu gulerul pufoaicei ridicat, instituie metafora *statului pușcărie*, Zombieland pe suprafață mare, în care oamenii circulă mecanic, ca „niște muribunzi”, între fabrică și așteptarea nimicului la cozi, atunci când nu dau iama, înnebuniți de frig, să devasteze copacii din parcuri. Ca și cum nu ar fi de ajuns, acuitatea deosebită a prozatorului distinge aspectele supra-terestre ale vieții socialiste, mai exact forfota „cohortelor de demoni”, agenți ai Războiului Spiritual, care „se fățășesc prin oraș”, joacă table pe deasupra teraselor sau li se agață bieților muritori de umeri, „în cirezi”. Convingerea că „viețile astea ale noastre sunt filmele noastre cu cowboy” îi motivează, totuși, să meargă mai departe și să caute moduri prin care „să se distreze” - unii prin cântece deșuchate (Țaca Genel), alții prin „discuții filosofice” (Marinică, Iarba Fiarelor), concursuri de bancuri (Dorin Clejan), respectiv „beții, înconștiență, optimism”.

De-a lungul desfășurării narrative, despărțită de o linie ontologică în planuri complementare („lumea văzută” și „a nevăzută”), două pâraiașe epice gonesc pe hârtie. Mersul lor cunoaște, uneori, febrilitatea și precizia reportajului, alteori acumulează suspansul filmelor de acțiune sau *espionage*, execută răsturnări de situații, plecând de la sintagme lozincarde („Omul este un amestec soios de rău și bine”), se intersectează în bule fantastice, sau se scurg, la fel de repede, în parodie, burlesc, mișto de cartier.

Prima linie, fantastică, urmărește odiseea lui Hos Satan, care aterizează pe Aeroportul Otopeni pentru a fabrica patru chei cu care să își elibereze stăpânul, pe Gog Al Magog, din Închisoarea Adâncului. El primește ajutorul taximetristului Țaca Genel, personaj „doldora de fente psihologice”, „odios și simpatic”, așa după cum „îi scrie pe frunte, cu litere aramai-

ce”. Eposul realist-istoric debutează în noaptea de 11 octombrie 1988, atunci când tâlharul-insurgent Iarba Fiarelor (IF) - personaj cunoscut cititorilor din primul volum al *Clanului de romane* Bănuțescu - se ascunde în rețeaua de termoficare a Capitalei. Saboteur antrenat în tehnicile luptei urbane, membru al Armatei Anticeaușiste, el culege informații și incendiază, schimbă mesaje codate, vorbește cu șobolanii, pe mai multe voci și se încurajează cu citate din Marin Preda și Virgil Mazilescu. După o lună, este salvat din canale și readus în simțiri de „îngerul” Marinică, cu care are bucuria dezbaterilor „filosofice”.

Un politician redutabil și bun agent de teren se dovedește și Ceaușescu, care, printre altele, surprinde un complot internațional în propria toaletă. La sfatul labradorului Spiridon, tiranul îi repartizează pe trădători în Grădina Zoo personală, ca să îi tortureze cu biscuiți cu miros de excrement și cu „amabilitatea” sa, de un sadism ineluctabil. Între timp, „IF-ul” află că Dorin Clejan, vărul salvatorului său, este în pericol să i se transplanteze testicule de maimuță și îi planifică „ieșirea”. Din nefericire, evadarea (episod romantic, à la Salgari) nu reușește, întrucât Ceaușescu poziționase, anticipator, cinci crocodili în șanțul cu apă al amplasamentului. Romanul se termină prost.

Clejan își găsește o moarte cumplită, iar trupul „IF-ului” ajunge prototip pentru cheia cu care echipa de insurgenți spirituali, Hos Satan și valetul Țaca, vor înlesni evadarea lui Gog din Închisoarea - poate Grădina - lui Dumnezeu. Cel mai interesant personaj rămâne și de această dată, Ceaușescu, despre care, în ciuda urii, „lumea” vorbește cu „respect, dar și cu drag” și îi creează o aură de individ „imprevizibil, inexplicabil și minunat”.

Aprofundată puțin, proza de față ar fi putut alcătui un bun roman social. Dorindu-și, însă și un text fantastic și unul de acțiune și un îndreptar filosofico-spiritual, autorul îl privează de o adâncime specifică. Cititorul resimte, câteodată, vibrația limbajului, tensionat între apoftegma duhovnicească și umorul gros, de taximetrist. Pe de altă parte, conversațiile personajelor confirmă, încă, atracția nespūsă a palavrei și a „miștoului”, un fel de nepoată urată a parodiei, a cărei culoare acoperă spectrul paginii, planificat cu migală. Nu avem a ne îndoi, însă, că bătaia declarată a perfecționistului Daniel Bănuțescu pentru „tonul grav” va cunoaște izbândă. (A.C.)

Grațierea BENGHA

Suntem într-un asediu al cifrelor mai întotdeauna altele decât cele din așteptările noastre. Înghesuim adevăruri și falsuri în recipiente nepotrivite, în funcție de prejudecăți personale sau de stereotipuri desenate de tocmeli politice. Între starea de fapt cuprinsă în grafice și realitatea pe care credem că o cunoaștem se strecoară o alta: existența unei geografii umane, cu relieful ei în continuă metamorfoză. În funcție de cât o luăm în seamă când vorbim (și) despre Republica Moldova vom ieși (sau nu) din capcana șabloanelor care au fixat în memoria colectivă o imagine greu de suprapus pe contururile realității.

România și Moldova de peste Prut au un prezent diferit pentru că au trăit, veacuri la rând, vieți diferite. Secole de istorie înnoțată de puterea de la Moscova (în toate ipostazele ei) au modificat tectonica socială și mentalitară a Basarabiei. Au schimbat atitudinile, au reșezat unghiul oglinzirilor identitare, au restructurat definiția etnicității și au adunat multiple transformări ale jocului simbolic dintre *noi* și *ei*. În tot acest peisaj contorsionat, memoria selectivă este ultimul mecanism care ar putea să ghideze înțelegerea unei realități care, înainte de a fi geopolitică, e umană – cu toată vigoarea, slăbiciunea și, mai presus de orice, pilduitoarea ei plasticitate.

Prejudecățile și distorsiunile produse de memoria selectivă sunt puternic zguduite de *Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări* (Polirom, 2019). Cele aproape 900 de pagini coordonate de Liliana Corobca sunt dedicate aceluia angrenaj al terorii care a separat cu brutalitate istoria Basarabiei de cea a României, deși le-a înădăit ideologic. Păstrate de comunism în aceeași zonă dictatorială, România și Basarabia au avut totuși, chiar din perspectiva direcției autoritariste, experiențe cu totul deosebite. Ce ne unește (o istorie trăită, o limbă vorbită) nu poate șterge liniile care ne despart.

Avem comunisme diferite, ramificate din trunchiul comun al doctrinei, al modului de organizare și strategiilor. (Explicații despre aceste invariante sunt de găsit, din câte știu, în *Dicționarul comunismului* coordonat de Stéphane Courtois.) Derivate din sălbăticia stalinismului, în România s-a încheat un comunism naționalist ridicol, în vreme ce în Basarabia s-a înălțat un comunism al dezrădăcinărilor feroce - pe vechia temelie a politicii țariste de schimbare a structurii demografice, de rusificare prin învățământ și de anulare a autonomiei acestui ținut. Consecințele acestei politici în modul de viață și în mentalitatea basarabenilor au fost profunde, deși au rămas, în mare parte, ascunse după cifre seci. Un exemplu: la recensământul din 1897, doar 4.5% dintre români locuiau în orașe.

În sfârșit, sinteza coordonată de Liliana Corobca oferă imaginea de ansamblu a unui spațiu tulburat până în metabolismul lui cel mai adânc - acolo unde s-au asimilat nutrienții unor reflexe sociale, politice și culturale tributare principiilor supunerii și condiționării umane, în numele unui ideal (presupus) impecabil. Capitolele *Panoramei...* (37 la număr) trec în revistă transformarea Basarabiei în gubernie rusească, procesele de integrare în România Mare, formarea și evoluția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, instituții, simboluri de stat, legislație, politica de cadre, politica lingvistică sau cea editorială, reformele lui Hrușciov și restructurarea lui Gorbaciov. Detalii lămuritoare despre viață, ideologie și artă în Moldova sovietică apar în articolele care studiază procesele

demografice, mass-media, teatrul, cinematografia, muzica, pictura, literatura. În fine, evocările deportărilor în valuri și paginile care analizează urmările înclăștării dintre *seceră și ciocan*, cu modificările de mentalitate provocate de foamea dintre 1946-1947 sunt dintre cele mai edificatoare.

Și revin, aici, asupra umanizării care ia locul simplei livrări de informație istorică. Autorii articolelor (cercetători și universitari din Republica Moldova) deschid arhive, examinează documente, dar desfac din ele biografii și investighează (microscopic, pe alocuri) felii de viață. Îmi amintesc cum explica Vasili Grossman legătura dintre stalinism și național-socialism: prin capacitatea de a deposea oamenii de dreptul lor de a fi priviți ca oameni. Sunt numere care se ivesc pe traiectoria progresului. Dar țărânul Novac din raionul Căinari avea un nume. Pentru neîndeplinirea cotelor de livrări către stat a fost condamnat la 7 ani de închisoare, cu confiscarea averii. Nume avea și Veniamin Apostol.

Dacă personajele lui Vasili Grossman au dat glas anonimilor pierduți în sistemele terorii, *Panorama...* înregistrează vocile celor care nu au fost auziți la timp. Însă dintre cei care au suferit sau au murit de foame în Verdiac, Icoreni, Slobozia-Recea (și în atâtea alte sate) nu multora li s-a păstrat numele. Au devenit numere în documentele trimise spre autoritățile centrale.

În urma lor au rămas ruina, manipularea, teroarea. Nu o dată, dezumanizarea. Și mai ales o gândire modificată de îndelungata captivitate morală. Victime și făptași însuflețesc un cadru istoric din care nu lipsește capacitatea de a reformula utopiile. Comunismul stalinist a avut această abilitate, așa cum a avut-o și Hitler. A arătat acest lucru, lămuritor, Timothy Snyder în *Tărâmul morții*, înainte de a sublinia cât de ușor cădem într-o gravă capcană morală dacă îi situăm pe făptași dincolo de înțelegere sau de preocupările omenești. Mărturisesc că am

citit multe pagini din *Panorama...* așezându-le mereu în relație cu comunismul din România, cu cercetările lui Cristian Vasile asupra literaturii și artei (între 1948-1953 și 1965-1974), dar și cu fundalul politicilor de exterminare, așa cum le-am înțeles din opul lui Snyder.

Politicile și practicile ideologice de la Kremlin se reflectă și în literatură, în opoziție cu limba și tradiția literară românească. De la imprecizia terminologică și de la o întrebare justificată pleacă autoarea studiului dedicat literaturii: „Este «literatura sovietică moldovenească» parte a literaturii române?”. Dificil de răspuns, cu apel repetat la detalii și nuanțe „ale căror linii de demarcație se subțiază” (p. 556). În cazul unui spațiu deznăționalizat, criteriul estetic e completat de nevoia de supraviețuire a identității naționale. Totuși, semnătura capitolului (Maria Șlehtișchi) nu evită să sugereze o ierarhie valorică a scriitorilor, chiar dacă prim-planul e ocupat de analiza infuziei ideologice în literatură.

Pe când în România apărea sintagma „îndrumarea culturii”, care a acoperit, inefficient, cenzura (încă din perioada de tranziție spre totalitarism), literatura sovietică moldovenească era frământată de competiția dintre basarabeni și transnistreni. Învingători au ieșit basarabeni: „limba literară (identică sau foarte apropiată de norma limbii române) și revenirea clasicilor (chiar dacă doar a celor născuți în Moldova istorică) erau [...] reperele de bază ale identității naționale moldovenești, care, în esență, era românească” (p. 540). Consider că abia spre sfârșitul anilor '90, odată cu fracturismul lui Dumitru Crudu și Marius Ianuș, s-a creionat cu claritate zona în care poezia și proza românească de dincolo și de dincoace de Prut au izbutit să se miște firesc, fără apăsarea granițelor. Iar palpitul încrucișărilor literare de astăzi îl poate observa oricine privește cu luare-aminte spre literatura contemporană și sincroniile ei.

Expansiunea umanului

Puține mărturii produc surpriza morală, împrăstie prospețimea contagioasă și insuflă nădejdea trezitoare așa cum a făcut-o *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt. M-am întrebat de multe ori dacă Steinhardt nu a fost cumva unul dintre oamenii a cărui situație existențială a constituit-o, în mod obișnuit, autenticitatea. Acordul cu sine, prin integrarea sufletului și trupului. Tind să cred că da.

Cu Steinhardt m-am reîntâlnit de curând în seria de biografii romanțate, lansată de Polirom. Sub semnătura Laviniei Băluțescu, *Steinhardt. Bughi mambo rag* (2020) poate fi o carte surprinzătoare pentru cititorii care așteaptă o desfășurare cronologică a ghemului epic. Deși fidelă, biografia lui Nicolae Steinhardt se (des)face în straturi, ca un aluat bine frământat după ce a încorporat cantitatea potrivită de drojdie. Din trei unghiuri se amestecă pasta biografică: tatăl, securistul și discipolul vin, fiecare în parte, cu credințele, sentimentele, experiențele lor. Lumi diferite se dezlipesc din povești, cu întretăieri neașteptate și pasaje de trecere periodic descuiate.

Gravitarea în intersecția dintre biografia naratorilor și traiectoria personală a lui Nicolae Steinhardt lasă loc conturării unor trasee secundare – cu straturi evidențiate sau cu margini imprecise, dar nu ignorabile. Tatăl, bunăoară. Bătrân, bolnav, însingurat, așteaptă ca fiul lui să se întoarcă din închisoare. Decepează amintiri, retrăiește emoții, e năpădit de anxietăți, dar găsește terapii de echilibrare. Evocarea umple golurile unui prezent traumatizat, însă nu șterge capacitatea de recunoaștere a realității: „sunt singur, în garsoniera asta nenorocită, îmi fac un ceai în loc de cină în fiecare seară și mă trântesc pe pat, număr orele și zilele de când e plecat și nu pot fi foarte sigur dacă între timp i-au dat drumul și acum a ieșit la plimbare sau dacă nu cumva suntem iar în anii ăia în care singurul meu scop e să supraviețuiesc, pentru că-s al dracului, pentru că pot și pentru că trebuie să fiu viu când se întoarce” (p. 9).

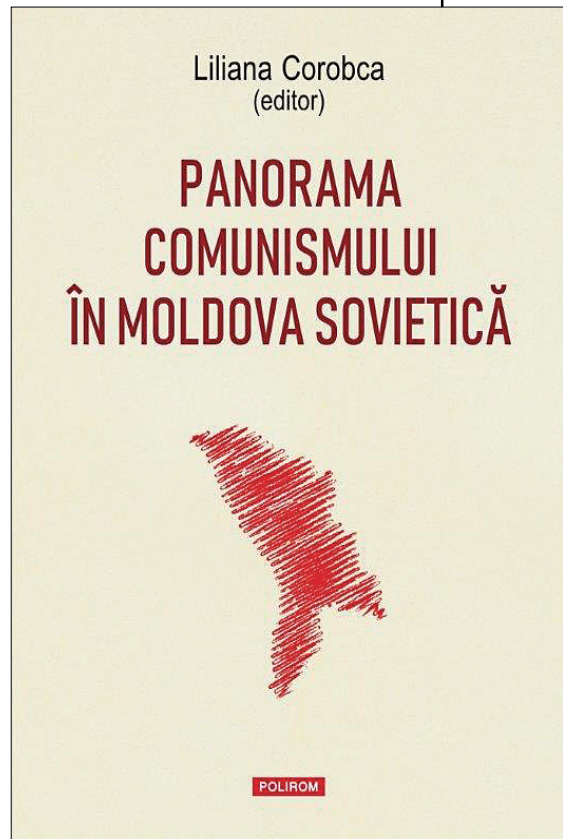
Oscar Steinhardt fusese directorul unei fabrici de sticlărie din Austria. A luptat la Mărășești, a primit Virtutea Militară, iar în 1913, prin decret regal, a fost numit membru al ordinului „Coroana României” în grad de cavalier. E tatăl care, octogenar,

îl privește în ochi pe străinul care îi cere caietele fiului său și îi spune: „Domnule, [...] nu știu dacă dumneata cunoști acest amănunt, dar eu am făcut cursurile Politehnicii din Zürich. Și am fost coleg cu Albert Einstein. Sigur, eram cu un an mai mic decât el, dar stăteam în cameră cu un italian, Delpiano, mare amator de vioară. Și Einstein era un violonist pasionat, după cum probabil știi. Dobitocul m-a privit tâmp. Nu avea replici pregătite pentru așa o discuție. Zic, domnule, Einstein era toată ziua pe la noi prin cameră ca să exerseze la vioară cu Delpiano. Un ștregar! Vă spun toate astea doar așa, ca să vă pot întreba acum: credeți că un om care a fost coleg cu Albert Einstein poate fi un imbecil? Bun, sunt un jidan împușcat și pe deasupra sunt și bătrân, dar credeți că aș putea fi și bou?” (p. 17). E tatăl pe care *Jurnalul fericirii* îl așezase la locul potrivit: când i-a spus fiului „să nu fii jidan fricos și să nu te caci în pantaloni” i-a verificat aderența la verticala morală. L-a împins să învie în viața de pe pământ. Re-cunoașterea lui Dumnezeu în acest îndemn își are originea.

De la un segment la altul, Lavinia Băluțescu își adaptează discursul. Strategic și stilistic. Memoria sincopată și coreografiile expresive ale lui Oscar Steinhardt din prima parte a cărții (cea mai reușită, de altfel) sunt înlocuite de rugina ideologică și de luciul suspect al limbajului securistic, urmate de legitimarea afectuoasă a amintirii unui model spiritual. În acest mod e creată o sursă de tensiune în plus, care conduce, indirect, spre morfologia creatoare a lui Nicolae Steinhardt. Ivită din destrămare și interiorizare, e una imposibil de diminuat.

În *Jurnalul fericirii*, Steinhardt folosea „bughi mambo rag” (un amestec de trei tipuri de muzică) pentru momentele în care povestea despre ce vorbeau deținuții în închisoare - de la literatură și filosofie la biologie și fizică. Biografia romanțată a lui Nicolae Steinhardt putea curge monoton și aseptice, dar, din tripla ei perspectivă, îngăduie (metonimic) expansiunea umanului. Devine sursă de cunoaștere și impuls categoric de întoarcere spre paginile unui om care a dat amploare asumării exigente a fiecărei experiențe de viață. Sau credibilității cuvintelor: „Am să ți-o spun pe șleau!”, obișnuia să zică. Apoi își cerea iertare. (G.B.)

E greu să nu remarc seriozitatea cu care autorii *Panoramei...* au tratat demersul Lilianei Corobca. Multe dintre sinteze capătă accente analitice, într-o încercare (justificată) de a găsi subteranele ce utesc

istoria cu lucrul mărunț. Reconstituirea obiectivă, cu memoria subiectivă. Directivele și amintirile. Trebuie să recunoaștem că, dincolo de procente cu impact emoțional și de clișeele patriotarde fluturate în discursuri, se află oameni - cu traumele și incertitudinile lor distincte. Cu istoria lor, diferită de a noastră. De aceea, *Panorama comunismului în Moldova sovietică* este un instrument fundamental pentru înțelegerea unor procese care trebuie așezate, cu atenție, exact în contextul lor – altul decât cel pe care-l numim „al nostru”.

Poezia senzorială

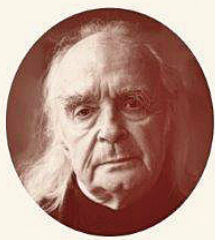
Alexandru RUJA

Emil Brumar, *Ne-ndepărtăm din ce în ce de viață...* VI. Opera postumă.

Ediție îngrijită și prefată de Bogdan Crețu. Polirom, Iași, 2020, 837 p.

Sunt de remarcat consecvența și efortul Editurii Polirom de a publica integrala operei lui Emil Brumar, ajunsă la al șaselea volum și având anunțat volumul VII: *La rușurile galanteriei*. De altfel, colecția *Opere* a editurii s-a impus, în contextul editorial românesc, prin

OPERE VI

Emil Brumar

Ne-ndepărtăm
din ce în ce de viață...

OPERA POSTUMĂ

POLIROM

calitatea edițiilor și prin selecția elevată, dacă ar fi să amintim doar opera lui George Bălăiță, Dumitru Radu Popescu, Gabriela Adameșteanu, Gellu Naum, Radu Cosășu. Opera lui Emil Brumar este impresionantă ca întindere, iar volumele apărute arată acest lucru: I. *Julien Ospitalierul*; II. *Submarinul erotic*; III. *Cerșetorul de cafea*; IV. *Dumnezeu se uită la noi cu binocul*; V. *Crepsucul civil de dimineață*; VI. *Ne-ndepărtăm din ce în ce de viață*.

Pentru un poet de finețea lui Emil Brumar, aplecat să sculpteze poetic cu minuție „într-o scorbură de morcov”, acest fapt reprezintă o surpriză. Este adevărat că nu este doar poezia cuprinsă în aceste volume, numai că, și în textele prozaice, poetul este întotdeauna mai mult sau mai puțin prezent. Vom întâlni în acest volum multe *poeme în proză*, ori proze intitulate *poem*. După cum arată Bogdan Crețu, în *notă asupra ediției*, „baza acestei ediții o reprezintă teancul de poeme scoase la imprimantă pe care Emil Brumar l-a lăsat pe biroul său și asupra cărora a stat aplecat până în ultima clipă: e vorba de 1499 de texte, dintre care unele sînt versiuni mai mult ori mai puțin diferite ale aceluiași text.”

Primele trei secțiuni ale volumului — *Ne-ndepărtăm din ce în ce de viață*, *Îngerii păcătoși* și *Regina Mab* — cuprind poezii, iar ultima secțiune — *Gândind-mă la gândacul lui Kafka*... — include poeme în proză, dar și însemnări de lectură, note onirice, texte de meditație pe variate teme, consemnări de coșmaruri,

fragmente de jurnal etc. Observat în ansamblul poeziei sale,— de la *Versuri* (1970) și *Detectivul Arthur* (1970) până la *Ne-ndepărtăm din ce în ce de viață* (2020) — Emil Brumar este poetul care își revarsă în poezie o gamă largă de senzații, deschizând în lirică unghiuri în care își așează individualitatea poetică, uneori excesiv accentuată în atitudine. Scoate delicii poetice din fervoarea erotică și anagajează poezia într-un univers intimist, extrăgând parfumuri rare din plictisul domestic și savoare din lentoarea vieții casnice.

Într-o ipostaza lui Julien Ospitalierul sau a Detectivului Arthur, poetul descoperă magia universului casnic, trăiește ritualul acestei vieți, voiajează în peisajul ușor bucolic, cu nostalgii edenice. Apoi, de la *Dintr-o scorbură de morcov* (1998) la *Infernala comedie* (2005) izbucnește o poezie dezlănțuită sub faldurile erosului. Dezlănțuirea erotică descătușează mirajul poeziei care închide în ea frumusețea iubirii, ipostaziată în femeie sau doar într-o himeră care tulbură imaginația arsă de clocotitoare închipuiri. Constrângerile morale sunt anulate, totul este lax, deschis spre orice receptare și dinspre orice unghi, relațiile erotice se desfășoară în unduiri mai mult sau mai puțin imblânzite de mișcarea versului.

În poezia erotică, Emil Brumar glisează pe o gamă largă, de la filigranul suav sau senzualul frapant la lubricul violent. Granițele și categoriile estetice sunt forțate, spații afective de puternică desfășurare senzuală și trend sexual intră în spațiul estetic al poeziei. Senzualitatea debordantă din poezia sa traduce, într-o puternică vibrație poetică, ritmul tensionat al unei pulsuni existențiale, dorința de descătușare vitală, bucuria gestului intempestiv, vigoarea și plăcerea ființării. Toate se concentrează în imaginea frumuseții feminine, redată printr-un gest de adorare și comparație cu trimitere culturală, chiar sacră: „Femeia mea frumoasă ca scriptura”.

Se întâlnește și în volumul postum ceva din acest senzorial erotic, mai ales în poeziile din secțiunea *Regina Mab*.

Mult mai estompat însă, cu accentuată proiecție în imaginar și o surprinzătoare revenire a universului apropiat, chiar domestic, atât de evident în primele volume. Curioasă proiecție feminină („Mică, subțire, numai săni și fese / Regina Mab mă vizita adese”), Regina Mab este divers ipostaziată, de la imaginea aerat-diafană („Regina Mab călca pe păpădii / Fără să spargă globurile-argintii”) la cea onirică („Regina Mab îmi umblă noaptea-n creieri / Într-o caleașcă trasă de cinci greieri” — *Vise*).

Amintirile lui Julien Ospitalierul, cel care trecea prin straturile de levănțică sau letargiză în spațiul domestic și bucolic, revin prolific, peste ani, în configurarea universului mitologice Regine Mab. Trece și ea prin locuri unde „fețele de masă pluteau plâpânde, cu grele castroane de maioneză”, sau, altădată, „Regina Mab se aciuă în scorburi / Acoperite cu paingii și volburi”. Întâlnirea cu Regina Mab se produce în spații diverse, „...prin magazii / Ascunsă-ntr-o borcanele pustii, / Sub plâpumi putrede, pe perne dezumflate / Stând cocoloș, pe brânci sau chiar pe spate, / Să-mi facă-mbrățișările mai dulci, / Și-mi da să și mănânc magiun pe bulci / Deasupra presărând mulți mieji de nuci” — *O întâlnire cu Regina Mab* (1), sau în „câmp de flori / Ce-o gădilau pe-ascuns la subsuori / Atât de înecat-n ierburi verzi, / Încât și se părea mereu c-o pierzi, / Dar o găseai lâng-un scaiete violet / La subsuoară scărpinându-se încet”.

Ludicul este prezent, jocul face parte din frumusețea trăirii erotice: „O lasă-mă în părul tău să fiu / Un ultim și de aur bigudiu”. „Noi avem nevoie de povești” afirmă undeva poetul iar poemele cu Regina Mab întăresc această trăire în imginarul poveștii, în feeria basmului și în plăcerea jocului („Vrei să te joci cu fundulețul meu, / Pe care ți l-a dat chiar Dumnezeu? / M-a întrebat Regina Mab, c-un dulce spasm / Și, huștiuluc, ne-am răsturnat în basm!” — *Invitație la basm*).

Poetul vrea să surprindă mereu clipa de grație, momentul de imponderabil, fărăma de timp pe care o trăiești din plin, dar care se spulberă repede: „Am

vrut să surprind clipa ce-abia închegată se și spulberă, clipa aceea atât de superficială în aparență, dar care dăinuie și peste ani, când deodată îți luminează brusc sufletul deja îmbătrânit, morocănos... Am reușit, n-am reușit? Însă am încercat și asta e destul...” Este o interogație încărcată de zbucium, de neliniște, vrea să rezume un drum, acum când presimțirea momentului de sfârșit era presantă. Coșmarurile, destul de des trăite și consemnate, violentează conștiința, dă sentimentul traumatic al trăirii momentului, sunt lipsite de orice logică și de aceea greu de acceptat, au o desfășurare haotică și nu sunt ușor de prins într-o descriere.

În momentele de dominație coșmarescă senzația implică realul, dar trăirea este, de fapt, în imaginar. Scriitorul încearcă să le surprindă cât mai exact în frazele poemului, care rămân însă, de mult ori, doar la descriere fără să poată atinge pulsiunea tensiunii: „Pipăi locul gol cu pleoape lipite și deodată găsesc globul ocular, îl așez cumva să fie cu pupila în afară, dar nu stă cum trebuie, unde trebuie. Înainte mă târăsem printr-un tunel plin de sârme, bucăți de fier, uși de tablă, până mă scoate cineva de acolo, merg șchiop, urmează scena cu ochiul deplasat... E cel mai înfrorător coșmar de până acum... Am crezut tot timpul că e real...” (*Coșmar groaznic*). Înserarea și coșmarul pun stăpânire peste tot: „Și iarăși mă-ngrozește înserarea! / Va fi o altă noapte cu coșmaruri?”. Singurele momente de pălpăire a luminii sunt amintirile, copilăria, întâmplările din alte vremi („Era o vreme sfântă de-nceputuri”).

Trecerea timpului, presentimentul morții, întrebările despre necunoscut, amintirea ori resuscitarea iubirii senzuale, pictogramarea poetică a frumuseții corpului femeii dau tensiune existențială poeziei scrisă în această parte ultimă a vieții. Trecerea spre inexorabila clipă poate fi amânată prin poezie („Scriu ca să uit că mor încetul cu încetul”), frica poate fi și ea estompată: „Fii liniștită, moartea mea, mai este vreme / Până dau voie fluturilor să mă cheme”.

N. Steinhardt – publicist

„Primul volum *Varia* din cadrul Integralei «N. Steinhardt» recuperează, în primul rând, două texte aflate în arhiva Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia, din care autorul a publicat, de-a lungul timpului, câteva fragmente cărora le-a conferit — prin unele demersuri de revizuire — statutul unor articole autonome. Este vorba de două dactilograme, intitulale *André Gide* și *Post Bellum*, care în proporție de două treimi sunt inedite” se precizează în *notă asupra ediției* la volumul de publicistică. (N. Steinhardt, *Varia*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici de Florian Roatiș. Repere biobibliografice de Virgil Bulat. Mănăstirea Rohia/Polirom, Iași, 2019, 548 p.). Articolul despre André Gide arată nu doar orizontul cultural al autorului, dar și spiritul critic în analiza unei opere și a comportamentului autorului. Reflecțiile sunt caustice, concluziile formulate categoric, fără ezitări. „De mult din copilărie aproape, îl urmărea pe autorul acestor rânduri opera lui Gide. Se întreba uneori dacă îi place sau nu, se oprea pe alocuri. E mulțumit, că, după citirea și recitirea ei atentă, și-a descărcat conștiința respingând-o. Calități de stil, o atmosferă spirituală franceză de bună calitate, o personalitate reprezentativă nu pot acoperi nimicnicia unei ideologii.” *Post Bellum/Les après-guerre* îl poziționează pe N. Steinhardt într-o altă ipostază, a gânditorului politic, a analistului pe evenimente social-politice și istorice.

Dar nu doar recuperarea acestor articole inedite dă importanță volumului, ci și a altei părți din publicistică, cu articole care nu au fost publicate, până acum, în volume an-

tume ori postume. Realizatorii ediției refac și debutul în revista *Vlăstarul*, ocolit de N. Steinhardt, care consemna ca prim text al său articolul *Elementele operei lui Proust* din *Revista Fundațiilor Regale*. Alături, publicația indicată pentru debut era *Revista burgheză*. În autobiografia pe care o face pentru Mănăstirea Rohia („... schițez această autobiografie spre a fi păstrată în arhiva Mănăstirii Rohia.”) — publicată în volumul *Jurnalul fericirii. Opera integrală 1*. Editura Mănăstirii Rohia, 2005 — Steinhardt eludează complet momentul debutului. În *Vlăstarul* au publicat, la vârsta adolescenței a începuturilor literare, Mircea Eliade, C. Noica, Al. Ciorănescu, Arșavir Acterian, Barbu Brezianu, Eugen Ionescu ș.a. Probabil, Steinhardt avea în vedere prestigiul *Revistei Fundațiilor Regale*, fixându-și aici debutul.

Deși într-un text scris sub forma unei scrisori are o atitudine critică față de revistă, articolele publicate în *Vlăstarul* deschid calea înspre cultură, iar felul în care sunt scrise, chiar dacă au o anume naivitate tinerească, denotă trecerea prin spațiul unor valori culturale cosacrate: *Lord Byron*, *Galileu*, *O ședință de spiritism*, *Henrik Ibsen*.

Sunt reproduse și alte articole nepublicate în volume, din *Adevărul*, *Cotemporanul* etc. *Addenda* volumului cuprind de textele din *Revista burgheză* de la rubrica „Da și Nu”, care „deși nesemnate, îl indică drept autor, atât prin stil, cât și prin conținut, pe N. Steinhardt”. (Al. R.)

Nimic despre coronavirus

Mădălin BUNOIU

Educația, în toate formele și sub toate aspectele sale, instituționalizată sau autodidactă, timpurie sau la vârsta senectuții, ar trebui să conducă spre o serie de obiective nobile: cunoașterea, toleranța, bunăstarea materială și intelectuală, empatia, progresul. Canalizată și direcționată înspre aspecte radicale și fundamentaliste, cu precădere religioase sau politico-doctrinare, ea poate duce înspre scenarii apocaliptice. Istoria noastră recentă nu este lipsită de exemple. Cei 30 de ani care au trecut de la Revoluția din decembrie 1989 ne înfățișează o societate românească rămasă încă profund tributară educației primite între 1946 și 1989. Sigur, ne rotim și aici între milioane de păreri și paradigme, cu plusuri și minusuri. (+): o țară cu un ridicat grad de analfabetism reușește să ducă școala (făcând abstracție de conținutul curriculumului) în toate localitățile, mici și mari, apropiate sau îndepărtate de centre industriale și economice.

Nu ne întrebăm deocamdată dacă învățăm despre Aristotel sau Platon sau despre Marx și Engels sau, mai rău, dacă totul se reduce la poezia și proza sovietică proletcultistă. Important era că populația știa să scrie și să citească. Accentul puternic pus pe științele exacte și științele naturii a dezvoltat, firesc, o zonă de competență ridicată. Sunt notorii rezultatele României la olimpiadele internaționale de chimie, fizică sau matematică.

(-): tot, sau aproape tot, răul pe care îl vedem astăzi în societatea noastră, pornind de la disprețul față de valorile occidentale la care am aderat mai degrabă din oportunism, de la lugubrii politicieni și până la pașii înapoi înspre analfabetismul standard, cel funcțional și mai ales cel științific. Un studiu de dată recentă¹ arată că performanțele cognitive ale românilor se situează acum la nivelul de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, românii atingând un maxim al acestui indicator în anii 88-89.

Apelul la aspectele semnalate mai sus mi-a fost inspirat de o remarcă a lui Mircea Cărtărescu, semnalată de către Ruc-sandra Cesereanu în jurnalul său civic², privitoare la acest fenomen al migrației și la ce rămâne și devine România. „Jumătate din populația rămasă e analfabetă funcțional: e dificil pentru acei oameni (pentru care nu am dispreț, ci sinceră compasiune) să înțeleagă principiile abstracte, ca democrația, libertățile civice, drepturile omului. Ei votează constant cu propriii lor opresori, după o mentalitate medievală: să votăm cu ăștia ca să nu vină alții mai răi, să ne ia și bruma pe care o mai avem...”

Iată cum o afirmație, făcută în august 2018, își regăsește și argumentația bazată pe date venită doi ani mai târziu. Toate aceste detalii, și multe altele, mă fac să nu mai fiu șocat că susținătorii *Pământului Plat* și-au făcut o asociație și în România, că există persoane care nu cred în beneficiile vaccinurilor sau că există susținători ai conspirațiilor mondiale coronavirus. Dar devin brusc îngrijorat când în disprețul oricăror reguli și a argumentelor bazate pe dovezi reprezentanții categoriilor descrise mai sus ne pun tuturor siguranța și sănătatea în pericol prin mitinguri, manifestări, slujbe publice și

petreceri acolo unde, imaginar dar și fizic, se țin de mână cu sinistrarii politicieni demagogi care brusc au descoperit libertatea și civismul pe care le-au înăbușit zeci de ani. Anticipoz că va exista în toate domeniile o perioadă *coronavirus*: în sănătate și cercetare (de unde sperăm să avem cât mai repede soluții pentru un vaccin izbăvitor), în educație – despre care voi scrie și eu la un moment dat, în literatură, în arte...

Cealaltă jumătate, pe care Mircea Cărtărescu nu a descris-o, a avut și are cu siguranță multe idei cărora le va da drumul în curând. Acel *Homo Online-us* pe care îl anticipam recent într-o postare pe Facebook, este mai aproape ca oricând, iar întrebarea „*tu ce ai făcut în perioada coronavirus?*” va persista multă vreme. Dincolo de inflația de *meet-uri*, *zoom-uri*, *times-uri* și alte *X-uri* a fost și o inflație de filme, cărți și, sau mai ales, rețele sociale. Dar ceva care să le combine? *Viața pe facebook*³, volumul coordonat de Cristina Hermeziu se încadrează aici. Peste 20 de personalități, în special ale lumii literare, au răspuns provocării de a-și expune relația cu *Facebook-ul*. Vă veți regăsi cu toții undeva, exclusiv, combinatoriu, cele peste 20 expuneri nu ratează nimic: dragoste, ură, exaltare, depresie, simțul utilității, pierderea orizontului temporar, renunțare, mirajul drogului. Mai mult sau mai puțin, toți autorii îl detestă, dar cu toții îl folosesc și revin la el chiar dacă renunță pentru o perioadă. O clipă, am avut senzația că la fiecare dintre autori regăsim o trimitere la *Moartea Căprioarei* a lui Nicolae Labiș... *Mănânc și plâng. Mănânc!* Au devenit Facebook, și, prin extindere, și alte rețele sociale, o extensie a noastră? Telefonul este deja. Mă aștept ca, în curând, în formularele în care scriem masa corporală să se facă distincție între *cu / fără telefon!*

In căutările recente după informații despre virusuri, bacterii și alte noțiuni de sezon, pentru a reveni la ce vom face și după *coronavirus*, am descoperit că se poate face artă și cu... bacterii! Asociația Americană de Microbiologie (ASM) organizează anual o competiție de artă în care lucrările (2D sau chiar 3D) sunt uimitoare și ne arată că societatea de astăzi nu are cum să mai fie una mono-direcțională sau mono-profesională. Mă aștept ca inclusiv soluțiile la pandemie să vină dinspre colective de cercetare multi-, inter- și pluridisciplinare. Lucrările de artă la care fac referință⁴ mi-au amintit de o serie de competiții similare la care ne-am încercat și noi șansa, membrii colectivului de creșterea cristalelor de la Universitatea de Vest din Timișoara. De exemplu, imagini ale rezultatelor obținute de colega noastră Alexandra Popescu au constituit coperta unei prestigioase reviste de specialitate⁵.

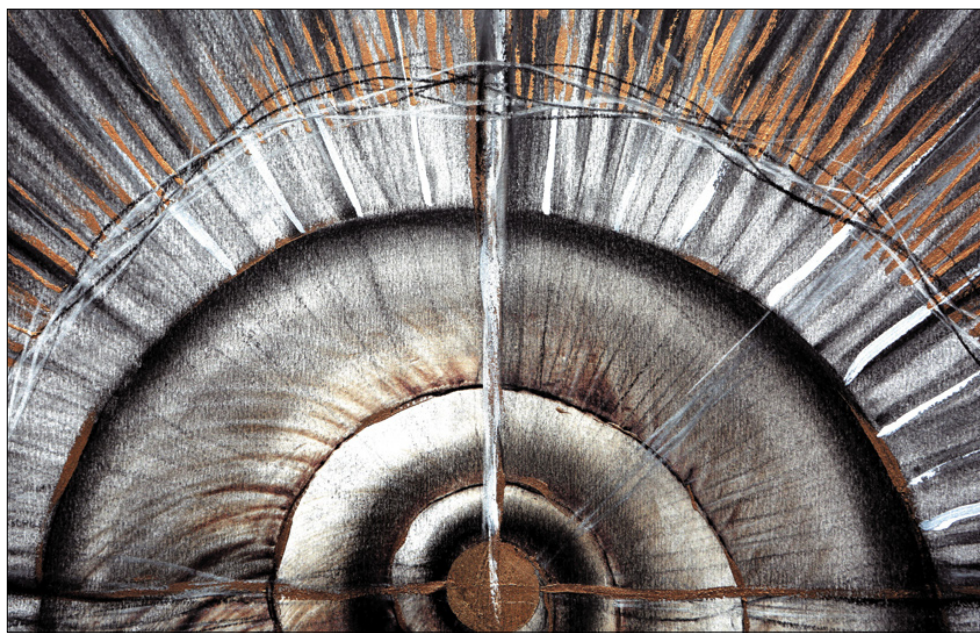
¹ Gunnesch-Luca, George, and Dragos Iliescu. “Time and Generational Changes in Cognitive Performance in Romania.” *Intelligence* (2020)

² Ruc-sandra Cesereanu - De la Golan la #Rezist”, Jurnal civic 2017-2019, Polirom, 2020.

³ Cristina Hermeziu - *Viața pe facebook*, Dau like, deci exist. Editura Polirom, 2020.

⁴ <https://www.asm.org/Events/2019-ASM-Agar-Art-Contest/Home>

⁵ <https://pubs.acs.org/toc/cgdefu/12/1>

Ceașescu și Congresul al IX-lea al PCR

Vladimir TISMĂNEANU

Congresul al IX-lea al PCR a avut loc în luna iulie 1965. Ceaușescu devenise liderul partidului după moartea lui Gheorghiu-Dej în martie 1965, însă continua să fie flancat de baronii defunctului dictator. În primăvară, Ceaușescu a organizat o serie de întâlniri cu activul de partid din principalele ministere și din uniunile de creație. Apărea destul de clar că era vorba de un lider dinamic, care promitea să se delimiteze de excesele predecesorului său.

Mai ales la întâlnirea cu activul Ministerului de Interne, Ceaușescu a insistat pe tema respectării legalității socialiste, o aluzie transparentă la samavolniciile rivalului său, Alexandru Drăghici. Noul lider poza într-un marxist deschis, un fel de comunist național. În fapt, observatorii avizați puteau nota tendința pronunțată de personalizare a puterii. Fațada era una a deschiderii, a relaxării, substanța era însă a unui stalinism abil camuflat.

Nostalgicii lui Ceaușescu au încercat să acrediteze teza celor două perioade: prima, a unei veritabile liberalizări interne, și o a doua, când Elena ar fi impus aberațiile cultului personalității. În fapt, dezechilul temporar era expresia încercării lui Ceaușescu de a-și consolida puterea, prin distanțarea de metodele cele mai compromise ale epocii stalinismului dezlănțuit. În plus, cum s-a dovedit în aprilie 1968, condamnăm crimele lui Dej împotriva unor personalități comuniste (deci nu împotriva elitei politice și culturale a țării, ori împotriva țărănimii), Ceaușescu își întărea poziția în raport cu Apostol, Bodnăraș și Chivu Stoica.

La Congresul al IX-lea, Ceaușescu a reușit să-și consolideze imaginea de militant al mișcării comuniste mondiale. Între delegații străini, se remarcă prezența lui Leonid Brejnev, primul secretar al CC al PCUS și a lui Deng Xiaoping, secretarul general al PC Chinez (numărul trei în ierarhia de la Beijing). Schimbarea numelui partidului din Partidul Muncitoresc Român în Partidul Comunist Român era o altă metodă de a sublinia demersul inovator al noului lider. Raportul de activitate prezentat de Ceaușescu (pregătit de o comisie care îi includea pe Dumitru Popescu și pe Paul Niculescu-Mizil), insista pe importanța conducerii colective. Ulterior, deși propaganda oficială a bătut atâtea monede pe semnificația Congresului al IX-lea, textul acestui raport a devenit tot mai greu accesibil. Reformismul mult trâmbițat al anilor de

început ai domniei lui Ceaușescu a fost abandonat, mai ales după 1968. Simplu spus, hrușciovismul lui Ceaușescu a fost unul pur tactic.

În ultima zi a Congresului, anunțându-se structura noilor organe conducătoare, s-a constatat că formula de conducere tradițională, menținută în proiectul de statut, fusese schimbată peste noapte. Biroul Politic, format în perioada ultimă a lui Dej din nouă membri, era înlocuit printr-un organism lărgit, numit Comitet Executiv. Acesta selecta un grup restrâns, de fapt vârful real al partidului, numit Prezidiul Permanent. Intrau astfel în Comitetul Executiv și în Secretariat oamenii lui Ceaușescu, exponenții bazei sale politice care era birocrăția de partid.

În același timp, deși insistă pe drepturile naționalităților conlocuitoare, Ceaușescu proclama teza „omogenizării națiunii socialiste”. Colectivismul autoritar și etnocentrismul coexistau în discursul epocii cu o anumită deschidere spre ideile reformiste. Între cei care vor ajunge rapid în vârful piramidei, deci membrii grupului aparatului de partid, să-i amintim pe Virgil Trofin, Paul Niculescu-Mizil, Ilie Verdeț, Petre Lupu, Ion Stănescu, Vasile Patilineț și alții, care lucraseră sub îndrumarea lui Ceaușescu pe vremea când acesta era șeful Direcției Organizatorice a CC al PMR. Nu erau aleși în Prezidiul Permanent doi dintre foștii membri ai Biroului Politic al lui Dej: Petre Borilă și Alexandru Moghioroș (erau menținuți formal în Comitetul Executiv).

Discontinuitatea cu epoca încheiată în martie 1965 se manifesta printr-o relativă înmuiere a presiunilor ideologice asupra intelectualității. Pe de altă parte, pentru a preveni orice speranțe exagerate privind o liberalizare internă, în toamna anului 1965, la Facultatea de Filosofie a Universității din București a fost organizată o acțiune represivă împotriva unor studenți pe baza unor acuzații de pură sorginte stalinistă. Câțiva profesori au primit sancțiuni de partid pentru „lipsa de vigilență” și alte presupuse culpe.

În fapt, puțin timp după Congresul al IX-lea, devenea limpede că Ceaușescu strângea în mâinile sale toate instrumentele puterii. Câteva săptămâni mai târziu, el avea să rostească raportul privind noua constituție, când țara își schimba numele din „Republica Populară Română” în „Republica Socialistă România”. În decembrie 1967, la conferința națională a PCR, Chivu Stoica anunța că renunță în favoarea lui Ceaușescu la poziția de președinte al Consiliului de Stat.

Arhiva de imagini interioare

(Ți-ai văzut vreodată mama în umbră?)

Andrei UJICĂ

„I read, much of the night, and go south in the winter.”
(T. S. Eliot, *The Waste Land*)

„Have you seen your mother, baby, standing in the shadow?”
(The Rolling Stones)

Ce este de fapt o amintire? Proust spune: „Timpul de care dispunem în fiecare zi este elastic; pasiunile pe care le încercăm îl dilată; acelea pe care le inspirăm îl îngustează, și obișnuința îl umple”. Iar T. S. Eliot ne arată, chiar de la începutul „Tărîmului pustiit”, cum funcționează rememorarea: „Aprilie este luna cea mai nemiloasă, stîrnind Liliacul dintr-un pămînt mort, amestecînd / Aducerile aminte și dorințele, trezind / La viață rădăcinile amorțite în ploi primăvăratice.” (Traducere de Mircea Ivănescu).

Asta se întîmplă în literatură, acolo unde haloul lingvistic adaugă arhivei noastre de imagini interioare miros, gust și adîncime spațială, dîndu-le o realitate virtuală. Adevărul este că amintirile sînt doar o colecție de material filmat brut – niște *dailies*, cum li se spune –, pe care le tot asamblăm, construindu-ne biografia subiectivă, cît trăim. Viața e un film de montaj.

Nu e prima oară cînd încerc să-mi identific cea dintîi amintire. Ea e mereu aceeași.

M-am născut la Timișoara, la 13 noiembrie 1951, pe strada Odobescu, nu la cunoscuta maternitate de acolo, ci la noi acasă, la numărul 65. Așa a vrut tata, ca să-și dea importanță. Dar probabil și din grijă pentru mama, care, astmatică fiind, risca mult la naștere. Astfel se face că am venit pe lume asistat de domnul Rummler, docto-

rul nostru de familie, și înconjurat de Buni, bunica din partea mamei, de sora mea, Stela, din prima căsătorie a lui tata, care avea atunci paisprezece ani, și de mătușa mea Pippi, fata fratelui lui Buni. Cu toții i-au purtat mai mult de grijă mamei, speriați la gîndul unui acces de astm, decît mie, astfel încît nimeni n-a fost în stare să-mi spună mai tîrziu ora exactă la care m-am născut. Ceea ce a devenit un motiv de prelungită frustrare în adolescență, cînd, căzut inevitabil în doaga astrologiei, am vrut să-mi aflu cu orice preț ascendentul.

Bunică-mea mi-a împuiat toată copilăria capul cu: „Țe-ai născut duminică la ora douăsprezece, băteau clopotele la biserică. Țin minte, de parcă ar fi fost acum”. Într-o bună zi, am descoperit, însă, uitîndu-mă într-un calendar perpetuu, că am venit pe lume marți. Le-am întrebat atunci pe Stela și pe Pippi, sperînd că ele, fiind mai tinere, nu vor fi resimțit cu atîta patos momentul. Mi-au răspuns, pe rînd: „A fost pe seară”, „Cîndva după șapte, dar putea fi și zece”. Lucru confirmat și de mama și tata, aceștia fiind destul de jenați, altminteri, că nu-și aduc decît vag aminte. În intervalul respectiv, se schimbă însă ascendentul, așa încît l-aș putea avea în Rac sau în Leu. Am terorizat-o ani de zile pe bunică-mea să dea de doctorul Rummler, în speranța ca el să fi păstrat protocoalele medicale ale pacienților. Am aflat într-un tîrziu că emigrase de mult în Israel și că între timp se prăpădise. Astfel încît misterul acesta, ca să-i zic așa, n-a putut fi elucidat niciodată.

Pe vremea cînd de-abia învățam să merg, ai mei s-au mutat pentru trei ani la Oradea. Și de acolo am prima mea amintire. Locuiam la etaj, într-o clădire veche cu multe apartamente, jur-împrejurul unei curți interioare. Se intra în locuințe dintr-un culoar deschis, un fel de balcon continuu, cu un parapet din vergele de metal. La un moment dat, a apărut în fața ușii noastre un bidon lucios, din tablă vișinie, cu litere cromate în relief și cu un cap de mort pe el. Era un insecticid puternic contra gîndacilor, lăsat imprudent de unul de-ai mei acolo. Recipientul, desigur de import, a exercitat o asemenea atracție asupra mea, încît am rămas ținut în fața lui, atingîndu-l și băgîndu-mi degetele în gură, pînă cînd am căzut lat, otrăvit. Așa m-au găsit, apucînd să mă ducă la spital în ultimele clipe în care mai puteam fi salvat. Aici se termină brusc prima bobină de film din capul meu. Cînd am deschis din nou ochii, ne mutaserăm deja înapoi la Timișoara, unde am rămas pentru următorii doi ani.

Mult mai tîrziu, avînd deja în cîrcă un sfert de secol de exil, m-am întors pe strada Odobescu, doar cît să mă uit la casa în care m-am născut. Pați, nevastă-mea, m-a taxat prompt: „Ai fost să vezi unde o să-ți pună placa memorială? Sper să se-ntîmple hăt încolo, ca să nu mai apuci să-i înnebunești pe bieții muncitori”.

Cine și-ar fi putut închipui atunci că ea va pleca prima?

— Mi-a trebuit ceva vreme pînă să înțeleg că întoarcerea noastră la Timișoara a însem-

nat de fapt prima despărțire a părinților mei. E ca o durere difuză pe care o simți în somn noaptea, trezindu-te pe măsură ce se amplifică, astfel încît poți în sfîrșit s-o localizezi, în timp ce deslușești în întuneric primele obiecte din cameră și izbucnești în plîns, sperînd c-o să-ți vină cineva în ajutor. Tata a rămas cu Stela în continuare la Oradea, iar mama s-a mutat cu mine la mama ei, care era directoarea Casei de copii nr. 1 din Timișoara, un orfelinat de fete aflat într-o clădire impunătoare de pe strada Pestalozzi, unde i se dăduse și o locuință de serviciu. Bunica se despărțise la rîndul ei între timp de Magori, cel deal doilea soț, dar cum ei n-au divorțat niciodată, i-a purtat în continuare numele, grație căruia scăpase de deportarea în Bărăgan. Născută Helene Feigl, ea descindea dintr-o familie austriacă de farmaciști, venită în Banat de la Viena, în jurul anului 1780, în cadrul programului imperial de asistență medicală acordată colonizării germane din perioada iosefină.

Străbunicul meu, August Feigl, fermecat de frumusețea Munților Banatului, a întrerupt seria de spițeri a familiei și s-a decis pentru o carieră în silvicultură. În anii de calificare, a avut un post de pădurar la Știnăpări, pe nemțește Maria Schnee – numit așa pentru că în ziua în care au ajuns primii coloniști germani acolo, de o Sfînta Maria Mică, ninsese –, un canton din ocolul Sasca Montană. Așa se face că bunica mea și fratele ei Karl au venit pe lume în pădure. Și acolo și-au petrecut și prima copilărie.

Străbunicului meu i se spunea acasă Gusti, iar unchiului meu Keddy.

În adolescență, cînd am citit povestirea „Copilul străin” a lui E. T. A. Hoffmann, îmi plăcea să-mi închipui cum bunică-mea și fratele ei ar fi primit în casa pădurarului vizita rudelor de la oraș, farmaciști cu nasul pe sus, care le-ar fi făcut cadou jucării mecanice, cumpărate în timpul vacanțelor lor la Viena. Helene și Keddy ar fi luat apoi păpușile cu arc cu ei în pădure, unde, neștiind cum să umble cu ele, le-ar fi stricat. Ba mai mult, încercînd să le repare, le-au dezmembrat. Bunică-mii i-ar fi părut cel mai mult rău după un june fercheș, care, dacă îi întorceai cheia, se pricepea să spună compimente, ciupînd în scelași timp corzile unei harfe. Așa stînd lucrurile, au rămas triști, așezați în iarbă, rezemați cu spatele de un copac, rostind în gol, cînd unul, cînd altul: „N-avem știință de carte!”

Dar dintr-odată s-au oprit din văicăreală și au întrebat plini de uimire:

– Tu vezi, Helene?

– Tu auzi, Keddy?

Din umbra cea mai adîncă a tufișului întunecos ce le stătea drept în față s-a ivit o lumină neobișnuită, care, asemenea unei raze line de lună, s-a prelins pe frunze, dîndu-le un dulce fior, și un sunet voluptuos s-a strecurat prin pădurea în freamăt, de parcă vîntul ar fi mîngîiat strune de harfe, trezind în ele acorduri somnoroase. Copiii au simțit ceva cu totul surprinzător, supărarea le-a trecut, dar ochii li s-au umplut de lacrimi, cuprinși de un dulce, necunoscut alean. Cu cît lumina se revărsa mai multă și mai multă din tufiș, cu cît muzica fermecată se auzea mai limpede și mai limpede, cu atît le

bătea mai tare inima în piept. Au privit ținută la strălucirea din fața lor și, deodată, ce să vezi?! Chipul dalb, scaldat în soare, al unui copil drăgălaș, care le zîmbea din tufiș și le făcea cu mîna.

– Hai, vino la noi, vino-ncoace, copil drăguț! strigară Helene și Keddy, sărind în picioare și întinzînd mîinile către acea apariție.

– Uite că vin, uite că vin, se auzi vocea cristalină din tufiș și, ca purtat de o boare în zori, copilul străin veni plutind spre Keddy și Helene.

După ce străbunicul și-a încheiat stagiul de pădurar, ajuns brigadier, a primit în subordine un ocol silvic și s-a mutat cu familia la Bocșa Montană. Aici au fost înscrși Helene și Keddy la școală.

În ton cu moda epocii, se organizau la ei în casă serate muzicale, iar Gusti Feigl a fost foarte mîndru cînd a ieșit la iveală că fiica lui avea o voce ieșită din comun. Întîi copilărește, iar mai apoi cu întreg patosul adolescentin, bunica a început să-și dorească să studieze canto la Conservatorul din Budapesta sau chiar la Viena, Bocșa fiind pe vremea aceea în Austro-Ungaria. Însă cînd a terminat gimnaziul și și-a exprimat dorința, străbunicul i-a spulberat visele dintr-o singură mișcare cu dosul palmei, de parcă ar fi alungat o muscă, spunîndu-i: „Ce vrei tu să ajungi, o femeie ușoară?” A sfătuit-o să-și bage mințile-n cap și să-și găsească mai bine un bărbat.

Ea s-a conformat, mărîtîndu-se rapid cu tînrul casier de la gară, un munte de om, arătos și corpulent, un bănățean cum scrie la carte. Un an mai tîrziu, a venit mama pe lume și puțin după aceea, Petre Perian, bunicul pe care nu l-am cunoscut decît din poze, a fost numit șef de gară, întîi la Domașnea Cornea, iar un an mai tîrziu la Orțișoara. Bunica l-a însoțit, dar căsnicia lor n-a mers, cei doi divorțînd în 1924, după numai trei ani petrecuți împreună. Drept pentru care, Helene și-a luat fata și s-a întors acasă, la părinți. Văzînd-o plouată, cu copilul în brațe la ușa, la doar 20 de ani, lui Gusti i s-a muiat inima, așa încît i-a spus că dacă mai vrea să studieze, îi dă voie. Numai că, între timp Banatul intrase în România, așa încît bunică-mea a ajuns la conservatorul din București.

Acolo trebuie să se fi simțit la început foarte stingheră. Succesele de la școală îi dădeau însă aripi. A intrat încă din anul întîi în corul conservatorului, care cînta săptămînal la radio, ceea ce îi rotunjea banii de buzunar, și se apropia văzînd cu ochii de scenă. Curînd a început să-i placă viața de oraș mare și s-a îndrăgostit de București.

Cu toate acestea, se ducea în fiecare duminică în Herăstrău, pe pajiștea pe care se adunau studenții din Ardeal și Banat, ca să vorbească pe limba lor: nemțește, ungurește sau românește în graiurile de acasă. Acolo l-a cunoscut pe Ștefan Magori, un tînr din secuime, care avea să devină absolvent al uneia dintre primele promoții de ingineri agronomi de după Marea Unire.

Trebuie să fi sunat bizar în urechile bucureștenilor ieșiți în parc la plimbare zumbetol poliglot al grupurilor de tineri adunați acolo. Căci ei, vorba lui Macedonski, „nu vorbeau, ci ciripeau, / Căzuți din lună” în Regat.

Într-o duminică din vara lui 1996, în care am stat mai bine de o lună la Hong Kong, împreună cu fiul meu Matei, umblînd pe urmele unui proiect fără viitor, am fost și noi martorii unei astfel de întruniri:

în Statue Square, un stol imens de bone filipineze scoteau un ciripit asurzitor.

Imediat după ce și-au încheiat studiile, Helene Feigl și Ștefan Magori s-au căsătorit. Asta se întâmpla la 31 iulie 1930, în București. După care, spre disperarea bunică-mii, a trebuit să părăsească orașul, el negăsind de lucru, din pricină că era ungur. Au locuit, apoi, când la părinții ei, la Bocșa, când la ai lui, în Ardeal. A trecut o bună bucată de vreme pînă a găsit o slujbă, fiind numit, într-un sfîrșit, directorul Școlii Tehnice Agricole de la Păstrăveni, Neamț, în capătul celălalt al țării. N-au stat decît două ierni acolo, pentru că, în 1937, Magori a fost transferat pe un post similar la Curtea de Argeș, unde a început cel mai frumos deceniu din viața lor. Bunica a preluat orele de cultură generală ale școlii, însă probabil că spera încă într-o întoarcere la București și la o carieră de soprană lirică.

Visul i s-a spulberat într-un iulie fierbinte, cînd, întoarsă dintr-o excursie în împrejurimi, a mîncat repezit, încinsă fiind, o porție mare de înghețată făcută în casă, alegîndu-se cu o laringită de toată frumusețea, soldată cu pierderea vocii. Cea de vorbit i-a revenit în vreo două săptămîni, cea de cîntat, niciodată. În copilărie mi-am închipuit-o de multe ori pe Helene interpretînd pe o scenă de operă vreunul din rolurile ei preferate – cel din *Tosca*, mai cu seamă.

Lui Magori i s-a oferit în 1939 să înființeze pe moșia Brătienilor de la Tigveni, tot în Argeș, o școală agricolă cu fermă model, unde elevii să capete cunoștințe practice. Aveau acolo sere de legume, cîmpuri însămințate cu soiuri nobile, cultivate după metode moderne, ba chiar o stațiune de montă, cu cîțiva tauri și armăsari lipițani, la care țărani din plasă puteau să-și aducă vacile și iepele. Făceau asta de obicei în zi de tîrg, venind cu femeile după ei, și ce de coate se mai dădeau și cum chicoteau ele cu mîna la gură, la marginea țărcului, cînd se zgîiau la montă...

Stațiunea a primit la un moment dat chiar un mînz pur sînge arab, căruia mama îi dădea lapte cu biberonul și pe care îl botezase Zmeu. Bunică-mii îi sticleau ochii de fiecare dată, cînd îmi povestea cum trecea Magori, cu panama pe cap, la trap, pe ulița satului, cu Zmeu înhămat la șaretă, de ieșeau oamenii la poartă să-i vadă.

În grajduri erau cai de lucru, de docar și chiar de călărie, curtea de păsări era plină cu fel de fel de orătănii, în cocini guîiau porci de prăsilă.

Mama a crescut în ambianța asta de bunăstare bucolică cu amprentă științifică, alergînd întii după găște pe izlaz, hîrjonindu-se apoi cu vițee și mînjii și călărind mai tîrziu de una singură pe dealuri. Ceea ce, pe de o parte, i-a întărit dragostea înăscută pentru natură, făcînd-o să creadă, pe de alta, că cea mai frumoasă meserie din lume este aceea de inginer agronom. Și asta s-a hotărît să studieze. Ea făcea oricum parte din generația *La Medeleni*, căreia i-a rămas credincioasă, admirînd, ca toate fetele de vîrsta ei, independența Olguței, cu care și semăna într-un anume fel.

Helene și Magori nu au avut copii, dar poate tocmai din pricina asta s-a atașat el atît de mult de mama, crescînd-o ca pe fiica lui. Așa se întâmplă că cele două femei i-au acordat, în ierarhia rigidă a gradelor de familie, și rangul de bunic al meu, deși eu nu aveam să-l întîlnesc decît o singură dată. În felul acesta am aflat că bunicul adevărat, Petre Perian, murise subit, în iunie 1935, cînd abia împlinise 35 de ani.

Mama ar fi vrut să urmeze agronomia la Cluj, însă Dictatul de la Viena și amenințarea războiului au făcut-o să-și amîne planurile. La Tigveni, Magori mergea de-acum cu boierii din zonă la vînătoare de urși, iar bunică-mea le povestea femeilor din casă și elevilor de la școală viața și descoperirea epocală a doctorului Semmelweis.

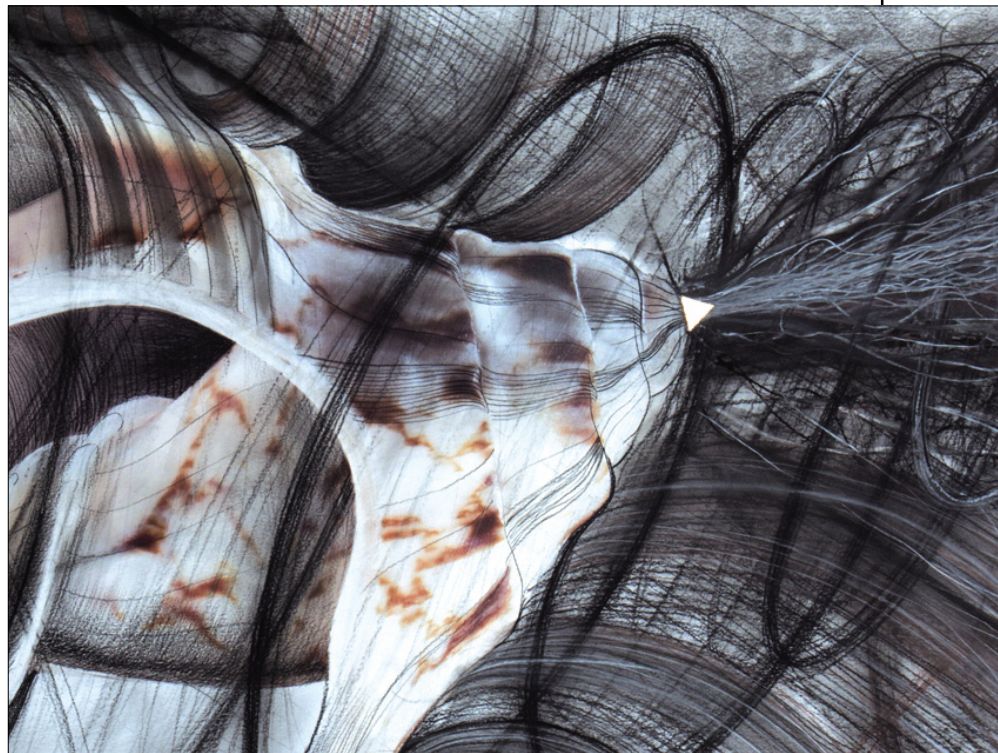
Bunica, bunicul și mama, căreia i se spunea acasă Jeny, au dus viața asta de conac, fără griji, pînă în 1943. Atunci i s-a oferit lui Magori un post de lector la Facultatea de Agronomie din Cluj, refugiată la Timișoara, unde a început și mama să studieze, un an mai tîrziu. S-au întors în Banat și bine au făcut; cine știe ce s-ar fi întîmplat cu ei dacă i-ar fi prins schimbarea regimului pe moșia Brătianu. Helene a rămas însă o viață întreagă cu nostalgia Regatului. La Timișoara ea a lucrat întii ca funcționară la fabrica de oglinzi, pînă cînd, în 1951, i s-a oferit postul de director la Casa de copii.

În 1953, în urma epurărilor postbelice din învățămîntul universitar transilvan, Magori a fost întrebat dacă nu vrea să preia o poziție vacantă de conferențiar la Facultatea de Agronomie, cu limba de predare maghiară, în Cluj. El a acceptat și s-a mutat acolo. Un an-doi a făcut naveta, venind cînd putea, la sfîrșit de săptămînă și, desigur în vacanțe, acasă, la Timișoara. De la un timp însă, vizitele acestea s-au rărit, iar într-o zi au încetat. Helene a aflat prin cunoștințe că se încurcase cu asistenta lui, cu care se și mutase împreună. Așa a părăsit-o el, pe tăcute, pe bunica. Magori a făcut la Cluj, sub plumbul epocii și-al propriilor meandre sufletești, o depresie puternică, fiind nevoit la sfîrșitul anilor '50 să se pensioneze de boală. S-a însănoșit după o vreme, dar de întors nu s-a mai întors la Helene, rămînînd cu femeia cealaltă pînă în 1971, cînd a murit.

N-am păstrat multe imagini în mine cu Timișoara de la mijlocul anilor '50. Una din ele, asupra autenticității căreia însă nu pot garanta, este cu o platformă trasă de doi cai grei, de Brabant, cu manșoane de pîr gros la glezne, de pe care niște bărbați vînjoși, cu mustați stufoase și șorțuri de piele, descărcau bidoane metalice de lapte, pe undeva în Piața Traian. Mai aproape de adevăr par a fi o serie de cadre din tramvaiul 6, cu locuri virane, pe partea de sus a traseului circular, pînă aproape de stația Cluj, unde coboram, cu Buni trăgîndu-mă de mină, spre casa unei mătuși a lui Magori, Bözsi néni, pe care Helene o vizita cu sfințenie și unde aveam să locuiesc eu în gazdă mult mai tîrziu, în clasa a XII-a, pregătindu-mă de bacalaureat.

De fiecare dată cînd ne întorceam de acolo, luam tramvaiul în același sens și coboram la Piața Lahovari, ca să intrăm în biserica catolică din Elisabetin. Buni era singura credincioasă practicantă din familie și a început de timpuriu să-mi facă educația religioasă. După naștere, fusesem botezat ortodox de părinți, dar Buni m-a botezat în secret încă o dată, catolic, după cum îi promisese Sfîntului Anton că o va face, în caz că mă scapă de pneumonia de care mă îmbolnăvisem cînd nu aveam încă un an. Era convinsă că boala mea fusese o pedeapsă pentru

ea, fiindcă n-a făcut asta de la bun început. Astfel m-am pomenit eu cu o dublă apartenență celestă, așa cum aveam să mă aleg și cu o dublă cetățenie mundană peste mulți ani. Cel mai des mergeam însă la Biserica Piaristă, în centru, după ce eram dus, pe vreme bună – să mă joc în Parcul Central, iar pe vreme rea – să mănînc un doboș sau o amandină, pe Corso, la Violeta. Din cauza asta, de cîte ori Bunica îmi spunea „Mîine mergem să ne rugăm”, nu știam ce să-mi doresc: soare sau ploaie.

Buni obișnuia să stea în biserică pe băncile din spate, aproape de vasul cu apă sfințită de la intrare. Întii de toate, fiindcă poziția îți permitea să vii și să pleci discret, fără să deranjezi pe nimeni. Ea prefera să mergem la biserică cînd era cît mai puțină lume. La slujbe ne duceam rar, probabil fiindcă îi era frică să nu fie recunoscută și să-și piardă postul, dar și pentru că eu mă plictiseam prea tare în timpul lor, iar ea voia să mă ia cu binișorul și să mă învețe întii să mă rog.

Așa sînd lucrurile, îmi aduc aminte cum, uitîndu-mă din spatele bisericii la Piarști, în adîncul navei înguste, spre altar, privirea mi se încețoșa în depărtare și vedeam doar un abur auriu la capătul ei. N-am spus nimănui lucrul ăsta, probabil gîndindu-mă că așa se vede cînd te uiți „spre dincolo”. Iar mai tîrziu, cînd trecusem deja de școala primară și am dat peste cuvîntul *transcendență*, pe care îmi făcea mare plăcere să-l folosesc, vedeam de cîte ori îl rosteam ceața aurie ce-mi ascundea mie ușile altarului de la Biserica Piaristă și simțeam mirosul băncilor ei de lemn.

Faptul că eram miop avea să iasă altfel la iveală – și n-a fost fără de emoții. La un moment dat, a făcut senzație în oraș filmul *Godzilla*, originalul lui Ishiro Honda din 1954, ajuns la noi cu vreo doi ani întîrziere. Toată lumea voia să-l vadă. Nu știu ce-a făcut-o pe Buni să mă ia cu ea la cinema. Era primul meu film. S-o fi gîndit că e un fel de basm cu balauri, la care pot fi duși copiii sau era mama plecată undeva și n-a vrut să mă lase în grija oricui acasă – nu știu. În orice caz, cu obiceiul ei de a sta cît mai în spate, a cumpărat și aici locuri în rîndurile din urmă. După ce s-a făcut întuneric în sală și a început filmul, eu n-am văzut pe ecran decît niște umbre cenușii, drept pentru care m-am plictisit

și am început să casc. Puțin mai tîrziu am și adormit. Asta în timp ce sala începuse să se unduiască dinspre ecran spre noi în valuri succesive de groază.

Bunica a crezut întii că am adormit de frică. Nu după multă vreme, m-au trezit țipetele spectatorilor. Eu aveam o față mirată, pe care se vedea că nu pricepeam ce se întîmplă. Bunică-mea mi-a aruncat o privire încruntată, continuînd să fie absorbită de film pînă la sfîrșit, în timp ce eu am rămas impasibil, suportîndu-mi

stoic plictiseala crescîndă, asemănătoare aceleia din timpul unei slujbe la biserică. În drum spre casă, Buni m-a întrebat dacă mi-a fost frică. Eu am tăcut, iar ea a căzut pe gînduri. Seara nu i-a povestit nimic mamei despre misterul legat de escapada noastră.

Mi-a mărturisit mai tîrziu, rîzînd, că n-a dormit toată noaptea, chinuită de întrebări referitoare la capacitatea mea mintală și că a doua zi a povestit cu o mină îngrijorată în cancelarie că eu nu m-am speriat la *Godzilla*. S-a făcut întii o tăcere politicoasă în încăpere, după care o profesoară mai în vîrstă ar fi zis cu glas domol: „Mergeți cu el la un oculist, doamna directoare”. Zis și făcut. Oculistul mi s-a uitat în fundul ochilor, văzînd acolo lucruri pe care eu aveam să le descopăr mai tîrziu și mi-a prescris o pereche de ochelari. Cred că de-abia atunci a îndrăznit Buni să-i spună mamei de ce se speriasse după ce-am ieșit de la film, alegîndu-se cu o privire disprețuitoare drept comentariu.

Nu am mai fost dus să văd *Godzilla*, ca să mai fiu testat, cum ar veni, și nu pot zice dacă de aici se trage sau nu dezinteresul meu pentru filmele cu monștri și, în general, pentru cele de groază, pînă în ziua de azi. Viața mea de spectator de cinema a început odată cu primii ochelari. Calitatea vizuală a experiențelor mele cinematografice nu s-a schimbat însă prea mult. De cele mai multe ori cu ochii înlăcrimați și lentilele aburite la sfîrșitul proiecției, întîlnirea mea cu istoria filmului a rămas o colecție de umbre, cînd alb/negru, cînd color.

În rest, ochelarii au făcut minuni. De cîte ori ieșeam din locuința noastră de la orfelinat în forfota elevelor, care începea la doar cîțiva pași de ușa noastră, vedeam cît se poate de clar pînă și fetele de la capătul culoarului.

Arhiva de imagini interioare

Discreta imunizare a turmei

Valentin CONSTANTIN

Pe la începutul lunii martie curent am aflat că există specialiști care explică cum virusul din Wuhan, ca orice virus, va dispărea atunci când se va forma „imunitatea de turmă” (*herd immunity*). Adică atunci când un procent semnificativ din populație se va contamina, cu sau fără simptome, și va crea o imunitate cvasi-generală. Într-o lume a corectitudinii politice, sintagma „imunitate de turmă” are un sunet neplăcut. Ce politician „responsabil” poate afirma că va dirija populația pe drumul spinos al imunizării generalizate? E mult mai plăcut auzului să declari că o să blochezi imunizarea turmei, adică o să blochezi răspândirea virusului. Cum se face asta? Prin izolare forțată, individuală sau colectivă, prin limitarea proximității fizice și a contactului fizic. Până când blochezi virusul? Până apare, desigur, un vaccin. Din păcate, vaccinurile nu apar prea ușor. Atunci, până când apare un tratament infailibil. Nici tratamentele infailibile nu apar peste noapte. Dacă finalul ar fi apariția vaccinuri-

firmă trecerea majorității statelor la „relaxarea izolării” după aproximativ 70 de zile de la confirmarea pandemiei, s-ar conveni să tragem o concluzie: și anume, aceea că, în absența unei alte teorii rezonabile în legătură cu posibilitatea lichidării pandemiei, până la urmă toate guvernele și-au condus populațiile în direcția imunizării de turmă. Unii, cei mai panicați sau cei mai slabi de inger, au spus și spun în continuare că se ocupă cu „salvarea vieților”. În realitate, erau îngroziți de starea infrastructurii sanitare, de lipsa materialelor și de faptul că spitalele vor fi suprasolicitate și vor intra în colaps. Izolarea brutală a populației nu înseamnă „salvarea vieților”, înseamnă temporizarea procesului de imunizare a turmei cu obiective strategice de tipul: „cu cât mai târziu, cu atât mai bine” și „mai vedem ce se întâmplă, mai vedem ce spun alții”.

Experții noștri s-au alimentat din statistici discutabile, uneltori din propria producție de cifre discutabile și din „expertiza” coruptei politic (după unii) Organizații Mondiale a Sănătății. Politica publică propusă de experții noștri e sintetizată în memorabile-

cîteva în mod direct. Însă decizia pe care o consider deplorabilă, una care nu mă afectează direct, este aceea de a suspenda grădinițele, anul școlar și anul universitar.

Unde am putea găsi ceva diferit de discursul fad al politicianilor și al experților noștri? În ce mă privește, o să vă spun că am găsit totuși două autorități. Nu în lista celor zece filosofi despre care *Le Nouveau Magazine Littéraire* crede că influențează lumea⁴.

În statele care posedă sisteme juridice de *common law*, dezbaterea în legătura care se cuvine să fie împărțită de societate este dominată de judecători. În Statele Unite, de judecătorii federali de la Curțile de Apel și de la Curtea Supremă. În Marea Britanie, până la un punct, de așa-numiții *Law Lords*, iar astăzi, după reformă, de judecătorii Curții Supreme a Regatului Unit. Judecătorii impun în societate valorile cu o autoritate deplină. Ei posedă o autoritate deontică, și, de asemenea, una epistemică, pentru că deciziile lor sunt acte de cultură. Convingătoare sau, dacă doriți, persuasive.

De regulă, filozofii comentează în universități punctele de vedere ale judecătorilor, însă judecătorii nu îi citează aproape niciodată pe filozofi. Dacă se întâmplă ca într-un moment social mai dificil să nu reușești să găsești întotdeauna răspunsul potrivit și drumul care ar trebui urmat cu ajutorul unui filozof sau al unui alt intelectual public, lucrurile se schimbă când vorbește un mare judecător britanic și un american. Judecătorii fixează valorile importante și jalonează drumurile fie în motivările deciziilor care privesc interpretări politico-juridice ale drepturilor fundamentale, fie în conferințe.

După retragere, judecători cum este Lordul Sumption, fost membru al Curții Supreme a Regatului Unit, pot fi invitați să-și expună opiniile în marile ziare, de regulă, în cele citite și în afara țării. În *Daily Mail* din 2 mai 2020, Lordul Sumption discută critic opțiunea guvernelor de a combate gripa din Wuhan prin izolare⁵.

Întii și întâi, el repetă faptul semnificativ că actuala gripă nu este cea mai mare criză a sănătății publice din istorie. În vremurile mai recente, au existat epidemii recurente comparabile: HIV (1980), SARS (2003), H1N1 (2009), MERS (2011) sau Ebola (2014-2016). Însă izolarea forțată a persoanelor reprezintă cea mai amplă ingerință din istorie în sfera libertății personale. Ingerințe de asemenea dimensiuni nu au existat nici măcar pe timp de război. Pentru că în societăți cum este a noastră nu există un exercițiu serios al reflecției și, pentru că răspunsurile nu apar din deliberări concludente, ratăm aproape întotdeauna prima întrebare care așteaptă un răspuns într-o situație de criză, cea fundamentală.

Noi am ales să răspundem la întrebarea „Ce trebuie făcut ca să salvăm cât mai multe vieți?” și am lăsat deoparte întrebarea „Ce poate face un stat în mod legitim într-o democrație liberală?”. Marele epidemiolog Johan Giesecke din Suedia, cel care a justificat refuzul de a încarcera populația și pe care îl citează Lordul Sumption, credea că această ultimă întrebare este mai importantă decât prima.

Johan Giesecke a explicat că anumite măsuri pe care le ia un stat totalitar, cum este China, ar putea funcționa. Însă o țară ca Suedia, „cu o îndelungată tradiție liberală poate adopta aceleași măsuri doar dacă dorește să ajungă un stat comparabil cu China”. După ce observă că nu există nicio justificare morală sau de principiu pentru adoptarea măsurilor pentru constrângere, Lordul Sumption întreabă: „Vrem să fim

o formă de societate în care libertățile fundamentale să fie condiționate de deciziile politicianilor, sclavi ai savanților și ai statisticienilor? În care ființele umane sînt doar instrumente ale politicilor publice?”. Faceți un exercițiu de imaginație legat de răspunsurile persoanelor publice de la noi, pe care le cunoașteți.

Curtea Constituțională a României a pronunțat recent o decizie de neconstituționalitate previzibilă, la cererea Avocatului Poporului. Curtea noastră este obligată să interpreteze cîmpul de aplicare al drepturilor din Constituție în acord cu practica judecătorilor de la Strasbourg. Este obligată să analizeze proporționalitatea tuturor măsurilor ce reprezintă ingerințe în sfera drepturilor fundamentale. Amenziile brutale cu care au fost asezonate normele juridice ale stării de urgență au fost importante pentru cei care au proiectat izolarea forțată a populației.

Vehemența politicianilor puterii a fost pe măsura efectelor deciziei de neconstituționalitate.

Anularea amenzilor a durut. Au existat ieșiri publice pur și simplu necontrolate la adresa Curții. Nu vreau să spun prea multe aici despre Curtea Constituțională, am făcut-o în multe alte ocazii. Doresc doar să remarc că la noi, critica la adresa Curții Constituționale a fost întotdeauna mai jalnică decât deciziile care au provocat-o. Deși, probabil, pare greu de crezut. Politicienii ar trebui să știe că limbajul de lemn a fost construit pentru a lăuda sau, eventual, pentru a escamota. Nu a fost inventat pentru critică. Este impropriu.

Am apelat la Lordul Sumption și la Johan Giesecke pentru că în democrațiile contemporane există o tendință de a încredința în mâinile unor oameni simpli probleme din ce în ce mai complexe și mai complicate. Un om simplu nu este un om eficient, iar simplitatea nu generează, *ipso facto*, autoritate. Un om simplu se poate face înțeles de alți oameni simpli, însă va fi contestat cu viteza cu care constată că s-a făcut înțeles. Am apelat la ei, așadar, pentru că m-am gîndit că oamenii simpli s-au săturat deja de vocile oamenilor simpli.

După imunizarea turmei, povestea va avea un final fericit. Înainte de vacanța de toamnă, la reîntreare, sau poate pe la începutul lunii iulie, vom contempla probabil cel mai vast program de decorări: vor fi decorați cițiva „prof. univ. dr.”, mai mulți medici și militari, membri ai Ministerului de Interne, cițiva învingători în lupta cu virusul Wuhan din categoria „peste 65 de ani” și, *last but not least*, cițiva ziariști cu un simț al responsabilității mai ascuțit. Chiar contondent.

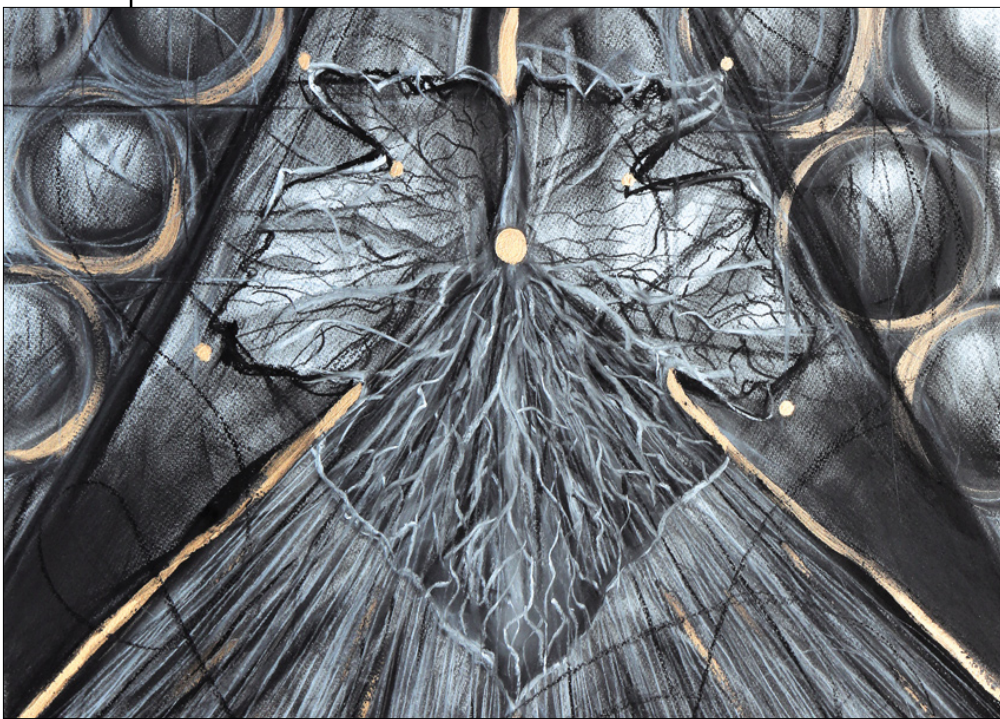
¹ *Apud* George Gilder, *An Egregious Statistical Horror Story*, American Journal For Economic Research, 24.04.2020.

² *Vezi* Barry Brownstein, *How Fanatics Hack Our Minds (And Why We Let Them)*, American Journal For Economic Research, 25.04.2020.

³ Există o formulă celebră care aparține poetului Arhiloc (sec. VII î. Hr.): „Vulpile știu mai multe lucruri. Ariciul știe un singur lucru important”. Formula a fost repusă în circulație de Isaiah Berlin și utilizată mai târziu de Ronald Dworkin în ultima sa carte. Vulpile lui Isaiah Berlin sînt scriitori care nu alterează complexitatea lumii pe care o văd, aricii sînt moniști care încearcă să reducă totul la un model sau la o explicație unică în care cred cu pasiune.

⁴ Lista este destul de simpatcă și probabil nu ați dori să o ratați: Jürgen Habermas, Judith Butler, Bruno Latour, Slavoj Žižek, Martha Nussbaum, Charles Taylor, Alain Badiou, Gayatri Chakravorty Spivak, John Searle, Kwame Anthony Appiah.

⁵ *V. Locking Up the Elderly Until Coronavirus Is Defeated Is a Cruel Mockery of Basic Human Values: Former Supreme Court Judge Lord Sumption Gives a Withering Critique of the Government's Lockdown.*

lui miraculos sau al tratamentului infailibil, climatul de urgență trebuie menținut la foc mic. Nu se știe pînă cînd.

Metoda izolării este metoda de prevenție brevetată în China, cu binecuvîntarea Organizației Mondiale a Sănătății. În primele zile ale pandemiei, britanicii păreau să îmbrățișeze teoria și practica imunizării de turmă. Au întors rapid armele și a rămas o singură țară consecventă cu această strategie: Suedia. La scurt timp, pe radarul pandemiei apare profesorul Isaac Ben-Israel, care explică: „răspîndirea acestui virus intră în declin pînă aproape de zero după 70 de zile, indiferent dacă se depun sau nu eforturi și indiferent ce măsuri adoptă guvernele în eforturile de a-l combate”¹.

Această opinie fermă, clară și pînă acum confirmată empiric intră în coliziune cu marea industrie a panicii și cu modelele matematice care o susțin. Printre cele mai lugubre previziuni despre dimensiunile și viitorul gripei sînt cele ale unor instituții care trăiesc din gloria trecută: Imperial College of London sau Harvard School of Public Health. În cor se recunoaște și inconfundabila perspicacitate profetică a lui Bill Gates: „Normalitatea se va reîntoarce numai atunci cînd vom fi vaccinat întreaga populație globală” (*Sic!*)².

Dacă opinia profesorului Ben-Israel este corectă, așa cum cred eu, și cum con-

le cuvinte ale vice-președintelui Societății Române de Epidemiologie: „Ar fi bine să purtăm masca tot timpul, dacă nu, măcar în spațiile publice”.

Individul ilustrează inflația de „prof. univ. dr.” din medicina românească. Formula „prof. univ. dr.” este ridicolă pentru un savant, pentru că transmite o informație reputat găunoasă: nu poți să fii profesor universitar, dacă nu ai scris sau compilat (sau mai rău) o teză de doctorat. Acești „prof. univ. dr.” sunt iluștri necunoscuți în comunitățile epistemice internaționale. Iar dacă nu îi cunoaște nimeni, devin clienții creduli ai Organizației Mondiale a Sănătății.

Așadar, toată lumea a parcurs aceleași etape: creionarea panicii și ridicarea panicii. Și toată lumea se îndreaptă spre mîntuitoria imunizare colectivă. Ce le-a rămas în mînă aricilor după victoria la puncte a vulpilor³? Le-au rămas platoul și cocoșa, pe care evoluează virusul. El se va reîntoarce la toamnă mai feroce și mai abil (în treacăt fie spus, a fost destul de abil de la bun început, nimerind din prima salvă New York-ul și centrul Europei). Ariciul știe așadar un singur lucru și îl știe bine: trebuie să fim cât mai prudenți, pînă la capăt.

Cînd scriu aceste rînduri, tocmai a expirat starea de urgență. Am fost afectat de mai multe decizii ale acestui Guvern, de

Retrospective literare

Daniel VIGHI

Le-am spus (și) romi după ce a apărut pretenția unei asemenea denumiri despre care nu știam nimic, trebuie să-mi mărturisesc neștiința. Se întâmpla treaba asta pe vremea guvernării lui Petre Roman, dacă bine îmi aduc aminte. De atunci s-a impus treptat această vorbă, chit că mulți se arătau indignați, că adică romi ar fi mai gata români, și asta chiar dacă la început am ortografiat cuvântul cu doi rr, adică rromi. Mai apoi, treptat, am renunțat să mai scriem cuvântul astfel. Nu m-a deranjat, ca pe alții, darăveră asta, de altfel nu mă bânțuie uri rasiste. Dimpotrivă! Am susținut și, în limite rezonabile, susțin pedagogia politicii corecte.

Dar! Și aici trebuie să fiu sincer că așa stă bine unui scriitor să fie cu cititorii: în ce mă privește am avut parte de un tată vitreg (dom' maior, i se spunea în orașelul copilăriei mele) vajnic băutor de bere - maică-mea mi-a povestit că odată, cândva, în Săptămâna Mare a sfintelor sărbători pascale, dom' maior a cumpărat (așa cum se cere în asemenea împrejurări) un miel viu din piață pe care l-a îndesat într-un sac, mai apoi, desigur, s-a întâlnit cu prietenii la o bere, la grădina de vară Pescărușul de pe malul Mureșului, și atât de tare s-a implicat cu halbele că a uitat până seara de mielul din rucsac, în ciuda insistențelor proteste ale bietului animal. Ce vreți: apucături incorecte politic de ins dedat cu patima berii și a vânătorii!

Dom' maior avea din când în când tresăriri educative și mă lua la rost din cauză că arunc aiurea ciorapii și chiloții prin cameră, că nu-mi fac patul, și se dădea exemplu, îmi arăta la fața locului vestonul militar pe speteaza scaunului cu cravata kaki atârnată - întotdeauna, dar întotdeauna - de epoleți. Sau pantofii ori cizmele de cazarmă pe care - întotdeauna, dar întotdeauna - îi așeza în același loc special în antreu cu ciorapii puși deasupra. Din cauza asta am rămas cu porniri de opoziție față de șefi, ceașei (compus lexical de la Ceașescu n.a.), guverne, inspectori sau rectori. În general, față de ordinea impusă și de pedagogiile silnice. Din această cauză nu-mi place să fiu cenzurat de poliția politicii corecte, o practic cât îmi place și în deplină libertate, vreau să nu mai am de-a face cu tot felul de întruchipări ale lui dom' maior care să-mi arate cum să mă comport. Ideea este că mă descurc singur, nu-i musai să vină cutare ins să-mi arate cum să mă descalf!

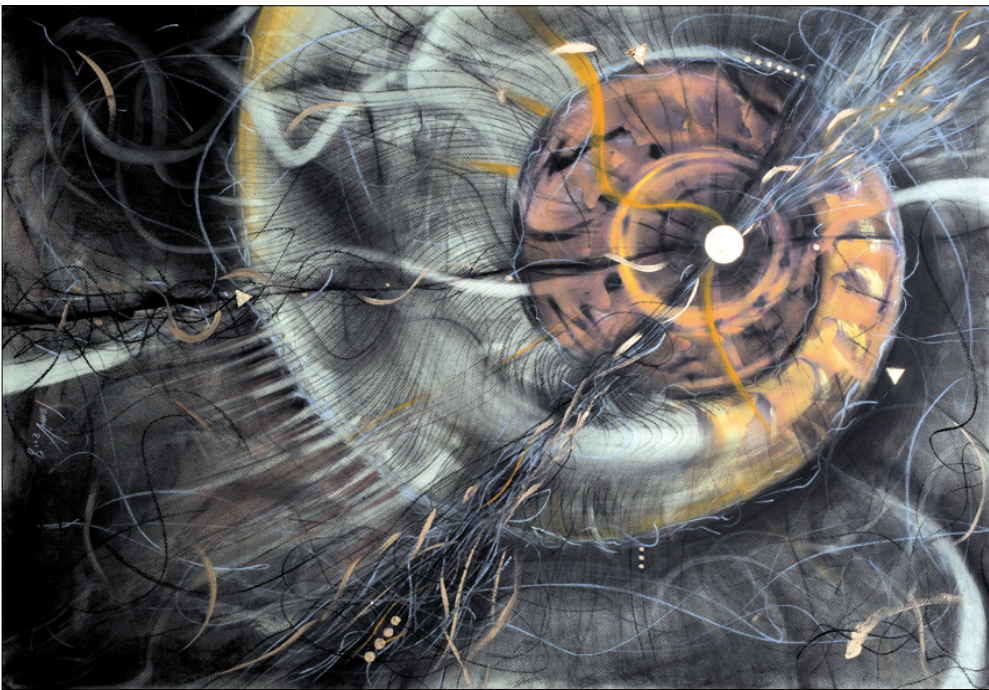
Arunc retrospectiv priviri asupra a ceea ce am scris cu vocabula incorectă politic a denotației de țigan. Iacătă amintiri școlare în care evoc fundamentele democrației și dictaturii în orașul Timișoara: „După ce am terminat facultatea împreună cu generația lui Ioan Groșan și Mircea Cărtărescu am avut

norocul să fiu repartizat la marginea Timișorii la o școală cu țigani gabori, din aceia blonzi, țigani ungurești care vorbeau românește cu un simpatic accent maghiaro-rom, ca să zic așa, și practicau strămoșește tinichigieria.”

Elevii noștri de etnie roma ne însoțeau viața cu toate cele, corecte și incorecte politic (de data aceasta catehismul era acela al educației și culturii socialismului multilateral): „...eram liberi și noi, și țiganii noștri, eram an de an dați exemplu negativ la consfăturile județene ale profesorilor care se țineau în sala cinematografului Capitol. Eram cei mai răi din Timișoara, fără performanțe școlare, fără elevi la olimpiade, cu mediile cele mai mici la admiterea prin licee, cu abandonul școlar în floare sub forma unor minunate haiducii ale țiganilor noștri blonzi, mai apoi preafrumosul chiul al tuturor naționalităților și provinciilor (ca școală de margine aveam copii de moldaci pripășiți de foame prin oraș, apoi unguri rămași de căruța civilizației, olteni guralivi, șmecheri și leneși, ardeleni care își trimiteau copiii la școală cu pită cu marmeladă învelită în foi dic-tando din caiete). Noi ilustram sălbăticia cea mare și păstuream, cu aplicație și umor, cele mai multe elemente certate cu etica și disciplina socialistă de prin școlile timișorene, cu excepția, desigur, a celor corecționale.”

Alteori mă podidesc amintiri prostuștine cu, bunăoară „fumul de la hornurile caselor țigănești de pe valea Moratului, de sub dealurile franciscane din defileul Mureșului” sau cutare identificări toponimice în povestea unui bătrân exotic din vremurile copilăriei care avea în dotare un car cu boi (unicul pe care l-am văzut vreodată, pe lângă acela larg cunoscut din tablourile lui Grigorescu). Moșul arată cu vârful bicicului o geografie cu nume incorecte politic: „în depărtările acelea vinete de peste creasta Dealului Popilor, dincolo de Crucea Țiganului, dincolo de Părul lui Iov și de Fîntîna a Doua, dincolo de toate astea, e neaua mare, așa le-a spus moșul Iosif Oancă și le-a și arătat, spre edificare, cu codorișca zbiciului, nefericiților din pustă, cam cât e, acolo sus, neaua de mare”.

Alteori romii-țigani mi-au însoțit evocările literare pe o bancă într-o piazzettă din Veneția anilor '90 în care răsare, asemenea madlenei lui Marcel, fundalul istoric al locurilor natale. Mereu aceiași cu mereu aceiași gitani-romi: „Viața care te mîină prin toate părțile m-a adus și pe mine taman în Veneția, eu, fiul Radnei, al excursiilor școlare temeinic asimilate pe Valea Mare și pe Valea Moratului, unde trăiesc copiii săraci și sceptici ai plebei țigănești din Lipova, un orașel de pie memorie, ițit istoric din vremuri de după quattrocentto, pe cînd se războia întru apărarea porților de intrare în Transilvania contra haimanalelor otomane.”

Un puriu sandilău

Viorel MARINEASA

Avea statutul unui dărinat, acțiunile lui erau un lanț de năsarâmbe. Nici la bătrânețe nu se potolise. Dezicându-se de el, concubina nu s-a putut abține: „Vă face neamu' de răs”. L-o fi făcând de răs, dar te și face să răzi, îmi venea s-o pun la punct. Nu neapărat pentru că avea umor în tot ce povestea, ci pentru har, savoare, imprevizibil. Or, ea nu era decât o cutră hârșită, care-și socotea la fix mișcările și folioasele, iar ponoasele știa să le accepte atât cât să nu-i strice afacerea per total.

Asta o să se vadă la urmă, după ultima lui ispravă, când ea l-a fugărit cu furca prin porumbiști și prin fânețe, după ce-l prinsese cu izmenele-n vine, la 75 de ani, în desmierdări cu o pirandă nostimă. Nu era prima oară, în alte dăți a trecut cu vederea, dar acum ajunsese la capătul răbdării și, în plus, își aburcase de mult sacii-n căruță, încheiaseră actele-n secret, depășise faza de țititoare după ce a înghițit atâtea: surpriză nasoală pentru moștenitorii lui. Și din alergătura aia mitologică prin lanuri și prin ierburi făcu el frumusețe de infarct. La stabilirea masei successorale, falsa concubină o să se distreze echilibrat pe seama meclelor prelungi ale celor din clan.

Dar hai să ne-ntoarcem de unde am plecat. Deci uica Agasân fusese un puriu sandilău cu apucături zbanghii. La un pahar de șnaps în beci venea de obicei cu istoriile altora, mereu menite să-i pună în ipostaze caraghioase. Rar vorbea despre cele pățite de el, și asta în ultima vreme, ca pentru a se justifica sau, poate, pentru a-și ușura sufletul. Așa a acceptat să-mi vorbească despre cum a dispărut de-acasă preț de vreo doi ani, după ce într-o seară, zdrăvăn răchiat, se dusesse s-o caute pe Belca lăiața, care-i zăpăcise mințile. La data aia citisem deja *La țigănci* într-un *Secol 20* din '67, nu însă și *Lección de limbă moartă*, care pe-atunci nici măcar nu fusese scrisă; cât despre el, nu putea fi bănuț, deși felcer, deci „intelectual” al satului, lecturile lui rămăseseră la nivel de *Isprăvile lui Păcală* și *Alixândria*.

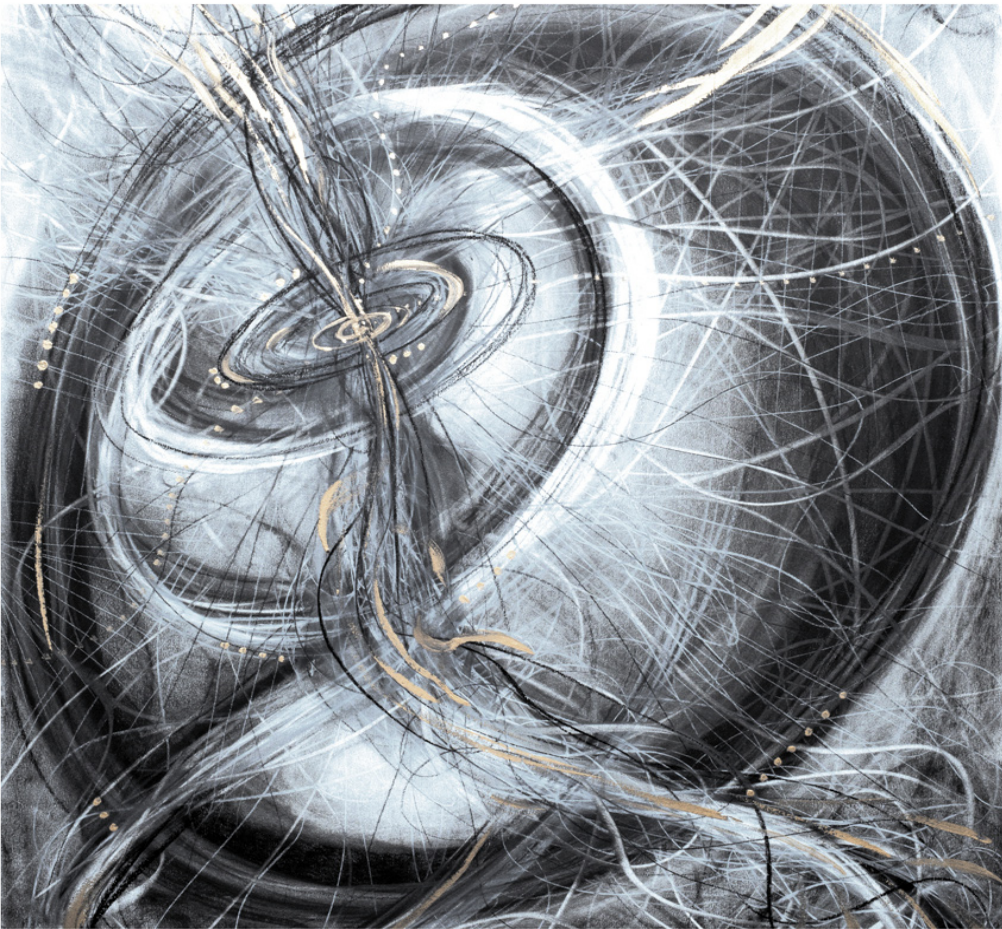
Povestindu-mi, încă era convins că lipsise doar o noapte, cel mult două, că toți fuseseră înțeleși să-l prostească, inclusiv cu „gestionarii” calendarului. Admite că a visat intens în nopțile respective; intrând pe șart cu visurile, se vede ținând un discurs la un congres pentru drepturile seminției romilor „acolo unde-i echipa de fotbal Barcelona” și unde-i o mănăstire având mulțime de turnuri așezate unele

peste altele; apoi încalecă leul de pe podul de lanțuri ce leagă Buda de Pesta; iată-l pe-o pajiște ca-n rai, întins pe-o blană de leopard alături de Belca lăiața, repetând fără istov: mobutu-sese-seko-kuku-ngbendu-wa-za-banga-mobutu-sese-seko-kuku... Ca în ultima ipostază să se trezească visând pe malul apei Tigru cum pe împăratul Por îl porcăie: „Eu, Alexandru, peste toți împărații împărat și împărat peste toată suflarea lumii, nu de la mine, ci cu binecuvântarea lui Savaot Dumnezeu, poruncescu-ți ca mintenaș să mi-tenchini, că de nu...”

„Și mai departe?”, îl îndemn. „Greu am ieșit din aiașă paradigmă”, o trosnește uica Agasân. Palavragiu experimentat, introduce aici o paranteză sadică pentru a mări suspansul. Că muierile din neamul lor au puteri. Că așa a fost și-n tinerețea lui, când tot natul se ducea *la țiganca căzută* (sic!), care-ți deslușea trecutul, prezentul și viitorul cu precizie de ceas elvețian. N-aveai de unde ști când pica în transă, trebuia să fii pe fază, „iar o căzut Sârma țiganca”, se făcea imediat rînd la ușa ei, unde pe post de aprood funcționa frate-su, Trandafir „Ciucăbeafă”, a cărui poreclă venea de la felul în care o fi rostit el în copilărie cine știe ce vorbe de oameni mari. Plata o făcea în bani sau, mai degrabă, în produse. Ea stătea întinsă, cu ochii-nchiși, pe-o laviță. În apropiere, dintr-o căuie se ridica indispensabilul fum de tămâie. Cel ce intra nu trebuia să-și spună numele: Sârma-l știa. La intrarea prost păzită trăgeau destui cu urechea. Sau doar unul cu auzul ager și cu gura mare. Insul supus consilierii asculta încordat ce a dres și ce-o să mai dreagă. Mulți ieșeau de-acolo stacojii sau dărdăind. Firele se-ncurcau și se descurcau. Așa s-a descoperit crima ascunsă a lui Tie Dârpeș. Așa a bucat în alegeri Măria alu Hărgot, care a bunghit anapoda prezicerea în doi peri (asemeni lui Cresus în raport cu Pythia – nota V.M.).

După ce și-a făcut numărul, uica Agasân revine la subiect. „Fusesem vrăjit. M-a trezit o nuntă de mățe și o durere de burtă. Șatra, la locul ei, în marginea satului. Am luat o gură de răchie din glaja băgată sub strojac. M-am îmbătat la loc. Apoi am luat-o spre casă.” Schimbăm unghiul. Relatează Helga, concubina. „După doi ani l-a adus Laie lăiețu într-o roabă. Rădea ca prostu ținând strâns la piept un clistir. Laie: 'Prea s-o șupit la gagici persane. Belca nu-l mai supoartă.' Și l-a răsturnat din roabă în mijlocul curții.”

Tanti Letiția: Mătușoniul Agasân a fost un confabulator candriu. O consăteancă: Felcer haios cu mână ușoară.

20

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

20 decembrie 1927. Deși mai sunt câteva zile până la Crăciun, bunicul Diel nu mai are răbdare și îi pune bunicii un cadou sub pernă: o cruce mare de argint, pe care a scris *Sok szenvédésed türelmes viseléséért*. Adică un semn de recunoștință pentru toată răbdarea cu care bunica a trăit alături de el doi ani de mare necaz. Crucea a stat toată copilăria mea pe un dulăpior din sufragerie la care ajungeam foarte ușor și puteam, ori de câte ori doream, să mă joc cu ea. Bunica accepta, crucea era suficient de solidă ca să nu se strice și chiar mi-a dat-o la un moment dat să o păstrez eu. Doar mai târziu, ca adolescentă, am avut curiozitatea să-i aflu istoria.

– Au fost doi ani cumpliți, îmi povestește bunica. Abia am inaugurat Sanatoriul Bănățean, când soția inspectorului sanitar Nicolae Buteanu, care era îngrijită de un ginecolog pentru o presupusă ovarită, a avut dureri mari abdominale și s-a pus problema unei apendicectomii. Inspectorul a venit la sanatoriu și i-a cerut bunicului să intervină, știind că lucrase un timp la Innsbruck cu un cunoscut chirurg austriac, Hans von Haberer.

– Și tu l-ai cunoscut pe Haberer, nu-i așa?

– Da, mi-a răspuns bunica, am fost operată la spitalul unde lucra împreună cu bunicul și am rămas surprinsă de câte nume avea: Johann Baptist Martin Theodor Wilhelm Anton Haberer von Kremshohenstein. Cred că părinții lui au dorit să-și onoreze toți strămoșii prin numele dat noului-născut. Era, de fapt, o tradiție practică de nobilimea austriacă...

Dar să revin la domnul Buteanu: a insistat foarte mult să participe la operație și prietenul său, ginecologul, deși bunicul știa că acesta nu era pregătit pentru intervenții chirurgicale mai mari. Deși ovarul a fost în ordine și nu s-a scos decât apendicele, durerile au persistat și după operație, iar febra s-a accentuat. A apărut un abces ce a trebuit neapărat deschis și cu această ocazie s-a extras un tampon de mici dimensiuni, uitat în plagă. Situația s-a normalizat imediat după intervenție

și pacienta a putut părăsi spitalul fără probleme.

Inspectorul a profitat însă de ocazie și i-a intentat bunicului proces, cerând despăgubiri pentru suferințele soției, care, în realitate, nu au fost foarte mari, dar au fost rezultatul unei greșeli ce nu trebuia să se întâmple. Bunicul era ferm convins că nu el era vinovatul, dar nu putea dovedi cine greșise. Procesul s-a terminat repede printr-un compromis: avocatul domnului Buteanu a anunțat că dacă bunicul nu acceptă pretențiile bănești ale inspectorului, procesul va dura mult și va duce la pierderea dreptului de liberă practică a medicinei. Datoria bunicului a putut fi eșalonată pe doi ani, dar a fost atât de mare, încât Buteanu a reușit să-și cumpere o casă impunătoare în centrul Timișoarei.

Despre șansa uriașă oferită de tamponul uitat în burta soției nu cred că inspectorul a povestit prea des prietenilor săi. De pildă, el s-a cunoscut bine și cu bunicul Brînzeu. S-au întâlnit în februarie 1937, cu ocazia adunării de constituire a societății „Astra Bănățeană”, înființată cu scopul de a realiza o mai bună păstrare a patrimoniului românesc din regiune și avându-i ca invitați, printre alții, pe Ioachim Miloia, directorul Muzeului Bănățean, pe Sabin Drăgoi, directorul Conservatorului din Timișoara, și pe unii publicști mai cunoscuți, precum Sever Bocu, Aurel Cosma și Constantin Miu-Lerca.

Bunicul a luat atunci cuvântul în numele Episcopiei greco-catolice din Lugoj, convins fiind că societatea se va ridica la înălțimea așteptărilor, căci „toate acțiunile culturale pornite în Banat au avut un succes real” și „nici în viitor acest colț de țară nu se va dezminți”. Buteanu, la rândul lui, a fost ales vicepreședinte al Biroului societății.

Nici peste un deceniu, când notează în jurnalul său că Nicolae Buteanu i-a vorbit foarte elogios despre tata, pe atunci tânăr medic la Timișoara, bunicul nu știa ce se întâmplase. Abia când se vor căsători părinții mei va afla întreaga tărașenie, povestită printre suspine de bunica maternă. Bunicul trecuse deja de câțiva ani buni în lumea celor nevii și ea era conștientă doar de crucea de argint rămasă ca amintire pe dulăpiorul din sufragerie.

Principiul incertitudinii (5)

Paul Eugen BANCIU

În 1944, când apărea prima ediție a *Filosofiei perpetue* a lui Aldous Huxley, lumea era globalizată brutal de al doilea carnagiu al secolului trecut, dar încă se mai spera, dincolo de supraviețuirea individuală, că totul va reveni la o realitate oarecum asemănătoare celei dinainte, la o continuitate firească, naturală, a mentalităților și credințelor etice, religioase, estetice, culturale, dincolo de toate descoperirile și teoriile științifice din cele două decenii de relativă pace de după „Marele Război”.

Între observațiile lui, scriitorul englez, autor a zeci de cărți, cu o vastă cultură și experiențe care l-au făcut celebru în epocă, și pentru scenariile de film scrise în California și New Mexico, unde a trăit cea mai mare parte a vieții, se înscriu și cele din finalul volumului amintit, unde – în peste patru sute de pagini, urmărirea filonul ideilor ce au traversat umanitatea în mai bine de opt milenii de istorie – și nota:

„Din lumea în care trăim efectiv, lumea pe care o percepem prin simțuri, prin intuițiile noastre despre frumusețe și bunătate, prin emoțiile și impulsurile noastre, trăirile și sentimentele noastre, omul de știință extrage un univers privat simplificat al lucrurilor care au doar acele calități pe care ne obișnuim să le numim „principale”. (...) Folosind această tehnică de simplificare și abstractizare, omul de știință a reușit să ajungă la un grad uimitor de înțelegere și dominare a mediului fizic înconjurător... pentru că în mod arbitrar el selectează doar acele elemente ce pot fi cântărite, măsurate, numărate sau care, într-un fel sau altul, se pretează unei abordări matematice...”

După mai puțin de șaptezeci de ani totul e „matematizat” la maximum, deschiderea infinită fiind exact la polul opus, triumfător, al oamenilor de știință, atât de mulți încât nu ajung să se mai știe unii cu alții, decât atunci când teoriile unuia sunt contrazise de cineva. Iar totul merge până dincolo de ceea ce și-ar fi putut imagina un om al veacului al XIX-lea – frenezia științifică explică, simplificând totul, și inexplicabilul de până alaltăieri, sau cel de azi, din zonele mai puțin atinse de forța matematicii. Sunt cuantificate sentimentele, pulsuniile ce domină în anumite momente sufletul omului, ca oricând în ultimii zece mii de ani sau mai mult, ignorând particularitățile specifice unei personalități, cuantificând-o și pe aceea, delimitând-o schematic, prin niște grile supersofisticate, de neurologi, psihologi, psihiatri, ce pot descoperi străfundurile sufletești ale oricui, pentru a-l așeza într-un sertar sau altul de fișe, ca a oricărui aparat inventat și construit de ființe umane, spre ușurarea muncilor lui de fiecare zi.

Cultura a devenit ceva vetust, de care generația deprinsă să afle totul instantaneu, pe celular, pe scurt, nu mai are nevoie, lăsându-l pe om să creadă orice, profitând de indolența și capacitatea lui de a crede sau imagina altceva. A medita la ceva, măcar la ființa din tine sau de lângă tine, la gesturile copilului tău sau

ale nepoților, la zâmbetul sau tristețea lui, intră direct într-o schemă mentală a cuiva pus să-i verifice starea, ca în superdotate și specializate secții ale serviciilor secrete, care trebuie să știe totul despre toți. Războiul acesta surd al lumii științifice de azi cu trecutul spiritual al omenirii, care a creat o cultură, o structurare aparte a ființei umane, a dat naștere deja unui „om nou”, tot mai îndepărtat de „omul vechi”, cel pierdut în ceața unor suferințe neînțelese ale sufletului.

Omul cel nou, această ființă conștientă încă din copilărie de finitudinea vieții, capabilă de cele mai neînchipuite, până acum, combinații mentale, nu-și mai pune problema clipei în care s-a despărțit de animal, descoperind doar că tot ceea ce-l deosebește de acesta a fost clipa în care neandertalianul sau denisovanul și-au dat seama că viața e doar de aici până aici și a făcut primul mormânt pentru semenul care nu mai era viu. Freeman Dyson, decedat de curând, celebru fizician și matematician, englez ca și Huxley, și într-o vreme chiar contemporani (n. 1926), susținea dezinvolt în una din cărțile sale devenită un fel de best-seller în domeniu, că „Filosofia nu e decât un joc de vorbe goale dacă nu poate fi testată prin experiment”.

Y. N. Harari, filosoful israelian, în *Homo deus* și în *21 de lecții pentru secolul XXI*, atrage atenția că „Într-o lume invadată de informații irelevante, claritatea înseamnă putere... În locul mai vechii cenzuri, care presupunea blocarea fluxului de informații, astăzi oamenii sunt asaltați cu dezinformări și lucruri care să le distragă atenția...” Oprindu-se, ca mai toți gânditorii, și asupra „sensului vieții”, scria: „Atunci când căutăm sensul vieții, ne dorim o poveste care să explice ce este realitatea și care este rolul meu specific în drama cosmică. Acest rol mă face să iau parte la ceva mai presus de mine și conferă sens tuturor experiențelor și alegerilor mele. Dar universul nu are niciun sens și nici sentimentele umane nu comportă vreunul. Ele fac parte dintr-o mare poveste cosmică, apărând și dispărând fără niciun motiv. Așadar, dacă vrei să afli adevărul despre univers, despre sensul vieții și despre propria identitate, cel mai important lucru este să începeți acordând atenție suferinței și explorând-o. Răspunsul nu este o poveste.”

Am notat doar câteva idei de prin cărțile citite doar pentru a vedea cum a evoluat percepția ideii de uman, de rațiune, suflet și eternitate a civilizației acesteia ajunsă pe mâna cinică a științei în mai puțin de nouăzeci de ani, acum, când aceiași oameni ai științei caută eternizarea Omului viitor, ce va trăi o mie, două de ani, cu un suflet redus la minimum, sau chiar fără el.

Dar despre noile teorii care merg deja dincolo de simpla constatare că Universul nu trăiește nici o nanosecundă vreo tragedie, ci doar niște reacții subnucleare violente, cum se petrec la nivel molecular în fiecare om de azi sau mâine, ori în oricare dintre ființele vii, voi mai cugeta reluând unele idei din cărțile lui Freeman Dyson sau Richard Dawkins, acum când am ajuns la vârsta cărții lui Huxley, să cred, ca și el, prin 1943, și să mă conving că singura democrație perfectă e Neantul.

picătura de cucută

Plăcerile cărții-obiect (1)

Radu Pavel GHEO

Bibliofilii, cei pasionați nu doar de conținutul unei cărți, ci și – în măsuri diferite – de obiectul în sine, au seturi întregi de reguli și tehnici de evaluare a valorii unui exemplar rar sau prețios, dincolo de numele autorului sau de prestigiul textului propriu-zis. Se caută și se admiră edițiile princeps, edițiile în tiraj limitat, exemplarele numerotate (adesea tipărite pe hârtie de calitate superioară), exemplarele speciale, unele cu autograful autorului, altele cu portrete sau desene incluse în tiraje speciale, cărțile apărute în ediții bibliofile. Iar în alte vremuri, editurile și autorii obișnuiau să le vină în întâmpinare – pe bună dreptate, cred, fiindcă o carte este sau poate fi și un obiect frumos în sine. Azi, asemenea practici editoriale se întâlnesc mai rar, cel puțin în România, dar asta se datorează și stării precare a pieței de carte de la noi, unde cărțile „obișnuite” apar în tiraje atât de confidentiale, încât le-am putea considera exemplare bibliofile fie și numai din acest motiv.

Dintr-o asemenea perspectivă, nu pot să nu mă gândesc cu nostalgie la epoca interbelică, atunci când exemplarele numerotate sau speciale erau ceva obișnuit, iar valoarea lor bibliofilă era prezumată și prețuită de la bun început. Iau ca un prim exemplu faimoasa ediție de *Opere* ale lui I.L. Caragiale, apărută în șapte volume între 1930 și 1942 și îngrijită de Paul Zarifopol și, ulterior, de Șerban Cioculescu. La primul volum, care include o parte din *Nuvele și schițe*, pe versoul uneia dintre primele pagini e tipărit un text care anunță tirajul complet (3.126 de exemplare), precum și împărțirea lui – dacă vreți, pe nivele de calitate. O parte din exemplare, mai exact șaptezeci și șase, nici n-au fost puse în comerț: „douăzeci și șase pe hârtie velină vărgată, [...] numerotate dela A la Z, și cincizeci de exemplare pe hârtie semivelină vărgată, numerotate de la I la L”. Restul tirajului era împărțit și el în „cinci sute de exemplare pe hârtie velină vărgată, numerotate de la 1 la 500, și o mie de exemplare pe hârtie semivelină vărgată, numerotate de la 501 la 1.500”, plus un set de 1.500 de exemplare nepersonalizate, nenumerotate, imprimate pe hârtie de tipar vergé. Această practică se păstrează pe tot parcursul seriei de opere caragialene și e limpede că ea stabilește și o ierarhie a valorii exemplarelor, atât prin calitatea hârtiei folosite, cât și prin personalizarea lor cu litere sau numere. Așa că e firesc ca bibliofilii să țină la mare preț (în toate sensurile) un volum „numerotat” cu literele alfabetului – și pe hârtie specială, de calitate superioară – prin comparație cu unul imprimat cu numere mari sau, mai rău, nenumerotat. (Deși astăzi acea ediție de *Opere* are oricum – nu doar prin vechimea ei – o valoare bibliofilă.)

Practica era, cum spuneam, una obișnuită în perioada interbelică. În felul ei, era și o bună strategie de marketing și au existat scriitori care au folosit-o din plin. Unul dintre autorii care au intuit acest fapt a fost orgoliosul și, altfel, sculptorul Camil Petrescu. În 1925, când își publică drama *Suflete tari* la Editura Literară a Casei Școalelor, scoate „pe hârtie specială, pentru bibliofili, o ediție originală de 100 de exemplare, numerotate

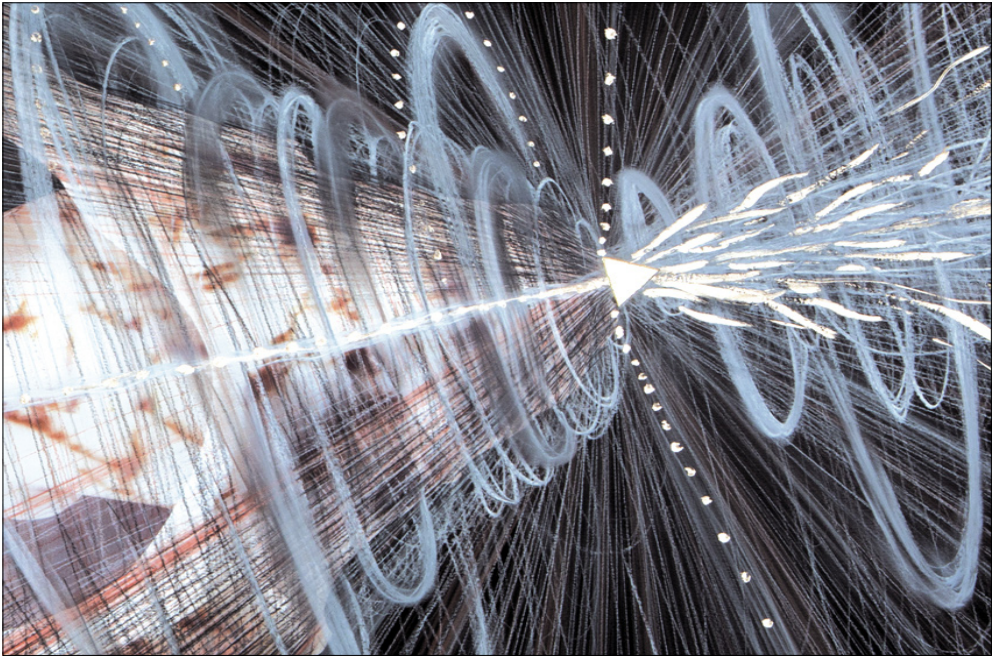
de la 1-100 și cu justificare nominală”. Pentru romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, apărut în 1930 la Editura „Cultura Națională”, a fost concepută o strategie mai complexă (și mai atrăgătoare din această perspectivă): editura a publicat șaptezeci de exemplare din roman pe hârtie specială și în format mare, diferit de cel al ediției de masă.

Primele douăzeci și șase, nepuse în vânzare, erau numerotate (deși termenul e ușor impropriu) de la A la Z și includeau autograful autorului, iar restul de patruzeci și patru erau „exemplare subscrise, numerotate de la 1 la 44”, doar că fără autograf. Și toate aceste șaptezeci de exemplare – spre deosebire de ediția de masă – includeau un portret al autorului făcut de pictorul Camil Ressu. Apoi, în anul următor, Camil Petrescu publică volumul de versuri *Transcendentalia*, în doar o sută de exemplare, toate numerotate și toate purtând semnătura sa. Chiar și la ediția din 1946 (a treia, bănuiesc) a romanului *Patul lui Procust*, apărută de data asta la Fundația Regală pentru Literatură și Artă, vor fi tipărite douăzeci și șase de exemplare pe hârtie de lux, nepuse în vânzare și, evident, căutate de bibliofili.

Dar unul din cazurile cele mai interesante este acela al primei ediții critice de *Opere* ale lui Ion Creangă. Volumul a fost îngrijit de G.T. Kirileanu, cel care, începând din 1906 – la sugestia lui Titu Maiorescu –, a publicat și prefațat câteva ediții succesive din creația lui Creangă, lucrând pe manuscrisele rămase de la scriitor. Kirileanu, cel mai longeviv și mai competent editor al lui Creangă, a publicat volumul în discuție în 1939 la Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Pe pagina a doua, adică pe verso, se specifică faptul – deja obișnuit – că „s-au tras din această carte, pe hârtie vidalon, cincizeci de exemplare nepuse în comerț, numerotate de la 1 la 50”.

Însă lucrul cel mai important și care nu este menționat acolo – dar este cunoscut în lumea filologilor – nu ține de calitatea hârtiei folosite pentru imprimarea ediției de *Opere*. Între cele cincizeci de exemplare nepuse în comerț și tirajul lansat pe piață există o diferență de conținut. Dacă ediția „normală” are 350 de pagini, volumele incluse în acel mic tiraj special au cu douăzeci și cinci de pagini mai mult, căci includ și cele două faimoase texte licențioase ale lui Creangă, „Povestea poveștilor” și „Povestea lui Ionică cel Prost”. Volumele acestea au fost destinate exclusiv bibliotecilor academice, fiind puse la dispoziția cercetătorilor (deși sînt convins că regele Carol al II-lea deținea și el un exemplar). Până după 1989 au rămas și singurele volume în care au apărut faimoasele povești „pornografice” ale lui Creangă – pe care autorul nici nu le scrisese pentru a fi vreodată tipărite. Și astfel, dată fiind raritatea lor, în lumea bibliofililor autohtoni un astfel de exemplar are o valoare inestimabilă.

Bibliofilia mai are și alte reguli și restricții, care unor neofiți le vor părea la limita obsesiv-compulsivului. Dar fac și ele parte din farmecul acestei pasiuni, care – dincolo de latura pecuniară și de plăcerea de a colecționa, canalizată în lumea tipăriturilor – încearcă într-un fel să redea valoarea de piesă-unicat (sau măcar ceva apropiat de unicat) unor obiecte culturale produse în serie. Iar despre asta se mai pot spune multe.

Superman

Robert ȘERBAN

Când nea Vlasiu s-a aplecat să ia de jos pachetul de țigări ce-i scăpase din mână, mi-am amintit de sfatul lui taică-meu, pe care mi l-a dat într-o dimineață când mă pregăteam să mă încălț și să pornesc spre școală: să-ți deschizi întotdeauna cureaua și nasturii de la pantaloni când îți bagi cămașa, fiindcă altfel riști să ți-o bagi în chioli, nu în pantaloni.

Iar nea Vlasiu asta făcuse. Și nu doar că i se vedeau chioli, dar ce m-a făcut să pufnesc în răs era ce scria pe ei, cu litere mari, roșii: SUPER-MAN.

- Ce-ai, mă?
 - Nimic.
 - Cum nimic?! De ce râzi? În loc să iei tu țigările de jos, mă lași pe mine, om bătrân, să fac asta.
 - Păi, n-am mai apucat, te-ai grăbit.
 - E, m-am grăbit... Le-am luat, dacă-am văzut că nu te-aplec, doar nu era să stau și să mă uit la ele. Și ce-i de răs în asta?
 - Nimic... Și-am zâmbit, n-am răs.
 - Sunt distractiv, așa, crăcănăt și aplecat de șale?
 - Nu, dom'ne, nu. Ce-i tot dai înaintea? Na, am răs și eu, care-i problema?
 - Cum care?! Ai răs de mine, că nu de ciori! Și te-am întrebat ce-i de răs. Iar tu, ca un căcăcios, o dai la-ntors. Că n-ai răs, că te-ai zâmbit, că nu știu ce, că nu știu cum. Acum ce te uiți așa?
 - Nea Vlasiele, ce-ți veni, dom'ne?
 - Adică tu râzi ca de-un prost de mine, și tot eu sunt de vină? Bravo, ești deștept!
 - Oi fi...
 - Mă faci prost?
 - Cum să te faci!
 - Păi, mă faci! Dacă tu ești deștept, eu sunt prost. Că de aia râzi de mine, nu?
 - Zău, eu mă car dacă mă iei așa. Ți se puse pata și gata. Hai, să trăiești. Să-nătate!
 - Unde pleci, măi, Bebe, unde? Mă lași așa, în mijlocul drumului? Ăăă?
 - Dacă stau, nu-i bine, dacă plec, iar nu-i bine. Cu dumneata n-o scoate omul la capăt...
 - O scoate orice om care-i om, nu care... Ia uite-l și pe fiu-meu. Altu-n doru lelii.
- Băiatul lui nea Vlasiu era un lungan de aproape doi metri. Venea agale, iar printre picioarele lui subțiri și lungi atârna, ca un coi luminos, soarele. Am zâmbit când mi-a trecut asta prin cap.
- Acu' râzi și de fiu-meu! Nu, zău, tu ai probleme mari cu capul, ar trebui să-i spui lui Angelica să te caute.
 - Nea Vlasiele, chiar te las. Ți s-a pus

- pe mine, nu mai ieși din asta.
- Mie mi s-a pus, mă? Păi eu sunt ăla care râde când de unul, când de altul? Zi-i, mă, zi-i, eu?!
- Dom'ne, de la soare, mi-a intrat în ochi. N-am zâmbit, m-am strâmbat.
- Bă, mai ești și mincinos, știi? Nu doar că ești al dracului, dar și minți. Te uiți în ochii omului și-l minți fără să clipești. Să trăiești, bă, Aurele!
- Săru' mâna, a zis fiu-su, apoi mi-a strecurat și mie un *noroc*.
- Nea Vlasiu era scund, abia de avea vreun metru șaizeci și cinci, încât toată lumea era convinsă că Aurel nu-i făcut cu el. Semănau la față, dar atât. Alții spuneau că suferise de gigantism în copilărie, de asta se înălțase-n halul ăla.
- Încotro? I-a întrebat Vlasiu.
- La teren, că jucăm fotbal.
- Iară fotbal? Păi n-ai fost și ieri?
- Ba da.
- Păi și joci în fiecare zi, tu altă treabă n-ai? La tine acasă n-ai nimic de făcut?
- Am avut, da' am terminat.
- Ai terminat?! Da' ce harnic ești!
- Sunt... Dar ce-ți veni, iar ești cu capsă pusă?
- Cam e, am intervenit. Și pe mine m-a luat la sulă până acum un minut...
- Nea Vlasiu s-a uitat când la mine, când la băiatu-său. La el, cu un ochi, fiindcă stătea în dreptul soarelui ce încă mătura câmpul.
- Și ce, ai murit de asta? m-a chestionat, neașteptat, Aurel.
- Mi-a picat fața: eu îi țineam partea, iar el, tâmpitul, fie nu pricepea, fie nu-i păsa.
- Ce-ai, mă? i-am zis pe un ton care-mi ieșise atât de arțagos și de provocator, încât m-am încruntat surpins de propria-mi voce.
- Brusc, Aurel s-a aplecat spre mine și m-a fixat cu privirea.
- Bă, nu fă pe viteazul, că imediat îți pare rău, mi-a spus târăgănat, cum vorbea întotdeauna.
- L-am privit zâmbind vag și încercând să-i transmit că eram conștient că n-am nicio șansă, că diferența dintre noi era evidentă, că e și ta-su acolo, că stau pe curu meu, îmi vād de treaba mea, și l-am lovit cu dreapta, puternic, din umăr, direct în ficat. Am simțit cum mi-a intrat pumnul în el, era numai piele. A deschis gura, de parcă ar fi vrut să-mi spună ceva nemaiauzit, dar, știam, încerca să ia aer, ca o mreană scoasă din apă. Durerea de ficat își surpă trupul, te suge în tine, faci implozie. Aurel a căzut chircit și arăta exact ca cifra 5, doar că întoarsă.
- Bine i-ai făcut, dă-l în pizda mă-sii, trebuia să-și găsească nașul. Hai, mi-a zis nea Vlasiu și m-a luat de brațul care încă-mi tremura.

Timpul surpat peste noi

Marian ODANGIU

Cele trei cărți-document despre experiența traumatizantă a evenimentelor din timpul *Rusaliilor negre* (1951), când aproximativ patruzeci și patru de mii de bănașeni au fost ridicați din căminele lor și deportați în Bărăgan (*Bărăgăniștii. Destine în valurile istoriei*, 2015; *Desculți printre ciulini. Mărturii despre deportarea în Bărăgan*, 2016 și *Deportații în Bărăgan. Generațiile D.O.*, 2018), au fost, pentru Marcel Sămânță, nu doar fundamentul

ELENA – MARIA CERNĂIANU
Barierele Broodu

experimentului literar asumat în *Un loc cu multă verdeață**, ci mult mai mult: o reîntâlnire cu trecutul, cu propria copilărie, cu propriul destin și cu soarta familiei sale, victimă directă a deportărilor. Un stimulent în *căutarea timpului trăit* printre întâmplări risipite în cotloanele memoriei, o modalitate de a se (auto)defini, de a identifica printre rădăcini explicații pentru vremea de azi. Un suport al înțelegerii felului în care *istoria reală* devine amintire și, succesiv, se transformă în poveste, iar povestea în literatură.

Dincolo, însă, de evidentă încercătură autobiografică, scriitorul face pași decisivi către ficțiune, modificând, de pildă, toponimele, ori adăugând realități, faptele și personajelor comentarii și detalii imaginare, îndeajuns cât să nu altereze veridicitatea confesiunilor, dar și suficiente pentru a plasa narațiunea pe o traiectorie estetică similară cu - s-a spus deja - aceea din *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă. Iar dacă premisele sunt, oarecum similare („Ce-i pasă copilului când mama și tata se gândesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mâine, sau că-i frământă alte gânduri pline de îngrijire”), dacă autenticitatea lingvistică este, cu diferențele de rigoare, dătătoare de redutabilă plasticitate,

conținutul este substanțial diferit. Spre deosebire de *Amintirile...* lui Creangă, cele din copilăria lui Marcel Sămânță sunt încărcate de dramatism, vin dintr-o perioadă (cea a dezintegrării epocii staliniste) agresivă, demolatoare, care nu repară erorile trecutului, ci, din contră, le adâncește, le hipertrofiază. Universul uman este aici marcat ireversibil de durere și suferință, de revoltă mocnită, intensă, de o exasperantă neputință de a se opune tăvălugului, de a (mai) face ceva împotriva cursului evenimentelor.

Aparențele scriiturii jucăușe, plină de istorioare amuzante, de povestioare vesele, arareori umbrite de tensiunea și tragismul vremurilor, ascund apele adânci și tulburi ale suferințelor și inimaginabilelor umilințe prin care au trecut, deopotrivă, indivizii și comunitatea, fie că vorbim despre părinții, buncii și străbuncii autorului, fie că e vorba despre întreaga sat timișan din apropierea frontierei cu Serbia. Cărțile anterioare despre Bărăgan ale lui Marcel Sămânță se întemeiau pe memoriile deportaților aflați, atunci, la o vârstă matură. În volumul de acum, prozatorul adaugă, peste impresiile foarte puternice produse de acele mărturii, secvențe din propria experiență din perspectiva copilului *născut* acolo, în pustietatea Bărăganului, însă intrat în primul cerc al cunoașterii *post festum*, la o mică, dar semnificativă, distanță în timp: „Despre nașterea mea nu-mi aduc

aminte nimic. Dar de pe la vreo doi ani rețrăiesc anumite clipe, vag, desigur, ca pe ceva care s-a petrecut în vis”.

Informal, cartea este împărțită în două. Prima parte decupează și fixează în tușe pline de căldură imaginea maternă, pe fundalul încercării deportaților întorși la casele lor de a reveni la viața de dinainte. O tentativă afectată de cooperativizarea forțată, de confuzia născută din ideologia cu aparență umană a anilor de după moartea lui Stalin, „tătuc și nemernic crud de la Răsărit”; o epocă în care „puteai procura orice și fura orice aveai nevoie că tot nu zicea nimeni nimic, cu o singură condiție, să nu te fi prins miliția și să nu fi fost chiabur și dușman al poporului”. Orfană de ambii părinți și rămasă fără soțul condamnat la șapte ani de pușcărie politică, Lorică, mama povestitorului, este o adevărată Fefelegă bănașeană: de voie, de nevoie, pentru a-și crește cei doi băieți, ea se adaptează, cu înțelepciunea femeii lovită de soartă, vremurilor, se pliază - cu obediința și disperarea dorinței de supraviețuire -, pe „imperativele făuririi noului sat românesc”.

Partea a doua a *amintirilor* lui Marcel Sămânță gravitează în jurul icoanei tatălui, revenit acasă după ispășirea pedepsei: „Noi am trăit cum am putut cât a lipsit el, dar acum totul se va schimba că tata nu s-a lăsat și, în primăvara următoare, deja a început să ridice casa cea nouă”. Aidoma majorității celor întorși din Bărăgan, cu instinct de bun gospodăruș și o îndărătnicie ce vine din straturile profunde ale mentalului colectiv bănașean, părintele plonjează cu ambiție și fermitate în „lumea cea nouă de afară”, construind și demo-

lând, alergând neobosit după toate cele, încrâncenându-se să le asigure fiilor săi o viață măcar decentă: „Tata înota în acel râu și mai ales împotriva curentului pentru că mereu a fost și a rămas, chiar și în memorie, un om ingenios, întreprinzător, puternic, cum n-au mai fost mulți și atunci când a construit castelele de nisip ale lumii noi, egalitare, și când le-a năruit, tot primul fiind la acțiune, crezând că așa va îndrepta ceva din răul pe care regimul l-a făcut...”

Cursive, seducătoare, *amintirile* lui Marcel Sămânță sunt, în fond, o veritabilă monografie a renașterii, creșterii și descreșterii, până la pulverizarea în neantul timpului de azi, a satului timișan de câmpie, după cum este și o cronică nepătimasă a epocii comuniste, cu o viziune dinlăuntru ce face loc, adesea, unor pasaje ce devin volens-nolens veritabile și necruțătoare parabole: „În sala cu viermii de mătase (*a școlii*, n.n.) urcați peste tot pe pereți, unde îi apuca învelitul, era un număr mare de portrete, toți tovarășii din Comitetul Central, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, vreo douăzeci, puși pe două scânduri, iar viermii aceia mișunau peste tot, li se puneau tovarășilor pe ochi, pe sprâncene, pe vârful nasului, pe literele de la nume, tovarășul Dej semăna cu un pirat cu capul mare, iar tovarășa aia, impunătoare și ea, avea bărbi și mustăți ca un bărbat de toată isprava”...

Înzestrat cu un excelent instinct de narator, exersat îndelung în cariera de jurnalist, dar și în poemele din cele cinci volume publicate până acum, Marcel Sămânță se dovedește a fi un prozator la fel de talentat precum este ca poet.

parcurge marile așezări de pe Coasta de Est, continuă prin Detroit, cascada Niagara și Cleveland și sfârșește pe Coasta de Vest, trecând prin Los Angeles, Hollywood, Deșertul Mojave, Las Vegas, Marele Canion, Valea Morții, Monterey, San Jose și San Francisco.

OCălătorie în care cele trei au oportunitatea de a testa soliditatea relației care le leagă, de a-și rememora existența, dar și de a-și prefigura căile către sinele profund, cel străjuit, simbolic, de *barierele Broodu* (ale *Bucuriei Regisirii Omului Onest din Umbră*). Mira M., vocea auctorială, doctoriță la Policlinica din Râșnov, bănașeancă din Lugoj, cu doi ani mai mare decât Ruxi, este „prototipul femeii actuale, fără prejudecăți, fără vârstă, *fără asta nu se poate* sau *nu se face*, cu mintea deschisă, interesată de Cunoașterea Adevărului pe toate căile”.

Aurelia, necăsătorită, e cu doi ani mai mică decât Ruxandra, cea de-a treia, medic neurolog, cu o viață marcată de episoade tragice și însingurări aproape iremediabile. Din grupul de treizeci și trei de excursioniști români fac parte și câteva figuri interesante, precum Alina G., medic într-o clinică din București, colega de cameră a Mirei, Nuți, Yana, Andrei, Rodica R., personaje care însă nu au o consistență literară pregnantă, ci mai degrabă completează universul uman, reduc din intemperanța *fișelor turistice* - amplu documentate despre istoria și geografia locurilor vizitate - ce segmentează trama romanului. După cum, ca și în cărțile tetralogiei, paginile despre originile lugojene ori experiențele americane ale strămoșilor săi, ori paginile cu inflexiuni de parabolă existențială din ultima parte vorbesc despre harul autoarei de a sonda profunzimile sufletului omenesc.

Barierele Broodu este un roman complex, structurat în jurul unui adevăr greu de contestat: „Viața este așa cum și-o face fiecare. Noi suntem arhitecții acestui edificiu minunat, noi ne creăm realitatea. Obșinem roadele semințelor plantate de noi”. (M.O.)

*Marcel Sămânță, *Un loc cu multă verdeață*, Editura Miron 2019.

**Ana Maria Cernăianu, *Barierele Broodu*, roman, Editura Astralis, 2020.

Trei femei

Trei plachete de versuri (*Primăvara Phoenix*, 2005; *Tu ești dragostea mea*, 2005 și *Învierea din fruct*, 2007) au precedat drumul către proză al Elenei Maria Cernăianu. În 2013, un *bestseller*, *Eu nu ascult de nimeni*, anticipa titlul (și conținutul!) unui amplu proiect ce cuprinde nu mai puțin de patru romane, *Cărările vântului*, *Cine-a rupt din lună*, *Crăciun la Zürich* și *Îngerul de cristal*, apărute, toate, în 2016. O tetralogie, așadar, o compoziție de anvergură cu puține termene de comparație în literatura română, cu excepția lui Duiliu Zamfirescu - *Ciclul Comăneștenilor* (*Viața la țară*, *Tănase Scațiu*, *În război*, *Îndreptări* și *Anna*) - Constantin Chiriță (*ciclul Cireșarilor*), Petru Dumitriu (*trilogia Cronică de familie*), ori, mai aproape de noi, timișoreni Ștefan Ehling și Coleta de Sabata, cu ciclul *Clanul de Niro*, de pildă.

Tetralogia Elenei Maria Cernăianu este un *bildungsroman* al cărei protagonistă este scriitoarea ea însăși, o ficțiune parțial memorialistică, o monografie a vârstelor și stărilor feminității, ce surprinde femeia în patru ipostaze existențiale și relaționale în interiorul unei familii: fiică, soție, mamă, și bunică. O *saga*, o cuprinzătoare cronică sentimentală despre viață, iubire și moarte, când dură, când plină de o fermecătoare seninătate, ce strânge la un loc un număr impresionant de personaje, evenimente, întâmplări, amintiri, impresii, reflecții și incursiuni erudite, în sfârșit, o carte a căutărilor și a întrebărilor ale căror răspunsuri se află, întotdeauna, în interiorul propriei ființe.

*Barierele Broodu*** păstrează amprenta puternic autobiografică a romanelor anterioare, după cum conservă și numeroase conexiuni cu universul domestic evocat acolo, tușele reflexive, puternicele accente eseistice și trimiteri în zona filosofică (cea orientală, îndeosebi), spiritualistă, esoterică. Cu o consistentă experiență de *globe-trotter* în urmă (femeile au călătorit prin Africa de Sud, Japonia, Dubai, Nepal, India, Tibet, Butan, Emirate etc.), trei prietene din Brașov, *doctorițe pensionare* (fiecare dintre ele - eroina unui destin aparte), sunt protagonistele unui voiaj pan-american de trei săptămâni, care începe din Washington DC,

Teologie vivace

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Marea teologie, ca și filosofia corespunzătoare calitativ, nu ține cont de veacul sau generația ce a produs-o dacă impactul ei se păstrează intact peste vremuri, iar conceptul străvechi de *communio sanctorum* (împărtășire a sfinților) dă mărturie tocmai despre continuitatea potențială și relevanța perenă a mesajului său edificator. Din cele trei titluri acum și aici arondate analizei noastre recuperatoare primul face parte cronologic din epoca patristică și constituie revenirea (sperăm, durabilă) pe piața de carte de la noi a solidei colecții de profil „Tradiția creștină”, inițiată de Ioan-Florin Florescu și coordonată de Adrian Muraru, îngrijitor avizat și al ediției bilingve de față: Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a IV-a, Cuvântarea a V-a*, Chiril al Alexandriei, *Împotriva lui Iulian (I, II)*, trad., note Anamaria-Irina Stoica, studiu introd. Miruna Tătaru-Cazaban și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Polirom, Iași, 2020, 693 p. După șapte ani de la precedentul volum, acest al 16-lea tom al seriei introduce în circuitul teologic textele celor doi Părinți ai Bisericii compuse împotriva controversatului imperator Iulian stigmatizat drept „Apostatul” de tradiția creștină și autor al unui virulent tratat *Împotriva galileenilor* (cum îi numea el pe adepții lui Iisus Hristos). Contextualizarea istorică și filologică din acest volum consistent este remarcabilă, bogata introducere, traducerile competitive și notele suficiente compunând laolaltă o bună inițiere în tematică pentru nespecialist și, deopotrivă, dăruind un instrument de studiu modern și extrem de fiabil pentru teologii și patrologii autohtoni. Din parte-ne, doar o propunere bibliografică suplimentară, ce nuanțează problematica „ultimilor păgâni romani” și dinamitează numeroase locuri comune consacrate (prezente dominant și în aparatul critic al contributorilor români): Alan Cameron, *The Last Pagans of Rome*, Oxford University Press, 2011, 446 p.

(II) La câteva secole distanță de performanțele anterior subliniate, în același areal permeat de adierile fine ale teologiei de înaltă substanță, antichitatea patristică a fost înlocuită cu scolastica medievală. Maestrul inegalat al volutionelor interpretative proprii acesteia din urmă a dobândit de curând un alt reper substanțial în limba noastră: Toma de Aquino, *Summa contra gentiles. Preludii*, ediție bilingvă îngrijită, trad., note Eduard N. Bucur și Sorana-Cristina Man, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2019, 214 p. Continuitatea exemplară între cele două epoci era sintetizată astfel de Bernard de Chartres în veacul al XII-lea: „Noi suntem piticii cățărați pe umerii uriașilor. Astfel, noi vedem mai mult și mai departe decât ei, nu pentru că privirea noastră este mai pătrunzătoare sau pentru că statura noastră este mai mare, ci pentru că ei ne poartă în sus și ne ridică prin înălțimea lor gigantică”. Iar perspec-

tiva modernă nu este mult diferită de aceea, *mutatis mutandis*, de vreme ce gândirea tomistă reprezintă o parte esențială a magisteriului dogmatic apusean, iar ideile genialului aquinat au inspirat curente întregi de conceptualizare și teologhisire percutantă, între care neo-tomismul francez rămâne nu singurul important, ci doar cel mai notoriu și mai fecund în veacul XX. Excursul de față, început la Paris în 1259 și terminat probabil la Orvieto în 1264, subliniază raporturile dintre adevărul filosofic și cel de credință și nu se adresează doar combaterii doctrinelor păgâne, ci caută să disipeze nelămuririle tuturor necredincioșilor, încercând totodată, cum subliniază Alain de Libera, să dea naștere unei surse de înțelepciune activă, capabilă să apere învățătura creștină și să prevină erorile trecute, prezente și viitoare. Iar marca aristotelismului tutelar filtrat de Sf. Toma rămâne și aici tratarea sapiențială și logică a certitudinilor divine prin prisma intelectului uman, a performanțelor de care acesta din urmă se dovedește capabil, dar și a limitelor de care trebuie să fie conștient.

(III) Revenind în contemporaneitate, o antologie recentă de oportune intervenții culturale și interpretative ne oferă savantul bănățean Pr. prof. dr. Vasile V. Muntean: *Comentarii istorice, teologice și lingvistice*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2019, 200 p. Cum însuși autorul ne avertizează, în volumul de față sunt reunite „articole și – în mod precumpănitor – erminii proprii, de diverse dimensiuni, ce nădăjduiesc să intereseze atât pe lectorul obișnuit cât și pe specialiști. O parte dintre ele au văzut deja lumina tiparului, unele fiind chiar postate online”. Acribia Părintelui Profesor Muntean este binecunoscută, iar folosul recenziilor, remarcilor sale critice și gloselor cu care a întâmpinat numeroase lucrări din aria de expertiză a domniei sale rămâne unul remarcabil. Cărți referențiale de talia *Romanității românilor* a lui A. Armbruster, monografiile traduse precum *Capadocienii* lui A. Meredith, sinteze ca *Omul bizantin* de la Poliromul ieșean sau *Istoria filozofiei bizantine* de N. Matsukas, culegeri de *Fontes...* ori lexicoane oxfordiene de bizantinologie își găsesc un comentator avizat, un cronicar entuziast (dacă este cazul) și un critic acerb ale cărui compliniri, conjecturi și emendări dezvăluie (a câta oară?) nu doar binecunoscuta-i erudiție enciclopedică, ci și dorința sinceră și trudnică de a îmbunătăți și corecta informațiile din toate cărțile luate în vizorul său analitic. La fel de semnificative se dovedesc, chiar și la o lectură repetată, precizările despre *Comoara de la Sănnicolau Mare*, eseurile despre *România sud-dunărenă* sau despre Comneni, rectificările la manuale de istorie eclezială, studiile despre Biserici din părțile acestea sau cele învecinate, precizările privind Marea Unire etc. Un regal intelectual, dublat de spectacolul unei inteligențe mobile pe fondul probității dovedite în timp de scrierile temeinicului cărturar lugojan.

Concertul de la ora șase

Adriana CÂRCU

Sâmbăta Paștelui. Mă întorc de la cumpărături cu plasa atârându-mi greu pe umăr și cu mâinile încă umede de la dezinfectantul cu care suntem tratați la ieșirea din magazin. Trec printre grădinițele înflorite, cu gândul aiurea, inhalând mirosurile primăverii. Deodată, aud un sunet răgușit de instrument și mă gândesc imediat că vreun copil își face studiul obligatoriu acasă. Intru sub o arcadă unde sunetul se amplifică și, când ies în stradă, văd un mănunchi de oameni stând locului la distanțe legale. Toți privesc în sus. Pe balconul continuu, care dă ocol clădirii, un bătrân suflă în corn. Mă mai uit o dată în jur, pun bagajul jos și ascult.

Am imediat senzația că mă aflu într-o sală de spectacol. În stradă e o liniște contemplativă. La colțul opus trec din când în când, mute, doar mașinile galbene ale poștei și ambulanțele speciale, și ele tot galbene. Când îmi întorc privirea din nou spre balcon, observ că, la câțiva metri distanță de bătrânul în cămașă albă, se află două doamne în vârstă. Stau în picioare în dreptul apartamentului lor, îmbrăcate solemn în bluzițe albe și țin fiecare în mână o foaie de hârtie.

Sunetele răgușite ale instrumentului, pe alocuri ezitante, străbat străzile goale ca o amintire veche, uitată undeva într-un sertar prăfuit al memoriei. E primăvară, e cald, și cu toată izolarea impusă de această nouă teamă, îmi e cumva bine. Vocile firave ale doamnelor se alătură, tonurile cornului devin tot mai clare, iar eu dau treptat de rostul melodiei: vârstnicii de la balcon cântă *Auld Lang Syne*, acel imn străvechi, care de aproape 250 de ani face parte din patrimoniul universal al înfrățirii. Cântecul pe care bardul Scoției, Robert Burns, l-a însoțit cu versurile sale pentru a da glas nostalgiei.

De la prima strofă mă văd transportată pe plaiuri verzi, cu văile și dealurile tapetate de un covor moale, cu marea care, ba gri, ba perlată, vizitează molcom țărmul, cu oamenii a căror privire clară te face să le răspunzi zâmbind la binețe. La refren, încep să îngân *For auld lang syne, my dear, / for auld lang syne, / we'll take a cup of kindness yet, / for auld lang syne*. Pe măsură ce mi se umezesc ochii, observ cu surprindere că cei zece spectatori împrăștiați prin intersecție cântă și ei. Suntem prea departe ca să ne dăm mâinile, dar cunoaștem cu toții semnificația acestui cântec ce marchează despărțirile, dă aripi speranței și celebrează fiecare nou început.

La sfârșit, cei trei muzicieni ocazionali se înclină și intră fiecare în apartamentul său, însoțiți de aplauzele noastre. Îmi ridic sacoșa plină cu ouă, telemea, șuncă, ridichi și ceapă verde și plec spre casă, gândindu-mă la cât de puțin ne trebuie ca să ne simțim legați prin frumusețea unui cântec, sau prin prezența unei amenințări iminente. Cât de fragili și de puternici ne putem arăta, petrecându-le împreună.

Ziua de Paști începe cu ritualurile ei, iar eu, vizitată de gândul plăcut al experienței din ajun, mă surprind cântând prin casă, mereu și mereu, frumoasa baladă scoțiană. Din pură curiozitate, la șase seara ies la colț. Presimțirea mi se confirmă: în stradă, deși e sârbătoare, sunt iar adunați vreo zece oameni, unii țin în mână, ca și mine, o foaie de hârtie albă cu textul întreg al cântecului. Recunosc vreo trei spectatori din ajun. Ne dăm binețe și ne zâmbim vag. Pe balcon, cei trei artiști ai izolării se pregătesc să-și înceapă concertul. După ce se înclină ușor, bătrânul duce cornul la buze și primele sunete ale cântecului, mai clare de astă dată, umplu strada. Doamnele se alătură și timpul se dizolvă într-o celebrare spontană a legăturii indestructibile dintre oameni. Cântăm cu toții, mișcați de frumusețea melodiei, transformându-ne din spectatori în interpreți de moment. Străzile sunt însoțite și goale de oameni, dar o întreagă populație ancestrală pare să ne însoțească în cântec. Cântăm cu toții ultima notă și la sfârșit ne vârm în grabă foile sub braț, ca să putem aplauda. Artiștii de la balcon se înclină și pleacă, iar noi pornim fiecare spre casa lui, șoptindu-ne când privirile ni se întretaie: „Frohe Ostern!”

Pe drumul scurt până acasă, încerc să pun cuvinte românești pe frumoasa melodie scoțiană menită să ne îndulcească zilnic însingurarea, într-un orașel din Palatinat: *De dragul vremilor ce-au fost, de dragu' acelor vremi/ bem iar din cupa omeniei,/ de dragu' acelor vremi*.

23

rediviva

Apusul lui Dej, ascensiunea lui Ceaușescu

Radu TUDORANCEA

Evoluțiile elitei politice comuniste de la București au fost influențate, la mijlocul anilor '60, de un eveniment relativ neașteptat și în egală măsură controversat. Anume, sfârșitul rapid al lui Gheorghiu Dej, diagnosticat cu cancer pulmonar în ianuarie 1965. În tradiția comunistă, boala lui Dej și mai ales gravitatea acesteia au fost ținute multă vreme sub secret nu numai publicului larg, ci și rudelor apropiate. Decesul, survenit în seara zilei de 19 martie, a dat naștere mai multor

chestiunea succesiunii lui Dej. O astfel de analiză, elaborată la mijlocul anului 1962, îi aparține lui George R. Kaplan, un personaj de anvergură în angrenajul Departamentului de Stat, care a activat, o perioadă, și în România. Având un *background* de militar, dublat de o carieră universitară, Kaplan a fost cooptat în Departamentul de Stat începând cu 1953 ca analist *intelligence*, activând, ulterior, ca diplomat, atât la Washington, cât și în Germania, Vietnam, România și Cehoslovacia. Documentul înaintat către Departamentul de Stat, intitulat *Assessment of the Romanian Communist Leadership* (acum la Arhivele Naționale ale SUA,

a accede la o funcție atât de importantă din postura de fost șef al Securității și ministru de Interne. Din cele două personaje rămase în discuție, Kaplan îl credita cu mai multe șanse pe Gheorghe Apostol, pe care îl considera, în virtutea lungii sale relații personale de prietenie cu Dej și a felului său de a fi (*a man who can be talked to and who has done a humane favor here and there*), cel mai promițător și mai „logic” candidat din rândul celor patru amintiți. În plus, Apostol era perceput, în societate, ca fiind *less despicable than his Politburo colleagues* (*mai puțin josnic decât colegii săi din Biroul Politic*).

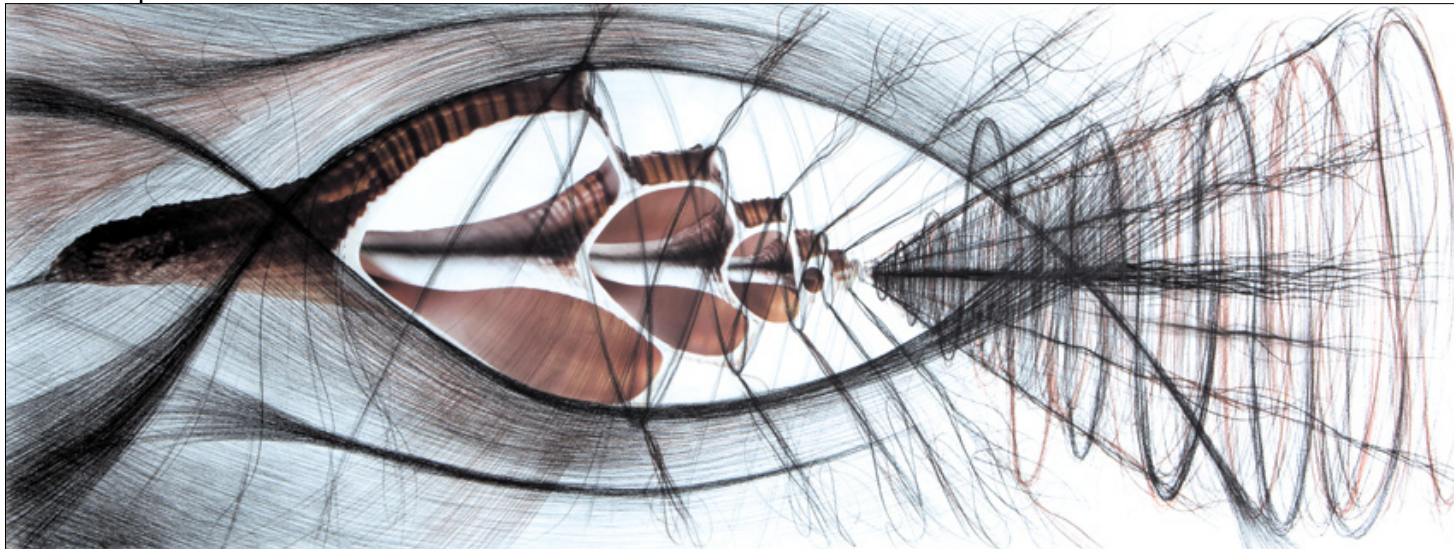
lui Central, el trebuia să împartă conducerea propagandei și culturii cu unul din foștii săi adjuncți, Paul Niculescu Mizil, el însuși devenit secretar. Congresul al IX-lea al PCR (iulie 1965) avea să reprezinte conclavul de confirmare a supremației lui Nicolae Ceaușescu, fiind momentul zero al conturării mitului lui Ceaușescu drept personaj politic cu veleități de reformator, dinamic, promițător.

În timpul Congresului, Ceaușescu anunța că vechiul Birou Politic urma să fie înlocuit cu două entități noi, anume un Comitet Executiv (organism lărgit) care selecta un grup restrâns ce urma să formeze Prezidiul Permanent. Mutarea ducea, de fapt, la eliminarea lui Alexandru Moghioroș și a lui Petre Borilă (doi foști membri ai Biroului Politic în timpul lui Dej) din Prezidiul Permanent (nou organism de vârf), chiar dacă aceștia rămăneau membri ai Comitetului Executiv. Totodată, Comitetul Executiv includea o serie de colaboratori sau apropiați ai lui Ceaușescu, începând cu Paul Niculescu Mizil, Gheorghe Rădulescu, Constantin Drăgan și continuând cu includerea, în calitate de membri supleanți a altora, precum Ilie Verdeț, Maxim Berghianu și Petre Lupu.

Noul *număr unu* își cimenta poziția de supremație, asigurându-se de pătrunderea în poziții de putere a exponenților bazei sale de putere, o dată în plus fidelizați, prin înregimentarea camuflată sub ascensiunea politică. Componenta Secretariatului contura aceeași impresie, întrucât respectiva entitate era dominată de personaje fidele sau apropiate lui Ceaușescu, precum Paul Niculescu Mizil, Manea Mănescu, Virgil Trofin și Vasile Patilineț, cărora li se adăugau Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș, Leonte Răutu, Mihai Dalea, într-o configurație de nouă membri, în care Ceaușescu deținea poziția de Secretar General.

Abil, Ceaușescu a reușit, treptat, să-i elimine din cercurile de putere pe foștii apropiați ai lui Dej, folosind metode mai blânde decât predecesorul său. În acest registru, exemplul clasic este debarasarea de incomodul Apostol, eliminat din CC la Congresul al X-lea, căruia într-un final i-a fost pregătită o carieră diplomatică ce implica, dată fiind calitatea de ambasador într-un stat ca Argentina, depărtarea de jocurile de putere din țară.

Dincolo de veleitățile de reformist ale noului lider, de exponent al echilibrului și înnoirii, avea să devină evident pentru tot mai mulți observatori că Nicolae Ceaușescu începea să concentreze în mâinile sale mecanismele puterii. Drumul până la abordările politice specifice anilor '70 și mai ales '80 a fost unul sinuos, iar liderul de la București a traversat de-a lungul lui inclusiv momente de prestigiu personal, așa cum a rămas condamnarea intervenției Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia (1968), care i-a adus temporar, renumele de disident al lagărului estic, de veritabil *Maverick* politic.

interpretări, speculații și scenarii, pornind de la teza potrivit căreia îmbolnăvirea a fost provocată de cercuri străine interesate de dispariția lui Dej, și până la teoria potrivit căreia acesta ar fi fost expus, în mod voit sau accidental, radiațiilor provenite de la o mostră de uraniu (din prima șarjă produsă după desființarea SOVRON Cuartit), oferită de Chivu Stoica și așezată în biroul lui Dej.

Dincolo de circumstanțele decesului lui Dej, mai importante au fost evoluțiile declanșate de dispariția sa și, mai ales, luptele intestinale pentru succesiune. Succesorul lui Gheorghiu-Dej în poziția de prim-secretar al PMR, Nicolae Ceaușescu — a cărui instalare la vârful partidului a fost rezultatul unui cumul de factori decurgând din jocuri de culise, coroborate cu rațiunile și obiectivele personale ale personajelor de la vârful elitei politice comuniste românești —, a preluat orientarea cu veleități de autonomie asumată de Dej, fiind în bună măsură moștenitorul și beneficiarul acestei linii, nu părintele ei.

Ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu a făcut obiectul unor ample cercetări în mediile occidentale încă de la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60, când profilul său politic începuse să capete o tot mai mare consistență, apărând inclusiv în proiecțiile americane referitoare la

RG 84, Records of the Foreign Service Posts of the Department of State, Romania 1944-1964, Cutia 37) surprinde specificul elitei comuniste românești la începutul anilor '60, profilul și anvergura primului cerc de putere de la vârf și mai ales potențialii succesori ai lui Gheorghiu-Dej, într-o perioadă în care poziția de putere a acestuia era de nezdruccinat.

Una dintre primele observații este aceea că nucleul de putere era reprezentat de grupul de *railroaders* (corespondentul pentru *ceferiști*), avându-l în centrul său pe Gheorghiu-Dej, secondat de Chivu Stoica, Gheorghe Apostol și Alexandru Drăghici, cu toții conturând un grup profund anti-intelectual. Analiza identifica în rândul elitei comuniste de la București un grup conservator, dogmatic (*hard-liners*), în rândul cărora îi plasează pe Moghioroș, Răutu, Drăghici și Ceaușescu.

De departe însă, secțiunea cea mai importantă în proiecția amintită are în vedere posibili succesori ai lui Dej, așa cum erau percepuți aceștia în 1962, când poziția de putere a lui Dej era de necontestat. Dintr-un grup de patru potențiali succesori (Apostol, Ceaușescu, Stoica și Drăghici), Kaplan îi elimina *ab initio* pe Drăghici și pe Stoica din rațiuni care țineau fie de limitele acestora sau de improbabilitatea, în cazul lui Drăghici, de

În privința lui Nicolae Ceaușescu, fără a-i minimaliza șansele la succesiune, George R. Kaplan se pronunța dur în analiza sa, mergând până la accentele profund acide la adresa viitorului prim secretar al PRM din martie 1965. În ciuda unor referiri aspre privindu-l pe Ceaușescu (*he combines two basic qualities — stupidity and ruthlessness, in approximately equal parts*) Kaplan admitea că aprecierea de care se bucura în ochii lui Dej, tinerețea și mai ales poziția sa în partid îi puteau servi în coagularea unei *coterii* de susținători, care să-l sprijine în accederea la vârful puterii, ca succesor al lui Gheorghiu-Dej. Evoluția evenimentelor de după decesul lui Dej avea să confirme ultima parte a proiecției lui Kaplan, aceea privind abilitatea lui Ceaușescu de a-și contura un grup de susținători care să-l propulseze cu succes la vârful partidului, după dispariția lui Gheorghiu-Dej.

În plan intern, Ceaușescu a intuit că susținerea sa trebuia să aibă la bază, pe de o parte, delimitarea de personajele politice din trecut care fuseseră asociate, în perioada Dej, cu represiunea politică (Alexandru Drăghici) sau cu dogmatismul în sfera culturală (Leonte Răutu). Nu întâmplător, la scurtă vreme după decesul lui Dej, poziția de putere a lui Răutu fusese subrezită, dat fiind faptul că, deși fusese ales secretar al Comitetu-

Pictura ca o ploaie de vară

Sorina JECZA

Lucrările artistei pe care o voi prezenta nu sunt cunoscute, încă, de prea mulți, deși a pictat câteva sute. Dar cine să le fi văzut, când ea nu are nevoie de recunoaștere din partea altora, precum nu are nevoie nici de îndrumarea cuiva? Așa cum și-a rostuit singură dintotdeauna viața, așa-și rânduiește și acum, pictura. Are totul în ea: culorile, viața, o lume, ce așteaptă în pragul „facerii”... Solitară, se așază și pictează. Uneori, pensula nu-i ajunge, și atunci pictează cu degetele. De-o vreme, de când mâna dreaptă nu o mai ajută, pictează și cu mâna strângă. Dac-o întrebi de ce o face, îți spune limpede că ea pictează ca să nu *bolunzească*.

În fond, are dreptate. Toți facem la fel, în chipuri diferite: ne mișcăm, trăim, iubim, ne lăsăm iubiți, creăm..., ca să nu ne cotopească singurătatea. Să nu ne lăsăm abătuți de orizontul ce coboară, apăsându-ne jos, spre pământ. Eugenia nu e, însă, dintre aceia ce s-ar lăsa doborâți. Ea se arată dreaptă în mijlocul tabloului, inconjurarată de o cunună cu *pene* colorate, ca o aureolă. Florile le mai rânduie, frumos, și pe bluză, și pe poale. Pe umăr poartă poșetă domnească, iar jos, o străjuiesc două păsări. Cel mai adesea, se reprezintă pe sine în mijlocul tabloului, centrând compoziția. Din punctul acela focal, se desface lumea ei întreagă: vezi poteca ducând spre casă, vezi animalele, ograda, flori nenumărate... Dar cel mai adesea, vezi păunii. Arta ei se articulează în jurul câtorva teme recurente, între care strălucește frumusețea mirobolantă a păunilor: ele, păunițele sfioase, cu penele adunate, pășind cu grijă pe câte o crenguță înflorită, sau ei, falnici, desfășurându-și evantaiul larg, bogat împodobit, până în streășina casei, cât să cuprindă cerul.

Păsările acestea nu intră în ordinea curentă a organizării lumii, precum celelalte vietăți, ce umplu bătătura casei - cocoșii, caii, văcuțele bălțate, câinii, cei doi, Pif și Codatu – păunii ocupă întreg spațiul tabloului, proiectați în absolutul mirajului: din pensula artistei răsar culori, descinse, parcă, din culturile îndepărtatului Orient, unde doar gândul ajunge, sau din lăuntrice fantasmе. În păuni se proiectează artista, ținuta lor semeată i se substituie. Îi pictează în zeci de feluri, mulțumindu-se la sfârșit, doar, să-și însemne în colț, cu litere frumos ti-cluite, numele: *Eugenia*.

Eugenia știe cum se ivesc lumile, știe să le așeze în cadru. Nu se-ncurcă: minușios, din vârful peniței, trasează conturul hărții ei imaginare. Lumea tablourilor sale este focalizată în spațiul cununii ce îi formează rama. Pe aceasta o umple apoi, năvalnic. Valuri de culoare se revarsă, torente vii, păsări și flori, păunii, cu cozile rotate, balauri populează magicul univers în care tronează, pe rând, Maica Precista sau ea. Seamănă

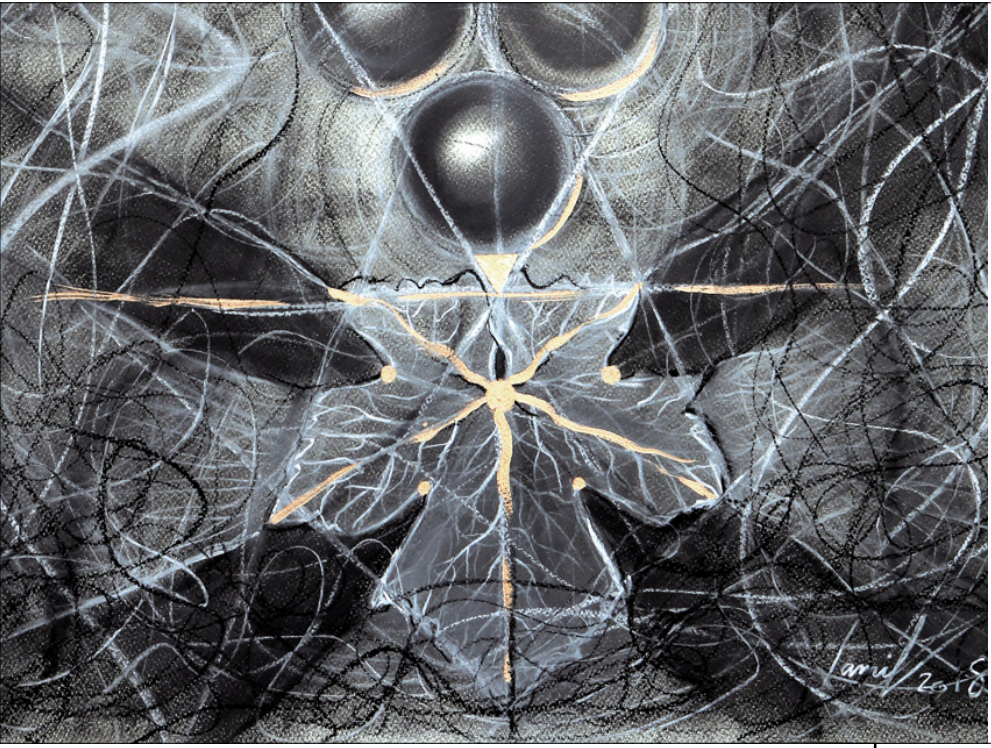
între ele. Se uită Eugenia la Maică și își spune: *E faină Maica Precista. Seamănă cu mine*. De bună seamă, așa e: două femei ce gospodăresc, de când lumea, ograda universului.

Eugenia e darnică: în rama lumii ei copacii au, în loc de frunze, păsări, iar florile ei cresc, întrecându-se în înălțime cu casa. O bucurie curată se revarsă, umplând spațiul tabloului. Personajele din lumea ei oglindesc, larg, umanitatea întreagă. Puține se disting doar. În dreptul lor, Eugenia scrie *Nelu* sau *Emil*. Amândoi copiii-i sunt frumoși, drepti, ca împărații. Au hainele împodobite cu fireturi și poartă pe cap pălării. Picturile Eugeniei sunt ferestre spre miraculos.

O cunosc pe artistă doar din povești, drept *mama Eugenia*. Lumea cea largă și-a pus pentru ea granițele la Turda. Uneori, arar, se întinde chiar până la Cluj. Și-a împlinit rostul, e mulțumită. Are doi copii cu carte, oameni mari, ajunși. E mândră de ei, chiar dacă vorbește de școlile lor cu măsură. L-am întrebat pe fiul ei - și el, pictor - ce spune mama sa despre pictura ce-o face. Răspunsul a venit, ocolit: *Mama nu știe ce pictez eu. Mama e artistă și artiștii sunt egocentrice*.

„Profesorii” de pictură ai artistei nu adună multe nume proprii: sunt florile, toate, cerul, icoanele din strănă... Avidă de imagini, însă, răsfoiește și albumele de artă ce-i sunt la îndemână. Uneori își apropiază din acestea un motiv, al-teori le ignoră. Într-o lucrare ce figurează un car cu boi ce survolează cerul, e notată, acribic, referința: „*Gligorescu*”. Pe Chagall, însă, cu siguranță, nu l-a văzut, chiar dacă universurile lor rimează straniu: și la ea, proporțiile lucrurilor se schimbă după reflexul ce-l au în oglinda dinăuntru, păsări mari plutesc aproape imponderal, alături de alte animale, peste turlele de biserici, măsurându-se în înălțime cu acestea... Un instinct artistic sigur, exersat de toate generațiile de creatori anonimi ce i-au premers artistei, selectează, cu precizie, practicile adecvate temei: tușa largă, liberă, sau linia fină, ce abia schițează un contur delicat, pata de culoare vibrată sau notația unui gând ce însoțește, literal, reprezentarea. Exuberanța coloristică îmbracă în sărbătoare case, oameni și tot ce le stă prin preajmă, dar se convertește dintr-odată, când pe hârtie apare chipul Preacuratei. Artista se apropie de Maica Precistă cu o sfioșenie plină de candoare, abia atingând hârtia cu penița. Registrul vital al vieții cotidiene se schimbă. Limpezi pasteluri, transparențe, anunță, abia sugerând, puritatea Fecioarei, cu care artista se simte solidară în crez.

Indiscutabil, lucrările trădează o Artistă adevărată. Se vede din fervoarea cu care sunt pictate, din suflul încărcat de o energie puternică, genuină. Se vede și din orgoliul cu care artista se reprezintă în centrul universurilor închipuite, notând alături, simplu: *Eugenia*. Eugenia Mureșan trăiește în Ceanu Mare. De 84 de ani e fericită acolo. Acum, de când pictează atât, e și mai fericită.

Fragmente din mătrăgună & jack daniel's

25

David TOPALĂ

adorm

& dezinventez poezia
îi smulg rădăcinile din solul
cleios al tuturor durerilor de cap
ce'au fost

& reinventez versul
din migrenele amestecate cu
melatonină în două cu alcool. adorm

& mă visez

poetul preferat, apoi un creier
colectiv apărut din fuziunea tuturor
pe care i'am citit & i'am invidiat
visez că după mine nu se mai poate
scrie nimic
& că regretă oricine a scris înaintea
mea. sînt un ratat la o bere cu homer

& adorm

îi aud respirația prin foșnăiturile
cearșafului. șoaptele prin
învelișurile beznei. îi văd ochii

lucind din celălalt capăt al patului
aburii de alcool care'i ies din gură
mă apucă într'un năvod fonic cu

vorbele schingiuțiilor pe patul de
moarte, cu vibrațiile din urletele
iubiților părășiți. ale celor care &'au

dat viața pentru ele; apoi vaietele
inumane ale celor care &'au dat
& moartea. O simt caldă cum

pulsează între picioarele lipite, cum
îmi coboară ca țeva unui pistol
pe șira spinării, transpirată cu

broboanele înghețate ale tuturor
misticilor care &'au dat seama că
nu's ascultați. aud trosnitura

ultimei încheieturi care mai avea de
cedat. aud ultima speranță în
umanitate cum pălește răgușită.

ultimul dram de iubire cum se

usucă în beciul în care se ajunge
prin inima perforată cu picamărul

alo bună tată
a ajuns mama acasă?
la vîrsta ta eram deja îndrăgostit
eram deja în război
alo mă auzi?

hai e rîndul tău
să tai gîtul cocoșului
ești om în toată firea

s'a deschis poarta altarului
ca în versurile scrise de tata
iar apele pulsau în albie
se schimbă sensurile cuvintelor
ca în poezia scrisă de tata
îndrăgostit
în armată

te'am învățat & te'am învățat
degeaba

laptele e mai negru în oglindă
apa mai lichidă fumul mai insipid
păsările mai moarte. bach mai
înfundat, mai departe, mai demonic
de parcă după sute de ani de
învîrtire prin labirintele luminii ar fi
găsit în sfîrșit accidental scara de
incendiu cu acces în subsolurile
iadului. arhitectura matematică a
muzicii e răsturnată & izbită de
asfalt.

știi monalisa a murit
într'o fabrică de dactilografieri
din germania interbelică

“cuvintele nu pot exprima orice”

“mă tem că n'aveți voie să fumați înăuntru”

mi'a spus
dumnezeu
apoi m'a dat afară din univers

aici totul e îngust & rece &
negru. aici nu am loc de mine. pe
vîrfurile munților
la focuri de tabără, puștii
povestesc despre mine

econ

26

„Tell the World I’m Coming Home / Let the Rain...”

Gabriela-Mariana LUCA

Au înflorit magnoliile, Jack! Și la noi, și la voi. Mari, onctuoase, chiar sfidătoare. Depinde de stradă și de culorile ușilor de la intrare. Mie îmi plac în mod special cele carmin, în roșu de coșenilă, precum E 120. Știi tu, ca aceea de la numărul 57, de pe Almond Avenue.

Tocmai mi-a trecut prin minte că primăvara asta, amară de altfel, în chinurile facerii ei, chiar prin controlate „respirații genitale”, trece de 57 de unități de durere. Cam cum s-ar simți zdrobirea simultană a 20 de oase ale aceluiași corp, după cum și doctorii recunosc demn în halatele lor neridate. Fiecare femeie care aduce pe lume prunci știe cum e. Și fără lacrimi, închipuie-ți! Fără lacrimi. Femeia țipă, copilul țipă și el. Pesemne că în pătratul existențelor noastre, spirala caramelizată a limbajului se descrie astfel: corpul urlă, sufletul plânge și mintea înșiră vorbe. Deci, în chip firesc, atunci când zbierăm unii la alții, zgomotul ăla aiuritor e făcut doar de niște trupuri inanimate și fără minte. Lacrimile ne vin de la nivelul doi incolo. După ce intrăm în cunoștință. De cauză. O aromă de scorțișoară dată într-un clocot, înaintea să se prăvălească peste niște trandafirași din aluat dospit, înnobilat cu unt topit și coajă rasă de lămâie din belșug îmi înghiontește discret submandibularele. Ușor, ușor, îmi plouă în gură...

A cum plouă mărunț și banal chiar și afară, peste străzi și peste grădini. Mi-e foame și mi-e frig. Sau poate invers. Încă mă mai gândesc la asta, nu-mi dau seama. Adulmec. Cu ochii pe jumătate închiși, băjbâi printre arome și mă împiedic de sunete. Tacâmurile se dau de fundul farfuriilor cu ciudă de bisturiu zvârlit într-o tăviță renală. Măsur în minte timpii probabili dintre tăiat și îmbucat, scurși în spatele meu, și mă concentrez pe formularul de dus la agenția imobiliară, căutând locul de bifat potrivit mie și încercând să ghicesc cine mănâncă nervos la masa din spate. O fi bărbat sau femeie? Cum o fi arătat locul în lumina zilei pe care o fi zărit-o el/ea la primul țipăt? O fi alb britanic, alb irlandez? Alt amestec etnic? Din India, Pakistan, Bangladesh? Întorc foaia și găsesc în sfârșit. Asta-s eu: alb caucazian, alt fel de alb. Răsuflu ușurată. Deci, există! Între atâtea tipuri antropologice de contact. Apropo, la ce vă trebuie?

Știați că pe Skype fața ta e aproape portocalie, mai că se confundă cu părul, și că nasul pare mai lung și mai ascuțit? Nici urmă de pistrui, stai liniștit! Nu trebuie introdusă nicio căsuță nouă în formular. M-am gândit la ce mi-ai spus ieri despre *Real Old Chelsea Bun House* care, fie vorba între noi, e mai degrabă folclor despre mintea chinuită a bietului rege George al III-lea, și ți-am scris o poezie. I-am zis „Impulsivul nr. 5”. Talia lui Napoleon fie reabilitată! Împăratul nu a fost niciodată atât de scund precum ați lăsat voi să se înțeleagă.

Uite! Pliez pe o singură linie, într-un elegant mongolo-epicantus, colțul peste „un alt fel de alb” și rescriu caligrafic și rotund: *Parfumuri scumpe, / miresme trecute, / de închipuite catedrale, / zei și femei deopotrivă împart credințe iluzorii: / condimente pe un altar / pe care mielul are gust de turtă dulce / și miroase a tango argentinian.*

Un desert eroic se topește ca o fondantă între papilele gustative ale unui Gulliver etern și redefineste o întreagă filozofie a digestiei, indiferent sub ce nume ni se arată nouă: *Le nom de la rose*, Chelsea Bun, trandafirași moldovenеști cu dulceață – și aceea tot de trandafiri (subtilă abatere de la niște poale în brâu ca acelea adunate peste vinovate amestecuri de brânză perlată și gălbenuș îndulcit cu sultane bucurate nesmințit de soare și vârtos cinstite în cuhniile Mușatinilor din toate timpurile), tsoureki grecești ori khachapuri georgiene. Est și Vest flecărind pe aceeași băncuță din Pleasure Gardens, mult mai departe de sud-vestul Londrei, dar păstrând riguros distanțarea socială. Îhi! Cam cât să întorci de vreo câte ori fusul între noi și voi. *2 AM friend*: la orice oră din zi și din noapte, o ploaie deasă din fulgi de migdale blanșate care vine întotdeauna să rafineze gustul, prin (in)suflare de viață, desenând euclidiene mandorle ori succesive rozarii în atât de minunatele și atât de străinele noastre corpuri. După care, iată, stoarcem nemilos caruncula lacrimală atunci când le rătăcim.

Ne petrecem bocind, sau cu *v*, dacă vrei tu, *vocind*, *latinically correct*. Niște vorbe și ele. Tocmai ca să aibă tăcerea peste ce să se aștearnă, ca atunci când mi-o veni să cânt în ploaie, să strig dinlăuntrul cinabrului toracic că au înflorit și trandafirii. Acasă!

Din spate se aude: „Give her a *Chelsea bun*, miss!” de parcă ar fi fost rostit de Lewis Carroll însuși, și dau să mă ridic chiar în timp ce din boxe, sifonează ușor vocile băieților de la Smokie, *Living Next Door to Alice*.

La bustul gol

Radu JÖRGENSEN

Cele mai vechi, aliniat vertical una în spatele celeilalte, sunt păstrate în cutii de carton. 47 în fiecare cutie, mai puțin câteva rătăcite sau uitate în camere de hotel, în mașini închiriate sau pe vreo plajă unde furtuna a venit din senin. E de ajuns să îndoi ușor colțul din stânga sus al uneia din fiecare cutie, ca să aflu, după preț, de când sunt: \$4.50 — o senioară, din vremea când cultura era cultură, iar mileniul trei nu împlinise încă șapte ani de-acasă, \$6.99 — o mirată, cam de când politica dădea primul ghiont tradiției și publicația se apuca să susțină oficial un candidat la președinție, \$7.99 — o năucă, de când strada, care tocmai pătrunsese în redacție, impunea un inamic public și începuse să cenzureze caricaturile, și \$8.99 — o manipuloare, în plin delir ideologic, al cărei preț e pur theoretic: nimeni nu mai cumpără azi *The New Yorker* de la stand.

Cele mai noi numere, cele din 2019, când am și întrerupt, din nou (e o luptă, mie îmi spuneți?), abonamentul, nu sunt în cutii, ci își dau coate aici în birou, pe raft, cu ultimele achiziții de carte. De ce le mai ții? Întrebării ăsteia, pe care mi-o pun și singur, dar care mi se și pune, e greu să-i găsesc răspuns. Să zicem: De dragul anilor când o citeam doar în bibliotecă și visam să o primesc săptămânal în cutia poștală. Prea vag. De plăcerea revederii caricaturilor, atunci? Da de unde, nici mamele, nici prietenii autorilor lor nu mai zâmbesc la ele. Atunci, cel mai bine: Ca să citesc FICTION-ul, prozele scurte pe care n-am apucat încă să le parcurg. În fiecare număr, una. Roth a scris aici încă din anii '50, Updike s-a întreținut o vreme publicând (doar) proză în *The New Yorker*, Woody Allen, John Cheever, Raymond Carver, Murakami... Dar de numele astea, din motive obiective și subiective, te lovești azi mult prea rar. Cine sunt, atunci, și ce scriu azi autorii de pe râvnita listă de Fiction a celebrei reviste culturale cu sediul în Manhattan?

Aleg la întâmplare mai multe numere din 2015-2016 și, la fel de multe, de anul trecut. Le repartizez prin camere, ca să mi se lege de mână cât de des posibil, metodă care, realizez mai târziu, reflectă starea de frustrare și de agitație impusă de vremurile abracadabrante prin care trecem cu toții. Într-o săptămână de lectură, singurul nume pe care îl recunosc e Amos Oz, deși majoritatea autorilor nu sunt debutanți. Kate Walbert a publicat deja șase volume, australianca Harrower e introdusă cu formularea „printre romanele ei se numără”, Lara Vapnyar e „la al treilea roman”, Emilio Fraia e, ni se spune, „unul dintre cei buni tineri autori brazilieni”, alți câțiva scriitori apar introduși pe pagina 2 cu „ultima sa carte a fost”. Profesioniști, deci. Acceptați de critică, cu contracte editoriale semnate în buzunarul de la spate al jeansilor sau, după caz, în poșetă. Nu găsesc niciun debutant. Lumea literară americană rămâne una a recomandărilor, a introducerilor, a agenților, a lui îl știm, o știm, cum să nu. Revista n-o dezmințe. Ah, și încă ceva, izbitor de des: semnatarii textelor sunt profesori de *creative writing* la câte-o universitate. Cu alte cuvinte, stăpânind meșteșugul scrisului la perfecție, împart tainele lui cu studenții.

Și, în mare parte, chiar așa e, oame-nii au fost la rândul lor, se vede, învățați cândva tainele regizării unei povești. Aproape fără excepție, în mai puțin de două paragrafe, ești familiar nu numai cu locul și timpul povestirii, dar și cu... ticurile personajelor. În *Wide Spot*, la Thomas McGuane, naratorul-politician ni se relevă imediat ca o secătură inteligentă, posesor al unei doze bune de sarcasm, care de treizeci de ani practică turneul electoral ca pe o instruire într-ale istoriei și geografiei. În orașelul Prairiedale, povestește el, indienii veneau cândva călări însoțind cirezile, le predau, apoi se suiau în mașinile Ford Model-T conduse de soțiile lor, aruncau șaua pe banche-ta din spate și plecau liniștiți înapoi în rezervație. În prima cincime a textului, citind, ai călătorit nu numai în Montana, dar și în timp. În *Sevastopol*, proza tip Pupa Russa a lui Emilio Fraia, în ciuda stilului greoi, desuet, care poate însă fi atribuit naratorului, ești împins imediat în poveste, din curiozitate. De ce Klaus, care n-a fost niciodată la Sevastopol, să cumpere o carte poștală cu Sevastopolul de pe site-ul easterneuropeanjunk.com (Ha! Există în realitate?) ca s-o impresioneze pe Nadia? În *Așteptând un miracol*, la Lara Vapnyar, la sfârșitul primelor două paragrafe, nu numai că ai zburat cu Vadik peste Manhattan și ai aterizat la JFK, dar ai fost cu el și la Istanbul, știi ce viză are pe pașaport, ce prieten moscovit — Serghy — îl așteaptă, ce preferințe culturale are și cu ce carte (aleasă cu grijă) în buzunar visează să se așeze la masa de lângă fereastră a unei cafenele din Greenwich Village, ca un beatnik întârziat.

Din păcate, la sfârșitul lecturii celor mai multe bucăți, două întrebări sunt de neevitat. Care e rostul în a face publică acea eliberare artistică? Într-un univers epic suprapopulat, ce justifică existența acestei noi viețuitoare? Și doi, mult mai grav: Câte compromisuri trebuie să facă un autor pentru a fi trecut pe lista mult râvnită? Câtă corectitudine politică trebuie să emane proza, pentru a avea șanse? Fiindcă, în mai toate cazurile, și vădit accentuat în numerele mai noi ale revistei, întâlnim, programatic, discuții serbede și formulări în limbă de lemn ca „inegalitățile din lumea instituțiilor artistice”, „minoritățile istoricește ignorate”, plus personaje care fumează de zor marijuana (fiindcă liberalii, într-o mutare de un populism fără egal, au legalizat-o peste noapte), personaje feministe care declară muzica lui Leonard Cohen „o tipică manipulație pre-coitală” și pe muzician „un misogin, un anti-feminist, care transformă femeile în idoli dar nu le vede ca egale ale lui”, ci drept „obiecte sexuale sacre pe care le ridică la rang de idoli și apoi le alungă”.

Apogeul acestor aberații l-am găsit în *To Do*, de Kate Walbert, al cărei personaj feminin ne învață că „uterul poate să-și întindă nenorocitele lui de mâini și să te strângă de gât”, iar mai târziu ne povestește cum într-un bar unde „plutea o boare de estrogen” fiindcă fusese... închiriat de o audiență feminină descrisă ca „absolvente de Ivy League, epilate sistem brazilian, cu chiloți tip thong pe ele și tatuate”, o artistă e aplaudată la scenă deschisă când se dezbracă până la brâu și — „chestie de memorie musculară”, ni se explică — face echilibristică cu două linguri, ținute vertical, pe sfârcuri. *The New Yorker!*

Muzeul „de Janeiro”. În aer liber.

Cristina CHEVEREȘAN

CHURRASCO ȘI ACUCAR

2.04.2019 (continuare)

Dacă, în prima jumătate a zilei, ne-am umplut retina și sufletul de imagini care vor călători alături de noi multă vreme de acum înainte, e vremea să ne oprim pentru o pauză de... digestie. Știind că va fi o zi lungă, mă bucurasem de oferta de prânz inclusă în prețul turului, dar nămi făcusem mari iluzii. Mă gândeam la o gustare: apă și sandviciuri pe o bancă sau poate chiar în microbuz, având în vedere distanțele mari. Nici că mă puteam înșela mai tare! Gustavo e un maestru al organizării, iar clădirea, aparent fără prea mari pretenții, de pe o stradă centrală, ascunde o *churrascaria* elegantă, aerisită, deși plină-ochi de oamenii de afaceri ai cartierului financiar. Se operează organizat, pe baza unor cartele unde se notează consumul suplimentar de produse speciale, în afara bufetului liber. Nu e cazul, întrucât oferta se întinde în salate, supe, fripturi, deserturi, fructe de tot soiul – atent preparate, arome, însiropate – fiecare ascunsă în separeul ei, fiecare descoperită cu încântare și curiozitate de turistul aflat în plin traseu inițiat. Toate sunt demne de a fi studiate, evaluate, notate, dar nu avem întreaga săptămână la dispoziție, iar spectacolul naturii încă ne așteaptă!

După masa abundentă, adevărată tachinare a simțurilor vizitatorilor hămesiți sau, pur și simplu, gurmanzi, rulăm pe șoseaua cu multe benzi de la malul apei, prin soarele ce se îndreaptă spre căldura mai molcomă a după-amiezii. Gustavo a calculat ieșirea de așa natură încât să ajungem la Pao de Acucar către asfințitul care, deși atmosfera e una de vară, se așterne destul de repede, conform anotimpului calendaristic. Cu retina plină încă de imaginile-nepereche (mă inundă superlativele!) pe care le voi asocia întotdeauna cu Cristo Redentor, cu gândul la panorama de ieri, de la Vista Chinesa, sunt, parcă, puțin sceptică înaintea urcării pe stânca „pâinii cu zahăr” din golful Guanabara, deși conștientă că ne așteaptă alte priveliști de senzație. Ideea de telecabină nu mă încântă: îmi e viu, încă, în minte un episod de blocare într-un asemenea dispozitiv în copilărie, undeva, pe lângă Poiana Brașov.

Din fericire, tehnologia secolului XXI îmi depășește așteptările, iar ascensiunea și, ulterior, întoarcerea la sol se fac atât de lin încât nimic din magia zborului nu se pierde. Din zare, Cristos Mântuitorul ne privește tot cu brațele deschise: realizez încă o dată că, pe cont propriu, nu ai avea nicio posibilitate de a realiza atâtea într-o zi. Totul e aranjat, rezervat, planificat; nu se pierde timp, dar nici nu se aleargă contra cronometru. Mă simt norocoasă că am găsit circuitul și echipa ideale și mă pregătesc de ultima aventură, studiind cu neîncredere cele două cabluri solide ce ne vor purta spre destinație. „Dacă mor, măcar să știu că a meritat”, le spusese prietenilor. Se pare, însă, că voi supraviețui (neașteptat!) Pe primul deal, Morro da Urca, trecem, pe rând, plini

de speranță, printre cele două jumătăți îngemănate ale Arborelui Dorințelor, ce are reputația de a înfăptui miracole pentru cei ce reușesc să ajungă până la el. Urmează o revelație: piscul țuguiait, ivit ca din neant, parte a patrimoniului UNESCO din 2012, ne face martori de la înălțime la pregătirile spectacolului de apus peste Rio.

Din nou, sentimentul că nu știi în ce parte să te întorci și cum să reușești să stochezi undeva, pe un *stick* sau *drive* extern mai de încredere decât propria memorie trădătoare, tot ce ți se arată. Un preaplin al trăirii ce te face să te întrebi dacă, totuși, nu cumva visezi. Din mereu alte unghiuri, printre lumini, umbre, verdeață, flori și arbuști care mai de care, turnul de granit ridicat dintre valuri te instalează confortabil în fața unui ecran pe care se perindă, ca la cinema, întreaga existență a metropolei. Singura problemă e că nu poți sta locului: faci turul teraselor ca în transă, din nou și din nou, cu exclamații și încântări puerile. Recunoști de acum locuri și zone („Uite, după parc e hotelul nostru!”; „Acolo ne-am plimbat ieri, pe mozaicul din Copacabana!”; „Vezi cum se oglindește portul în luciul auriu?”; „Mai știi cum am văzut bărcuțele din avion?”; „Cuplul acela se urcă în elicopterul turistic! Aș leșina de frică, dar ce frumos ar fi!”) și nu te scuturi nici-cum de aura magiei ce te învăluie. Știi că există probleme, criminalitate, corupție, răpiri, discrepanțe, foamete, dar acum, numai acum, frumusețea triumfă.

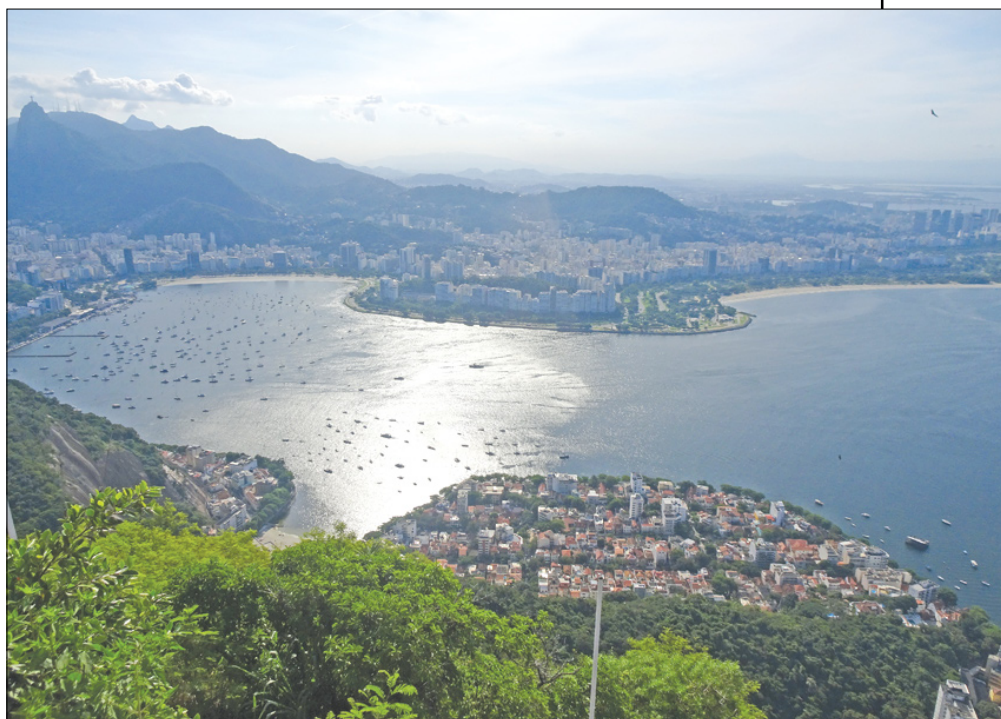
Am uitat până și frica de telecabină! Mă surprind pe mine însămi sprijinindu-mă de geamul întredeschis și filmând o coborâre pe care o voi revedea cu ochii minții și ai camerei de amator ori de câte ori voi putea. E prima vizită în America de Sud (sper că nu și ultima!) și am sentimentul exploratorului de frunte, căruia i se dezvăluie o *terra incognita* menită să-l cucerească ea pe el, nu invers, precum în vremurile coloniale ale căror ecouri nu s-au stins într-un tot. Însăși căpățâna noastră de zahăr, cu cei aproape patru sute de metri de vegetație dispuși pe vertical și proprietățile-i miraculoase, trimite la un trecut dominat de exploatarea trestiei și comercializarea produsului finit. Înțelegător și bucuros din cale-afară de încântarea noastră, Gustavo ne mai ține la povești la etajele intermediare, în timp ce văzduhul se arămește în jur. Ultimele poze de grup ne surprind, radiind, în jurul fostei cabine galbene ce urca, anevoios, colina odinioară. Ne despărțim cu rucsacul plin de amintiri excepționale, ce ne vor ține de cald în nopțile de iarnă când tânjim la escapade inedite.

AZUR ȘI VIITOR

4.04.2019

Ieri am evadat din zona limitrofă a întinsului Rio, într-un tur recomandat călduros de personalul hotelului. Din oferta existentă, am avut noroc să mai găsim, în ultimul moment, locuri către Araraial do Cabo: municipalitate din același stat, a cărei existență se leagă de numele lui Amerigo Vespucci. Citisem destule să înclinăm către două dintre excursii, dar zâmbetul cu subînțeles al domnului blajin de la recepție când și-a formulat

preferința (aceeași cu a multor *carioca*, se pare, atunci când își propun să fugă puțin de acasă) ne-a ușurat decizia. Nu aveam să regretăm nicio clipă periplitul prin incredibila varietate a nuanțelor de verde și albastru a așa-numitelor Caraibe Braziliene, situate la aproximativ trei ore cu autocarul nord de Rio. Orașelul în sine, cu străduțe ce șerpuiesc spre portul de unde ambarcațiuni de tot felul roiesc către plajele și insulele din jur, are un aer liniștit, de poartă spre un mic paradis exotic. În afara bisericii toropite sub razele ce-ndeamă la destindere, niciun monument de „bifat”. Doar șirurile de golfuri cu apa de un turcoaz limpede, adânc, desprins parcă dintr-o carte de

colorat. Refugiu interior și uimirea că, dacă n-ai fi avut șansa să ajungi până aici, n-ai fi știut niciodată că un asemenea loc există. Cât de ignoranți și limitați suntem condamnați să rămânem!

După această descoperire cu aer de reală vacanță, decidem că nu putem, totuși, părăsi Rio fără să ne aventurăm până în centrul prin care se organizează, de altfel, și tururi pietonale pentru cei ce preferă siguranța grupului organizat. După câteva zile de experiență, ne-am mai relaxat: luăm, mai întâi, un taxi până la muzeul pe care nu concepem să îl ratez. Construit, practic, pe apă, și inaugurat la finele lui 2015, parte a unui proiect de rejuvenare a zonei portuare înaintea Jocurilor Olimpice din 2016, Museu do Amanha e, fără îndoială, unul al zilei de mâine: de la designul futurist, de navă spațială, până la expozițiile interactive ce introduc publicul într-un spațiu aparte, al conexiunilor vii dintre om, materie, cosmos, pământ, ecologie, dezvoltare sustenabilă. Spectaculoasa clădire ca atare merită vizita, iar grija cu care totul e organizat în interiorul ale cărui ferestre de sticlă inundă în lumină încăperile (atunci când porțiuni obscure nu sunt amenajate anume) e impresionantă. Precizie, curățenie, exactitate, empatie, respect pentru mediu, integrare ingenioasă în peisaj, utilizare a tehnologiilor de top, proiecții, jocuri, mecanisme ce-i vor fascina pe copii și adulți deopotrivă: totul recomandă o vizită pe cât de educativă, pe atât de inspirantă.

De aici, centrul e la doi pași. Folo-

sindu-ne de itinerariile-standard indicate, reușim fără probleme să identificăm într-un perimetru destul de restrâns, cu bulevarde vechi și verdeață debordantă, clădirile vechi, impunătoare, ale Teatrului Municipal (unul dintre cele mai titrate din America de Sud), Bibliotecii Naționale, vibrantului Centru Cultural *Banco do Brasil*, Pieței 15 Noiembrie (mărginită de palate și biserici binecunoscute, în care, ca de obicei, găsim surprinzător de mulți enoriași) și, nu în ultimul rând, Cofetăriei *Colombo*, reper Art Nouveau al zonei, ce nu poate trece neobservat nici ca aspect, nici ca... gust! Alegem să vizităm Muzeul Național de Arte Frumoase, despre care aflăm că include cele mai importante colecții de artă braziliană ale acestei țări-continent. Picturi, sculpturi, desene ne poartă pașii printre galeriile elegante ale clădirii cu scări și coloane monumentale, ca o incursiune de-a

lungul veacurilor, prin intermediul unei creativități și sensibilități înrudite, dar și divergente față de rădăcinile-i europene. Cu o atmosferă cultivat-nostalgică, total diferită de îndrăzneala tehnologică(n)ă a *Museu do Amanha*, edificiul încheie într-o notă aparte traiectoria aleasă prin cultura și civilizația braziliană. Îmi va fi, subtil, aproape pe nesimțite, atât de dor adesea în lunile ce vor urma.

Un mic târg de suveniruri și antichități își face loc în piața din apropiere, printre arborii seculari, cu scoarța pătată, ce străjuiesc bulevardele largi din zona separată, ca suflu al cotidianului, de ultra-turistica regiune a hotelurilor sau de zgârie-norii de metal și sticlă ai districtului de afaceri. Ca ultimă declarație de independență și de încredere la adresa orașului care ne-a cucerit, luăm metroutul înapoi spre Praca General Ossorio, reperul central al unui „acasă” ieșit din comun, preț de câteva zile fermecate.

Ieșim tefere din labirintul de sub pământ, luând pentru ultima dată la pas, încetșor, străzile ce ne despart de Ocean, de promenada pe care artiștii dau semne că se apropie weekendul și briza bate mai abitar prin păr, de stânca Arpoador, de unde ne luăm rămas bun de la soarele ce se culcă, roșiatic, printre fâșiile de nori ce învăluie orizontul. Muzică în surdina, zbatere de valuri la țarm, mireasmă de flori, fructele pasiunii în paharele de *cáipirinha*, steaguri fluturând pe cabinele salvamarilor și prosoape-veștmânt, prinzându-ne de glezne într-un gest jucăuș, al eternei reîntoarceri.

Am ticuri, deci exist

Daniela ȘILINDEAN

Rimini Protokoll
Chinchilla Arschloch, waswas,
 de Helgard Haug / Thilo Guschas
 Regia: Helgard Haug
 Cu: Christian Hempel, Phillis Hempel, Bijan Kaffenberger și alții
 Dramaturgia: Martina Müller-Wallraf

„Atunci când oameni cu dizabilități stau pe scenă, e la îndemână acuzația că sunt puși în vitrine și arătați. *Freak show* e ceea ce se proclamă. Așadar, ar fi posibil să acuzi noul spectacol Rimini Protokoll, realizat de Helgard Haug de același lucru, de vreme ce e centrat pe trei oameni cu Tourette”, afirmă creatorii excelentului proiect *Chinchilla Arschloch, waswas* (văzut online și inclus în cadrul selecției festivalului Berliner Theatertreffen). E dificil atunci

Primul lucru pe care îl observi în *Chinchilla Arschloch, waswas* este preaplinul de alb din decor. Apoi se însinuează o țesătură aparte compusă din sunete: fluierat, mieunat, câteva cuvinte ce par scăpate din laț. Ele fac parte din noua realitate cu care, ca privitor, te obișnuiești pe durata reprezentației. Devin ca un refren pe care îl ai în minte. Învelișul sonor este unul extrem de încărcat: palmele, picioarele, degetele, gura sunt toate o mică orchestră care produce o veritabilă simfonie. Dacă nu ai vedea imaginile, ai putea crede că sunt pre-înregistrate. Pe fundal, o șină temporală indică trecerea scenelor – ca o ruletă pe care se marchează trecerile prin spectacol. Poate ca o garanție a linearității și stabilității.

A fi pe scenă, avem să aflăm din confesiunile civililor deveniți actori (Christian Hempel, Phillis Hempel, Bijan Kaffenberger), este o mare provocare pentru doi dintre ei, în vreme ce al treilea e

și multă (auto)ironie. Se vorbește și despre cum se desfășoară acțiuni care ni se pot părea – dintr-o perspectivă subiectivă, firești: mersul cu metroul sau la cumpărături, la dentist, la ședințe cu părinții, pe stadion de fotbal, la plajă de nudiști, statul în propria grădină, discuțiile cu vecini (mai ales când aceștia amenință cu poliția și cu protecția copilului). Ele vin toate, în aceste cazuri, cu zona *de evitat sau imposibil*, pentru că sunt prea mulți oameni, e prea multă presiune, e prea greu de suportat.

Apoi e mereu necesar gândul la un loc sigur, care poate căpăta inclusiv coordonate fizice – e vorba de simetrie (și în decor), de lipsa aglomerărilor de elemente, care să facă spațiul simplu de cuprins cu privirea. Dar și de găsirea unor mecanisme care să permită depășirea sau ținerea sub control a ticurilor: lovirea ușoară și ritmată a corpului, cântatul, rulatul unei țigări și fumatul, concentrarea la o activitate specifică și plăcută – iată câteva dintre elementele pe care le vedem încercate chiar sub ochii noștri. Ticurile sunt pentru cei trei bărbați prezenți pe scenă *markeri* identitari. „Am ticuri, deci exist”, afirmă unul dintre ei.

Și totuși obișnuirea publicului cu sindromul, cu simptomele, cu discursul despre boală are loc treptat, însă nu e decât o pistă falsă. Un joc de-a pretinsul: ne facem că tolerăm Tourette, că acceptăm diferențele. „Dar ce face Tourette dacă e lăsat să facă ce vrea” e întrebarea care pune în lumină nesiguranța, imposibilitatea de a prevedea; „Pretindem că tolerăm Tourette. Dar ce se întâmplă atunci când Tourette primește o scenă?” – iată câteva dintre întrebările lansate sub formă poetic-muzicală. Pe cine vedem pe scenă: trei oameni cu Tourette? Trei oameni care își expun vulnerabilitățile subliniindu-le astfel și pe ale noastre? Un asistent, un designer media și un politician? Niciuna dintre variante sau toate trei?

Totuși, această pistă e, în cel mai bun caz, una secundară: ea este completată cu o altă miză – aceea de a observa și de a fi observat. Dar privirea nu e în niciun caz unilaterală, ci e chiar o stradă cu dublu sens: dinspre sală spre scenă (cu atenția distrasă poate de realitățile bolii), dar și dinspre scenă spre sală. Reflecțiile despre ce înseamnă a fi normal și cum definim limitele normalității pot găsi teren fertil pornind de aici. Mai mult, realizatorii spectacolului afirmă cu tărie și, în ceea ce mă privește, le dau, cu siguranță, dreptate: spectacolul nu exhibă boala, ci „celebrează minunea care e omenirea”.

Privirea nu este, spuneam, numai a publicului către scenă, dar, în mod subtil, afirmată răspicat în prima scenă va căpăta în spectacol și intensitate, și nuanțe în plus. Nu e vorba numai de tipuri de public: deschis și cald sau, din contră, public care judecă și se simte în poziție de evaluator. „Și atunci mă-ntreb: cum mă va privi acest public?”, spune muziciană Barbara, al patrulea interpret de pe scenă, în deschiderea spectacolului. Și continuă cu o declarație de intenție: îi dăm o scenă simptomului. E vorba de o permanență trecere de la sensuri literale la cele figurate, de la gesturi crude la poezie. De la autoexpunere la expunere. Cu siguranță momentul care poate surprinde, deși în conceptul spectacolului și în economia sa are un loc extrem de important: „Câtă protecție poate oferi teatrul? Și după ce se încheie aplauzele, poate deveni mai clar că acest spectacol nu este cu-adevărat despre Tourette. Este, de fapt, despre spectatori, despre teatru și despre frica de a pierde controlul”. Acest proiect reușește, cu siguranță, să te pună față în față cu necunoscutul, cu imprevizibilul iar, dacă ești în sală și nu în spatele ecranului de laptop, probabil să îți forțeze chiar o reacție sau un gând.

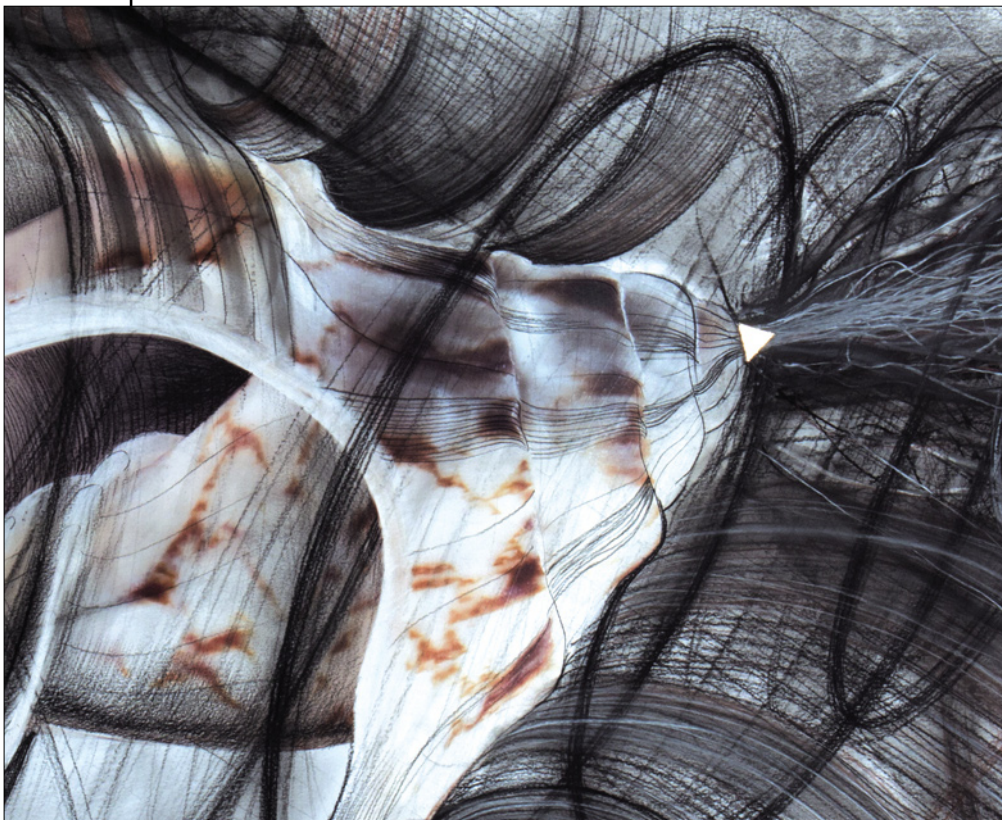
În ceea ce privește construcția, trebuie amintită alternanța de ritmuri și registre ce face ca spectacolul să aibă coerență, să fie vibrant atât stilistic, cât și emoțional. De pildă, asistăm la un concurs (arbitrat) de ticuri: cine face un tic primul, pierde sau cine face cele mai bune ticuri (dar nu la comandă!) detensionează, un cântec este pe deplin relevant și vorbește cu versuri pline de înțelesuri despre libertate. Apoi, o aluzie și, în cele din urmă, o referință clară la textul lui Peter Handke – *Insultă la adresa publicului* – ceea ce subliniază, din nou, perspectiva ocheanului întors.

Gândul cu care putem rămâne: „Prea multe cuțite scoase. Nu toată lumea răspunde cu compasiune la cuvintele abuzive și la tabuurile pe care boala le poate detecta. [...] Tourette ține oglinda.”³ Iar imaginile din oglindă nu sunt, așa cum o știm, mereu pe placul nostru. Cu atât mai mult, cu cât ele ne tulbură sau ne înfățișează realități pe care nu sunt întotdeauna dispuși să le investigăm.

¹ cf. <https://www.britannica.com/science/Tourette-syndrome>

² cf. <https://www.nhs.uk/conditions/tourettes-syndrome/>

³ cf. <https://www.rimini-protokoll.de/website/en/project/Chinchilla-Arschloch-waswas>

când un artist pus față în față cu un spectator se dezbracă de clișee, de divertisment facil și propune o autoscopie. Confrunțați cu suferința Celuilalt uităm, cel mai adesea, de empatie, de emoție, de uman. Dar să nu uităm cât de plin de substanță e felul în care aleg să se expună bolnavii în toată fragilitatea, să se arate sub falduri și strategii estetice pentru a vorbi despre propriul eu prin prisma bolii care se transformă în aliaj artistic.

În forme mai ușoare, sindromul Tourette se caracterizează prin ticuri motorii sau fonice. Uneori e prezentă și *echolalia* (repetarea cuvintelor) și *palilalia* (repetiția spontană a propriilor vorbe) sau *coprolalia* (compulsia de a spune obscenități).¹ E vorba despre o gamă întreagă de sunete: șuierături, fluierături, lătrat, clic de limbă, dregerea vocii, tuse². Ticurile sunt principalele simptome în cazul acestui sindrom. Concentrarea și efortul fizic atenuează simptomele, iar streșul le amplifică.

implicat în politică și, astfel, mai mult decât familiarizat cu mulțimile, discursurile și persuasiunea. A se expune în fața altora e un gând care înspăimântă; de altfel, e firesc, dacă avem să completăm declarațiile sincere cu altele care se referă la interacțiunile în spații deschise și cu mulțimi de oameni (inclusiv în mijloace de transport, birouri, întâlniri formale). Ba chiar contextele de mers la teatru – ca spectator – nu sunt cele mai reușite în cazul interpreților. Mersul la teatru este o experiență de nerepetat mai ales când, așa cum o povestește unul dintre actori, în timpul unei reprezentații, în mijlocul unui monolog se aude o voce care spune: „ce porcărie!”.

Unul dintre actorii-civili are nevoie să știe că poate avea textul în față, cu alte cuvinte, că are o plasă de siguranță. Pentru că expunerea e chiar mai dificilă în cazul persoanelor care suferă de Tourette. Actorii povestesc despre condițiile pe care le-au pus pentru a accepta să facă parte din această producție – uneori cu mult umor

Karaoke
Adrian BODNARU

În această dimineață nebună după citit pe plăcuțe de frână, așteptând verdele sau, și mai rău de-atât, în coloană, numele tău,

m-aș angaja ca mecanic, în cazul cel mai puțin fericit, la garajul Bibliotecii, în care se schimnicea și azi-noapte-Alexandria, din Zimnicea.

Povești vânătorești

Dana CHETRINESCU

După ce multe din măștile și ventilatoarele trimise de China spre lumea largă în efortul de combatere a pandemiei de coronavirus au fost returnate ca fiind neconforme, marea țară pare să se fi reprofilat, exportând un număr nu mai puțin impresionant de rațe pentru a lupta cu un alt flagel, mai vechi și mai bine cunoscut oamenilor – lăcustele. Dacă starea de urgență este ceva firesc de la cele mai bogate și până la cele mai sărmăne state, Pakistanul a cerut-o pentru a încerca să scape de aceste insecte care îi amenință recoltele. Având în vedere, însă, că nu trebuie să fii doctor în agronomie ca să știi că rațele au, totuși, nevoie de o baltă, delegația chineză va avea cu siguranță probleme într-un peisaj din care apa lipsește aproape cu desăvârșire¹.

Dacă rațele de export se vor întoarce acasă cu același transport medical cu care vin și ventilatoarele virusate rămâne de văzut. Cert este că povestea despre înaripate mi-a deschis pofta de a combate carantina prelungită cu vânatoarea. Căci dacă nu avem date clare despre cât de pricepute sunt rațele ca vânători, știm sigur că sunt un vânat pe cînste. Iată, bunăoară, păsăretul este consemnat ca sursă prețioasă de recreere pentru gentilomi încă de la 1680, când este imortalizat într-un tablou de Richard Blome, vândut nu demult de Christie's, virtual, pentru o sumă demnă de o cauză mai bună (cel puțin în vremi de contagiune). Tabloul cu pricina este cât se poate de explicit în ce privește misiunea nobilă a rațelor pe pământ, de delectare a domnilor întorși de la război. Prin păpurișuri diverse, vânătorii își mai uită de necazuri, scrutând atâr cerul, cât și luciul bălții în căutarea unei ființe gata să se sacrifice pentru binele lor.

Într-adevăr, vânatoarea de rațe se naște cam odată cu acest tablou, în vremea în care flintele devin o armă firească în peisajul cotidian de acasă, nu doar pe câmpul de luptă. Câțiva ani mai încolo, împușcarea rațelor este deja un sport atâr de popular, încât unul din *bestseller*-urile de la mijlocul secolului al XIX-lea este nici mai mult, nici mai puțin decât o carte despre această vânatoare. În mai puțin de treizeci de ani, cartea, în două volume, a avut 11 ediții succesive, epuizate aproape imediat. Autorul ei, colonelul Peter Hawker, care se făcuse remarcat pentru cum trăsesse cu pușca în armata lui Napoleon, era acum admirat de o lume întreagă – mă rog, de englezi cu siguranță – pentru cum trăgea în rațe. Considerat cel mai bun țințaș al regatului, Hawker și-a dedicat opul unui profesionist considerat mult peste cel care mănăia arma, și anume cel care o confecționa. Un oarecare Joseph Manton, spune dedicația lui Hawker, adusese cea mai mare bucurie nu doar sportivului dornic să zboare penele rațelor, ci Regelui însuși. Făurind puștile perfecte, Manton se punea în serviciul monarhului, de bună seamă omul cel mai în măsură să aprecieze beneficiile pe termen lung ale armelor de foc în vremi de pace ori de război.

Nici nu e de mirare că *Sfaturi pentru tinerii sportivi în tot ce înseamnă armele de foc și vânatoarea* de Peter Hawker s-a vândut la Londra la fel de bine ca *Marile speranțe* de Charles Dickens. La urma urmei, unde cea din urmă pune la dispoziția familiilor o poveste cu un pușcăriaș evadat, *Sfaturile* erau pentru și despre oameni cinstiți, care nu ar fi făcut rău nici unei muște – doar unei rațe, și asta numai și numai în anumite zile din an și urmând toate principiile deontologice breslei. Hawker a ținut toată viața și un jurnal, dezvăluind acolo multe lucruri interesante despre campaniile împotriva lui Napoleon, dar aceste detalii nu au trezit nici pe departe același interes precum *Sfa-*

turile, o carte cu adevărat complexă, nu doar după standardele veacului al nouăsprezecelea. În cele aproape o sută de capitole, cititorii pot afla cele mai prețioase și variate informații.

Pe acestea le putem împărți în mai multe categorii de imediată folosință la casa omului, dintre care, datorită spațiului limitat, menționăm doar câteva: 1. Cum să-ți înveți copiii să împuște de la cea mai fragedă vârstă; 2. Cum să faci sos pentru rața împușcată; 3. Cum să nu dai în obiceiul supărător al francezilor de a împușca rațele de pe mal, dintr-o colibă improvizată, ci să le înfrunți de pe apă, dintr-o barcă; 4. Cum să te îmbraci la vânatoare de rațe, nu cu proaspăt inventatele, dar lipsitele de stoicism cizme de cauciuc, ci în pânză de cort din cap până-n picioare; 5. Cum să îți crești câinii ca să nu știe nimic altceva decât cum să prindă rața în gură; 6. Care au fost cele mai bune și demne de consemnat în istorie împușcături trase vreodată pe o baltă plină cu rațe; 7. (care derivă din toate celelalte și, este, la urma urmei, practic și filosofic inevitabilă) Cum să nu mori, împușcându-te sau lăsându-te împușcat din greșală de bravi camarazi. Câteva concluzii nu mai puțin demne de a fi consemnate, pe care colonelul Hawker le trage și care rămân, fără doar și poate, universal valabile, sunt: încă nu avem habar, cu o precizie de 100%, care este lungimea ideală a puștii de omorât rațe; mai bine te obosești să ochesti femelele de la bun început – dacă ai de gând să și mănânci ce ai împușcat, ele sunt mai zemoase; rațele obișnuite se împușcă ușor, dar asta nu îți dă nicio satisfacție, cinegetică ori culinară, pentru că numai vreo două sute de specii de păsări pe care trebuie să le cunoști ca pe propriul buzunar merită efortul².

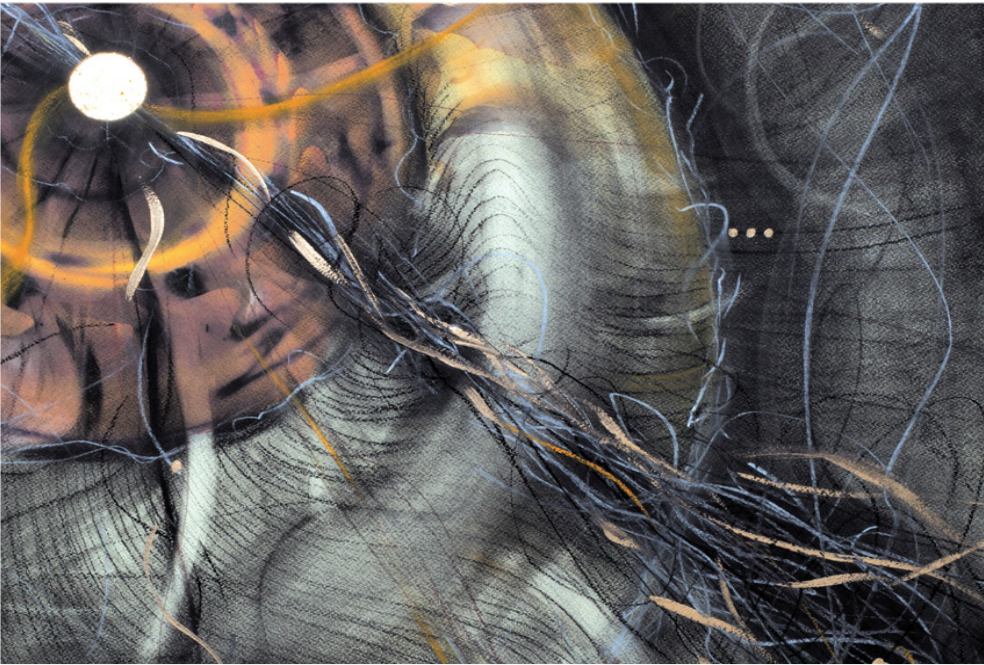
Dar, pentru că scriam la început că agronomii chinezi au spus o poveste cu cocoșul roșu despre cum rațele lor pot salva recoltele pakistaneze, să nu uităm că cel mai îndrăgit vânător de rațe a fost, totuși, Baronul Münchhausen. Acesta, făcându-se și el remarcat, precum colonelul englez, în războaie adevărate, și-a folosit apoi ochiul de țințaș, alicele și, mai ales, imaginația, ca să își întrețină prietenii la un pahar de vin cu povești vânătorești. Le-a mărturisit, cu mâna pe inimă, că a împușcat un cerb cu sămburi de cireșe, iar acestuia i-a crescut un copac pârghuit între coarne. S-a jurat că un mistreț fioros, ademenit să-și înfigă colții într-un trunchi de copac, a fost apoi plimbat prin sat în lesă, ca un câțel.

Dar, mai ales, a depănat ne-numărate istorioare despre relația lui specială cu rațele. Una, mai gogonată decât toate celelalte, ne asigură că un cârd întreg, poposit pe lacul de lângă reședința baronului, a fost prins cu o bucată de slănină. Vânătorul a prins de viu păsăret cât să și-l înfășoare de șase ori în jurul taliei. În drumul spre casă, a avut parte de aventura vieții. Iat-o chiar în cuvintele lui, pe care un cronicar chinez al aventurii rațelor în Pakistan cu siguranță nu le va putea egala: „Rațele, revenindu-și puțin câte puțin din zăpăceală, începură să bată din aripi și să mă ridice în aer odată cu ele. Oricine altul în afară de mine ar fi fost cu siguranță foarte tulburat. Însă eu am întors această împrejurare în folosul meu și, slujindu-mă de poalele hainei ca de niște vâsle, m-am îndreptat către casă. Ajuns deasupra casei, când fu vorba să ating pământul fără să-mi rup oasele, am sucit pe rând gâtul rațelor și am coborât ușor pe hornul șemineului. Spre uimirea bucătarului meu, am căzut pe grătarul care, din fericire, nu era încins.”³

¹ *G4Media.ro*, 29 februarie 2020.

² Peter Hawker, *Instructions to Young Sportsmen in All That Relates to Guns and Shooting*, Ashford Press, 1986, online.

³ Gottfried August Bürger, *Aventurile baronului Münchhausen*, Humanitas, 2015, p.21.

Lăcuste și mîncăi

Ciprian VĂLCAN

„China ar putea trimite 100.000 de rațe în Pakistan pentru a ajuta la combaterea roiurilor de lăcuste, relatează BBC, citată de News.ro. Pakistanul a declarat, luna aceasta, stare de urgență, numărul lăcustelor fiind cel mai mare din ultimele două decenii. Părerile cu privire la această schemă de acțiune sunt împărțite. Un expert a spus că o singură rață poate mânca peste 200 de lăcuste pe zi și că aceste păsări ar putea fi mai eficiente decât pesticidele. De altă parte, un cercetător este neîncrăzător în eficiența rațelor. Milioane de astfel de insecte au devastat culturile din mai multe părți ale estului Africii. La începutul lunii, Somalia a declarat stare de urgență, iar între țările afectate se numără Etiopia și Kenya. Guvernul chinez a anunțat săptămâna aceasta că a trimis o echipă de experți în Pakistan pentru a dezvolta „programe specifice” împotriva lăcustelor. Lu Lizhi, cercetător la Academia de Științe Agricole din provincia Zhejiang, a declarat pentru Bloomberg că rațele sunt „arme biologice”.

El a spus că găinile pot mânca aproximativ 70 de lăcuste zilnic, iar o rață de până la trei ori mai mult. „Rațelor le place să stea grupate, așa că sunt mai ușor de gestionat decât găinile”, a declarat el pentru presa chineză. Un studiu cu rațe va fi făcut în provincia chineză Xinjiang, apoi ele vor fi trimise în zonele cele mai afectate din Pakistan – Sindh, Balochistan și Punjab. Inițiativa a ajuns rapid subiect pe rețelele de socializare chineze. „Mergeți, rațelor! Sper să vă întoarceți în viață”, a scris un utilizator pe Weibo. „Rațele eroine în calea răului”, a scris un altul. Un profesor de la Universitatea Agricolă Chineză, care face parte din delegația trimisă în Pakistan, a pus sub semnul întrebării eficiența rațelor în problema lăcustelor, mai ales că este vorba despre zone aride din țara vecină. „Rațele se bazează pe apă, dar în zonele deșertice din Pakistan temperatura este foarte ridicată”, a spus Zhang Long. Deși rațele au fost folosite împotriva lăcustelor de sute de ani, a mai afirmat el, mobilizarea lor nu face parte încă din programul guvernamental de asistență și aceasta este o metodă experimentală. În anul 2000, China a trimis din provincia Zhejiang în Xinjiang 30.000 de rațe pentru a combate invazia de lăcuste. Lăcustele pot călători până la 150 de kilometri într-o zi. Fiecare insectă adult poate mânca într-o zi o cantitate de hrană egală cu greutatea corpului” (*G4Media.ro*, 29 februarie 2020).

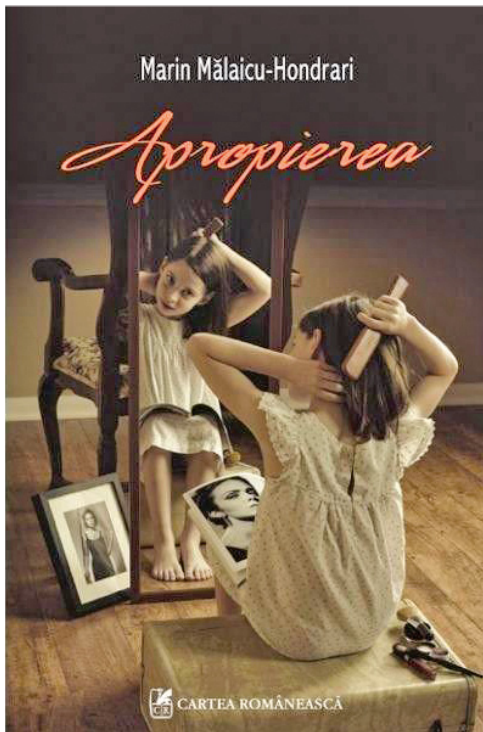
Rațele chinezilor pot să fie, probabil, de ajutor, însă ar fi și mai utilă o armată de mîncăi imperturbabili care să înfulece grabnic toate lăcustele ce s-ar încapățîna să amenințe recoltele bieților pakistanezi. S-ar putea începe cu recrutarea lui Clo-

dus Albinus, despre care Iulius Capitolinus susținea că ar fi mîncat, la o singură masă, 100 de bibani, 10 pepeni, aproape 10 kilograme de struguri, 100 de ortolani și 33 de duzini de stridii. S-ar putea continua cu Maximinus Tracul, ajuns pe tron în anul 235, împins să devină împărat al Romei oarecum împotriva propriei voințe, urmînd entuziasmul trupelor sale care-i admirau priceperea de comandant. Peste măsură de puternic și înzestrat cu o statură de uriaș (sursele antice ne permit să credem că avea cel puțin 2,40 metri și cel mult 2,70 metri înălțime), Maximinus s-a născut din părinți barbari, un tată trac și o mamă alănă, și a fost în tinerețe simplu păstor. El nu avea doar o statură de uriaș, ci și pofta urieșești: mîncă 18 kilograme de carne și bea 27 de litri de vin pe zi.

Pe lista noastră ar putea fi trecută și femeia originară din Siria, despre care Theodoret susținea că ar fi mîncat zilnic 30 de găini și 20 de piini. Actorul Thangon ar trebui convocat și el, fiindcă nu degeaba a devorat în fața împăratului Aurelian un mistreț, o oaie, un porc și un purceluș de lapte, plus o sută de piini. S-ar putea continua cu abatele indicat de Joseph-Aignan Sigaud de Lafond, care înfuleca la cină un curcan și o pulpă de berbec, fără să mai punem la socoteală nisaiva desert și câteva fructe. În enumerarea noastră ar mai intra și saxonul care mîncă orice pentru bani, capabil să-și vîre în burdihan un porc întreg sau o oaie, or, în alte rînduri, două banițe de cireșe cu simburi cu tot, fără să se dea îndărăt de la a înghiți vase de sticlă ori pietre oricît de dure sau, de alte cîteva ori, animale vii (păsări, șoareci, omizi). Despre el se spune că ar fi trăit pînă la 79 de ani și ar fi trecut la un regim mai moderat doar după împlinirea vîrstei de 60 de ani.

Dintre cei mai apropiați de noi, ar putea fi chemat japonezul Takeru Kobayashi, socotit de către compatrioții săi cel mai mare mîncău din lume și cunoscut pentru cîteva recorduri: a mîncat 8 kilograme de creier de vită în 15 minute (în 2006), 337 de aripi de pui în 30 de minute (în 2012) și 97 de hamburgeri în 8 minute (în 2006). Nici Sonya Thomas n-ar fi chiar de lepădat: a înfulecat 564 de stridii în 8 minute și, cu altă ocazie, 44 de homari în 12 minute. Joey Chesnut a dat pe gît 141 de ouă fierte în doar 8 minute, așa că s-ar fi descurcat probabil și cu lăcustele.

Însă dacă mîncăii cei vechi nu erau deloc grăbiți și înfulecau de plăcere, mîncăii de azi se consideră sportivi de înalt nivel și fac totul pentru prestigiu și bani, ostentindu-se fără întreprupere să bată noi recorduri mondiale. Cei vechi cunoșteau tîhna, pe cînd înfulecătoria de azi se grăbesc și se tot grăbesc, de parcă și l-ar fi luat drept model pe vajnicul Stahanov. Împărații de altădată căutau delicatețe pe care să le arunce în burdihan, pe cînd atleții noști de azi s-ar mulțumi, pentru ceva gologani, și cu cîteva sute de mii de insecte.

30

Urme vagi

Cristina CHEVEREȘAN

Scrierile românești contemporane nu beneficiază foarte des de ecranizări. Nu puteam, deci, trece cu vederea *Apropierea*, de Marin Mălaicu-Hondrari, apărută în 2010 la Cartea Românească și transformată recent în *Parking*, în regia lui Tudor Giurgiu. Pe de o parte, avem de a face cu unul dintre cei mai constanți autori actuali, din punct de vedere al calității volumelor publicate (de poezie sau proză), dar și cu un traducător ale cărui transpuneri din spaniolă (Cortazar, Llosa, Care Santos ș.a.) vor fi bucurat mulți iubitori ai literaturii din această zonă. Pe de altă parte, de interes pentru cititori poate fi propria trajectorie, cu care nu puțini vor rezona: cea a migrantului plecat în căutarea unei vieți mai bune, transplantat la propriu într-o cultură diferită și devenit, inevitabil, altul. Același ca structură interioară, dar nu și ca experiență, bagaj de reacții, cunoștințe și chiar modalități de gândire și exprimare.

Acesta e, în mare, cadrul în care se aranjează, rând pe rând, poveștile intercalate din romanul *Apropierea*: nu autobiografic ca atare, dar inspirat din atmosfera, trăirile, dilemele celui plecat peste hotare, angajat în tot soiul de posturi și posturi, dar nedespărțit de adevărata iubire – cea pentru poezie, valoare și principiu suprem. De la Ea pornește traseul fiecărui protagonist: trei amici pe care aventuri neprevăzute îi poartă prin lume, modificându-le destinele și ținând cititorul în suspans. Prim-planul e ocupat de Adrian (Petru Constantin), element-cheie menit să conecteze ște narrative deșirate în timp și spațiu, în jurul căruia gravitează acțiuni și emoții dintre cele mai diverse. Împreună cu The Great și Dan Parfenie, formează triada de inadaptați boemi, reușiți și susținuți de o "Stăpâniță" feminină, Lidia: o altă voce printre cele ce alternează în firul epic rostogolit din obstacol în obstacol, din scenă în scenă, sacadat, dar fluid.

Fragmentar, postmodern, preocupat de oferirea de șanse egale tuturor participanților la marea poveste, romanul se compune din intervențiile celor ce propagă intriga, indiferent de momentul sau nivelul derulării la care își fac apariția. Maria-Dan Parfenie-Adrian-Lidia-Adrian-Lidia-Dan Parfenie-Adrian-Maria-Adrian-Maria-Lidia-Adrian-DanParfenie-Maria-Lidia-Dana-Adrian-Adrian-Adrian (da, succesiv!)-Vanessa-Adrian-Carnețelul: așa arată jocul de pase între naratorii-

actanți, implicați sau observatori, *raison-neuri* sau iraționale jucării ale sorții, trecători ocazionali prin sfera de influență a altora sau poli ai fascinației, proiecții ale sinelui în transformare, în momente și locuri variate. S-ar putea spune că numitorul comun e dragostea ce face, desface, pre(a)-face, dar, la o privire mai atentă, e vorba mai degrabă de pasiune, dependență, gustul, mirosul, imaginea îndrăgostirii, picajul în gol alături/ departe de celălalt, irațional, atracție, dezlănțuire a simțurilor, instinctivitate.

Construcția se bazează pe apropieri, nu exclusiv amoroase. Prietenia, loialitatea, sacrificiul, nebunia, riscurile asumate, situațiile și gândurile neașteptate, abandonul, debusolarea, exasperarea, deciziile hazardate, tensiunile crescânde, cvasi-ucigătoare își găsesc loc într-un fișec al traiului în circumstanțe desprinse de așteptările "normalității" așezate. Personajele sunt nomade între teritorii și stări de fapt. Deși discursurile articulate sunt departe de vreo retorică militant-politică, faptul în sine al existenței și *și-nici/nici*, perturbată de sentimentul rupturii inerent supraviețuirii diasporice, e omniprezent. Literatura apare drept punct de reper, liant între indivizi și geografii concrete sau mentale, dar simpla apartenență la o naționalitate nu mai constituie un factor decisiv. Conexiunile se creează peste frontiere reale și imaginare sau chiar în ciuda lor. Spania, România, Argentina sunt locuri de baștină ce păstrează rădăcinile, dar cei crescuți din ele sunt cetățenii unei lumi proprii, cu limba-je ce depășesc convențiile.

Miza pe povești de dragoste aduce laolaltă episoade care ar putea, probabil, exista și separat. Altele se conturează asemenea unor puneri în scenă ori comentarii parantetice, marginale. Poetică în esență, forțând uneori limitele plauzibilității și coincidenței, cartea ce se vrea, pe alocuri, thriller (nu lipsesc traficanții de mașini și parfumuri, urmărirea, arestările și o aură a ilicitului ce alunecă dinspre afaceri spre sfera intimă) plasează, totuși, în avanscenă, vizualul, tactilul, senzualul. Există o hipnoză a intensităților consumate pe fugă, pe ascuns, printre ruine, fără perspective, dar cu vulnerabilitatea și disponibilitatea infinite ale înșetaților de o speranță de care să se poată agăța. Un dans al șovăielilor și delicateței cu natura brutală, lipsită de scrupule și compromisiuri a cotidianului imprimă nota dominantă în monologuri, conversații, tăceri, amintiri modelate de intertextualitatea ce deschide căi spre continuare imaginară, personalizată, dincolo de tipar.

Emigrația: vedere de aproape

Adina BAYA

Aproape 3 milioane și jumătate de români au părăsit țara din 2007 încoace, arată rapoarte internaționale recente. În jur de 17% din populație. Un „record” nedoborât decât de Siria, unde exodul e justificat de război. Procentul dramatic a fost fluturat frecvent, pe tonuri alarmiste, în mass-media, în studii sociologice sau în discursuri de politicieni în campanie. Dar prea des emigrația românilor a rămas la nivel de statistici, iar cei ce pleacă - cifre abstracte pentru restul românilor, care nu experimentează direct fenomenul. Costul emoțional uriaș al dezrădăcinării sau al ruperii familiilor din cauza distanței, senzația de neadekvare în cultura-gazdă și persistența unei existențe „între țări” – nici acasă, nici în țara de adopție – rămân destul de rar explorate. În cinema românesc al ultimilor ani, emigrația apare uneori într-un plan secund scenariului, fără o poziție centrală. De exemplu, *Weekend cu mama* (2009, regia: Stere Gulea) și *Eu când vreau să fluier, fluier* (2010, regia: Florin Șerban) au în subtext problematica acută a copiilor lăsați acasă de părinți ce pleacă să lucreze în străinătate, *Felicia, înainte de toate* (2009, regia: Răzvan Rădulescu, Melissa de Raaf) tratează dezintegrarea relației dintre o mamă și fiica ei adultă, emigrată în Olanda, iar *Francesca* (2009, regia: Bobby Păunescu) și *Lemonade* (2019, regia: Ioana Uricaru) sunt despre dificultatea plecării și, respectiv, a integrării în altă țară pentru câte un personaj feminin.

Însă, cu excepția ultimului titlu din această listă, niciun film nu pășește alături de personaj în experiența emigrării. Nu cară alături de el bagajul emoțional al ciocnirii de o nouă cultură, dificultățile legate de necesitatea de a abandona aspirații și proiecte visate acasă. Iată de ce *Parking* (2019, regia: Tudor Giurgiu) umple un gol ce se cerea abordat de multă vreme. Inspirat dintr-un roman de Marin Mălaicu-Hondrari, scriitor ce a participat și la realizarea scenariului, filmul redă povestea unui poet român ce lucrează ca paznic într-un parc auto de lângă Cordoba. Izolat într-o rulotă, pe marginea unei autostrăzi, își petrece cea mai mare parte a timpului singur. Experiența e departe de a fi traumatizantă, fiindcă personajul – creat în cheie autobiografică de Mălaicu-Hondrari – profită de solitudine pentru a citi, a scrie, a visa. Tempoul poveștii se schimbă în momentul în care în cadru pășește un personaj feminin, ce mută focusul de la experiența emigrației la cea a unei iubiri ce pârjolește, deși e damnată din start. Noile coordonate devin, deci, următoarele: el – poet, ea

– muzician. Ambii implicați în câte o altă relație, intrată în amorțire. Ambii gata să intre cu capul înainte într-o poveste complet lipsită de perspective, dar acaparantă până la limita nebuniei.

Pentru cei care au citit *Apropierea* de Marin Mălaicu-Hondrari și așteaptă o redare cât de cât fidelă a pistelor sale narrative supraetajate, filmul va fi o dezamăgire. După cum mărturisea însuși autorul romanului, intervievat alături de regizorul Tudor Giurgiu la Radio România Cultural¹, filmul e doar vag inspirat din carte. Nici nu se putea altfel, precizează scriitorul, dar fiind că autor al filmului e Tudor Giurgiu, deci producția poartă amprenta lui personală. Așadar, o parte dintre personajele și situațiile din *Apropierea* au dispărut fără urmă, iar altele noi le-au luat locul în versiunea ecranizată. Ce a rămas e atmosfera: aerul boem al vieții de poet-portar, care învață spaniola pentru a-l putea citi pe scriitorul chilian Roberto Bolano, fierbințeala iubirii fără speranță și captivitatea între două culturi a emigrantului.

Pentru cei care așteaptă ca *Parking* să poarte mărcile specifice „noului cinema românesc” practicat de mulți colegi de generație ai lui Tudor Giurgiu, filmul va fi, de asemenea, o dezamăgire. Lipsesc subtilitățile ascunse în cadre lungi și lente, profunzimea metaforei dintr-un cadru de tipul celui cu parbrizul murdărit de noroi, cu care se încheie *După dealuri* (2012, regia: Cristian Mungiu), de exemplu. Dar asta era de așteptat. Tudor Giurgiu are o manieră știută de a aborda teme și stiluri ce „prind la publicul larg” – vezi sexualitatea deviantă din *Legături bolnăvicioase* (2006), comedioara cu privatizări postcomuniste din *Despre oameni și melci* (2012) sau reciclarea unui caz real al luptei anticorupție în *De ce eu?* (2015). Poate pentru că o parte a distribuției e spaniolă sau pentru că Giurgiu nu aderă la convențiile de mai sus, *Parking* nu arată „ca alte filme românești”. Nu conține ceea ce li se reproșează de obicei de către public: mizerabilismul și lipsa latentă de speranță (chiar dacă subiectul le-ar fi putut include fără probleme). Povestea de iubire dintre Adrian (Mihai Smarandache) și Maria (Belen Cuesta), filmată într-un stil accesibil în sudul Spaniei, are, așadar, suficient de multe ingrediente pentru a fi pe placul unui public larg, fără pretenții. Și ne invită să cunoaștem îndeaproape, dincolo de statistici, una dintre poveștile personale ale emigrației.

¹ Interviu realizat de Elena Vlădăreanu, în cadrul emisiunii *Scena și ecranul*, disponibil la <https://www.facebook.com/Parking.Filmul/vid-eos/346281289409137/>

Într-un adaos la articolul publicat în *România literară* nr. 18/2020, dl. Ștefan Cazimir oferă un trist exemplu de nostalgie după *gândirea unică*. Deoarece în același număr al revistei mi-am exprimat rezerve față de opera lui Mateiu Caragiale și a lui Ion Barbu, autori pe care, tot atunci, colegii de-ai mei critici îi recomandau spre lectură pentru excelența lor, părintele partidului liber-schimbist consideră că i-aș fi *umilit* pe cei care au alte gusturi literare decât mine. Asta înseamnă pentru dl. Cazimir libertatea de expresie și diversitatea punctelor de vedere: *intenție de a umili*. E trist să constăți că după o îndelungată carieră într-ale chițibușăriilor literare, pe care s-a străduit s-o construiască sub semnul zâmbetului, dl. Cazimir a dat jos masca și a lăsat să se vadă rânjetul. Părăsit de vechiul instrumentar critic, criticului i-a rămas doar bățul desfrunzit al vrajbei, pe care-l agită cu dezonorantă răutate prin gard. Dl. Cazimir a greșit epoca: de „șopârlele” din vremea lui Chișinevski, Răutu și Moraru astăzi râd și copiii. *România literară* ar putea să-și asume multe dictoane, dar *divide et impera* nu e unul dintre ele. (Mircea Mihăieș)

Anemone POPESCU

● Nu-i rău să citim documentele rămase din anii de demult. Sau măcar pe cele din vremea noastră. Să aflăm ce spuneau scriitorii noștri în anii '50. Cum îi citează Pavel Țugui, șef mare în anii '50, pe scriitorii noștri de seamă, întrebați „La ce lucrează”. M. Beniuc „Lucrează la *Fiul patriei, scenariul Griviței*. Și la *Râul*, povestire, un roman, probabil perioada 1941-1945. Geo Bogza, va da la tipar *Călătorie în URSS*. R. Boureanu, *Lupii*, un poem pentru tinerele copii, cum văd ei gospodăria colectivă (de la Cenad). Un poem, *Stalin*, la ES-PLA. Mai răspund M. Banuș, M. Breslașu, P. Dumitriu. Leonte Răutu îi mustră și le vorbește despre „răspunderea scriitorilor față de popor”. ● Care sunt cărțile care au apărut, care sunt cărțile care n-au apărut? Multe dintre cărțile care n-au apărut în anii '50 au apărut după 1965: Voiculescu, Blaga etc. Altele, după 1990. Cum au fost scrise prin anii '50 operele unor scriitori de seamă care au trăit iluzia că memoriile lor ar fi putut să apară? Care le-au scris în așa fel încât au creat impresia că ar fi putut să apară? *Oameni văzuți de aproape* de Constantin Beldie (Ediție îngrijită, prefată și note de Dan Zamfirescu) apare în 2005, dar a fost scrisă între 1949 și 1953, cu bănuiala că ar putea apărea în 1953 și l-ar putea îmbogăți pe autor. N-au fost îmbogățiți atâția alții, cu pagini scrise după voia partidului? Capitolul pe care Constantin Beldie îl scrie despre prietenul său, Nae Ionescu, e mai degrabă un pamflet. E despre Nae, dar așa cum părea el unor lideri din anii '50. Editorul „rescrie” în subsol, așa că subsolurile sunt la fel de întinse ca „amintirile” lui Beldie. ● Mai prudentă și față de amintirile lui Constantin Beldie, și față de subsolurile lui Dan Zamfirescu e Tatiana Niculescu în *Seducătorul domn Nae. Viața lui Nae Ionescu*, Humanitas, 2020. E drept că Tatiana Niculescu a stăruit prin arhive, cel puțin atunci când a pregătit/realizat volumele *Regele și Dudaia. Carol II și Elena Lupescu, dincolo de bărfă și clișee*, *Mistica rugăciunii și-a revoluției. Viața lui Corneliu Zelea Codreanu, Mihai I, ultimul rege al românilor, Regina Maria, ultima dorință*. Toate se întâlnesc în viața seducătorului domn Nae, minus pedagogia, harisma, devotamentul elevilor săi. Cartea e frumoasă, necesară, cel puțin dacă o judecăm între „mărturisirile” lui Constantin Beldie și „completările” lui Dan Zamfirescu. ● Nu numai în *ProSaeculum*, ci și în *Contemporanul* întâlnim tot mai des semănătura lui Victor Ravini, cetățean suedez odinioară, francez azi, autor de romane „suedeze” cu subiecte românești, autor al unui volum monumental despre *Miorița*. Puțini știu că Victor Ravini se nume-

(se numește?) Radu Nițu, că a debutat la Editura Albatros în 1982 cu romanul *Ora incertă*, pe care îl mai păstrează colegii lui de la Timișoara. Ildico Achimescu a primit de la Göteborg în 19 iulie 2012 cartea românească cu o emoționantă dedicație. ● Personajul cel mai de seamă din ultimul număr al revistei *ProSaeculum* este Nicolae Gheran, autor al unui amplu segment de memorii („Și totuși vremea n-a trecut degeba”) și al unui interviu („Cu cărțile pe masă” – interviu cu Virgil Rațiu). Mărturisește ilustrul editor (și romancier, zicem azi): „Într-adevăr, am scris enorm, făcându-mi plăcere să corespundez, înainte de a publica. Într-o cronică, mai tânărul meu prieten, Andrei Moldovan, creionând un tablou bibliografic, lăsa de înțeles că între debutul meu literar, din *Tânărul scriitor* cu o schiță satirică și monografia mea de debut editorial [...] vreo opt ani, aș fi stat departe de condei. În realitate, a fost o perioadă prosperă de creație epistolară, precedată de încercări literare...”. ● Nu e cazul să ne oprim mai mult asupra creației epistolare, fiindcă știm că și „creația epistolară” poate fi „mai mult decât literatură”. Nu numai în cazul lui I.D. Sârbru, ci, iată, și în cazul lui Nicolae Gheran. ● Tot din *ProSaeculum* descoperim două pagini consacrate lui Ion Roșu (1945-1996) de Cornel Galben. Ion Roșu a fost la Facultatea de Filologie a Universității Al. I. Cuza din Iași „în cercul tinerilor literați” Calistrat Costin, Ioanid Romanescu, Cristian Simionescu, Nicolae Turtureanu, Eugen Uricaru. A scris poezii, a proiectat o serie de cinci volume consacrate lui Eminescu. S-a prăpădit prea devreme, fiindcă a apărut doar primul, *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu*, cu afirmații uimitoare, contestate de unii care n-au văzut continuarea: impresionanta arhivă a lui Ion Roșu a dispărut. Sau nu? În numitul volum se vorbește despre originile bănațene ale strămoșilor lui Eminescu. Ce vor spune documentele din arhivă, dacă le vom descoperi? ● În *Convorbiri literare*, nr. 4/ 2020 scrie pagini importante despre literatura de azi Mircea A. Diaconu, unul dintre criticii noștri de cursă lungă. Câteva articole/ studii mai încolo, alt Mircea Diaconu, Mircea V. Diaconu, scrie despre René Guénon și despre guénoniști. Mircea V. Diaconu pleacă la înaintare ca un adevărat deschizător de drum, ca și cum e primul care scrie despre guénoniști. E primul sau... nu e? Numai la Timișoara au scris zeci de articole despre Guénon și guénoniști Marcel Tolcea (cu o masivă monografie, apărută recent și în Franța (*Eliade, l'Esotérique*), Șerban Foarță, Cornel Ungureanu și alții. Mircea V. Diaconu n-a auzit de nici unul dintre ei. N-a citit nimic din cele multe, scrise în România, despre Guénon și guénoniști. De ce Mircea V. Diaconu vrea să-l facă de răs pe Mircea A. Diaconu?

**Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări
ale artistului vizual CAMIL MIHĂESCU**

Mai toate revistele literare testează lumea în pandemie, ca să afle cum e și, mai ales, cum va fi. Dacă lumii culturale, în ansamblu, nu i-a fost deloc bine, în particular, artiștii au avut șansa să aibă un și mai generos timp doar al rău, în care au lucrat. Ba chiar au, vorba mare, creat. Concluzia: la bucată, bine, la grămadă, rău. Revista clujeană *Echinox* a pornit o anchetă la temă, în cadrul căreia redactorii au discutat cu oameni care lucrează în cultură și care fac cultură. Un prim episod a apărut în revistă și este un interviu cu, bănuim, managerul librăriei Bookstory din Cluj, librărie ce funcționează cu succes din 2013. E de citit și fiindcă librăriile sunt în prima linie a „frontului”, fiind printre cele mai afectate de cele două luni în care au fost obligate „să treacă în online”. Iar fără librării, editurile intră în vrie, tipografiile, fără edituri, trag obloanele, iar scriitorii sunt, în sfârșit, liberi, liberi de contract. Am încercat un spirit mai englezesc, știm că nu ne-a ieșit, dăm legătura la Cluj, unde cei de la *Echinox* sunt curioși „cum va arăta piața de carte din România până la finalul acestei perioade”.

Îată ce crede librăria Bookstory: „Piața de carte din România nu a arătat bine din păcate nici până acum. De-abia în ultimii ani s-a observat o creștere mai sănătoasă după criza financiară care a afectat-o foarte puternic în 2008. Covid-19 a paralizat activitatea editurilor, a distribuitorilor de carte și a librăriilor din România. Vânzările au scăzut la noi, dar și în general, conform spuselor furnizorilor noștri de carte, cu până la 80%, cărțile și activitățile culturale fiind primele tăiate de pe listă în astfel de vremuri. Afectate nu sunt doar librăriile fizice, cât și editurile și colaboratorii acestora: autori, traducători, ilustratori, întregul lanț. Scenariile nu sunt foarte optimiste, dar suntem dispuși să căutăm soluțiile necesare, să colaborăm cu toți cei implicați și să ne adaptăm noului context. Este momentul de creare a unui front comun, împreună cu siguranță suntem mai puternici.” ● Cum bine spunea vorba din bătrâni, totul pentru front, totul pentru victorie!

Liber la mănăstiri și biserici din Transilvania

Alteceva decât vești proaste se intitulează textul domnului Andrei Pleșu publicat în *Dilema veche*. Bineînțeles, ne-am încruntat, ne-am sumeșit și ne-am pus să-l citim, ca să aflăm de unde și până unde asemenea schimbare de registru, de unde vine și *alteceva*-ul. E, culmea, de la o carte. Domnul Pleșu dă de veste că a apărut un album de circa 500 de pagini despre „mănăstiri și biserici din Transilvania” construite în secolele XIII-XVIII, îngrijit de Părintele Justin Marchiș. Vestea-i bună, povestea-i punctuală, de la 1 la 6, fiecare punct conținând câte-o uimire a cititorului-recenzent. Fiindcă argumentele ne-au convins, căutam să le distribuim, alegând treiul și șasele din uimirile dlui Pleșu: „O a treia uimire e legată de *noutatea* absolută, chiar și pentru un (fost) istoric de artă ca mine, a documentației vizuale. Am descoperit lucruri uitate sau neștiute, de natură să mă umple de admirație, dar și de un anumit sentiment al vinovăției. Nu mai știu, nu *știm* în general peste ce tezaur dormităm, deși zburdăm retoric pe tema „identității”, a „patrimoniului” național, a iubirii de patrie și de neam. Dar cine, împănându-se șanțos cu „valorile” autohtone, are cea mai mică idee despre capodopere ca acelea de la Alun, Baica, Derșida, Dobrin, Agârbiciu, Calna, Dretea, Viștea, Goești, Lupșa, Tătrilașu și multe altele, abundent ilustrate în albumul despre care vorbim? Cine, umblând prin Ardeal, și-a făcut timp să viziteze muzeele din Alba Iulia, Blaj, Zalău, Dej, Cluj, Nicula, Pătrîngeni, Rîmeț etc.?”

Pe acest fundal, albumul coordonat de Părintele Marchiș e, simultan, un prilej de reamintire, de *neuitare* și un îndemn la *păstrare* responsabilă a unui prețios tezaur. Iar pentru călătorul autohton (sau străin) – o foarte convingătoare invitație la *pelerinaj*. (...) Nu pot să nu atrag atenția și asupra unei dimensiuni mai puțin obișnuite a acestei cărți: nu avem de a face doar cu parcursul unui amplu capitol de istorie artistică și bisericească. Întălnim și *oameni*, personaje atașante, portrete exemplare, generoase, ospitaliere: bătrânele de la Ghelnița, pelerinii de la Prislop, muncitorii de pe șantierul conventului franciscan de la Tîrgu Mureș, pastorița de la Sintana de Mureș, Părintele Emilian de la Toplița, Părintele Spiridon de la Crișan și mulți alții. ● Și fiindcă se poate circula mai nestingherit, fără declarații, ar fi și de văzut locurile despre care se vorbește în carte. Cine mai vine?

Salvarea literaturii

Unul dintre cei mai importanți scriitori europeni contemporani, francezul Pascal Bruckner, decretează într-un dialog cu unul dintre cei mai buni intervieviatori de pe la noi, Cristian Pătrășconiu, *Femeile vor salva literatura*. Nu că ar fi fost altfel până azi, dar cum am trecut prin pandemie și cum se zice că lumea nu va mai fi la fel, am căutat – în revista *Ramuri*, unde apare interviul – să aflăm pe ce se bazează autorul *Lunii de fier* când spune asta și cum de s-a nimerit. Ei bine, domnul Pătrășconiu l-a „înconjurat” cu o întrebare la care nu rezistă mai niciun literat: *ce anume credeți că poate spune literatura mai bine decât oricare altă artă?* Iată răspunsul dlui Bruckner: „Cred că, în ceea ce are fin literatura, și anume modalitatea de a percepe și de a vorbi despre o lume, nu există termen de comparație pentru nici o altă artă. Aceasta nu înseamnă, desigur, că restul artelor ar fi inferioare literaturii. Mai e ceva: literatura este un exercițiu solitar – presupune o anume singurătată. Văd în aceasta și un risc – pentru că oamenii sunt ființe cărora le place să trăiască în grup. Dar știți ceva? Știți că femeile citesc, net, mai mult decât bărbații? Femeile vor salva literatura. (...) Pentru că femeile citesc foarte mult. În toate arhetele, în toate cercetările care se fac pe tema aceasta, 70% dintre cititorii de beletristică sunt... cititoare. Sunt femei. Există o legătură foarte puternică – și care, pe mine, mă bucură foarte mult – între ficțiune și feminitate. Există, ca să mă întorc la întrebarea dumneavoastră anterioară, o nevoie adâncă în noi căreia doar literatura îi poate răspunde, pe care doar literatura o poate satisface.” ● Vive la femme! Vive la liberté! (A.P.)

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți
Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.
Concepție grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revista: Paul Crușcov.
Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com
REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Izolarea s-a inventat la noi, în La Ciotat

Ioan T. MORAR

Cu aproximativ două săptămîni înainte, ne-am gîndit ce vom face pe 11 mai. Cum vom ieși din casă și cum ne vom reconecta la libertate. Dar planurile s-au tot refăcut. Eu aș fi vrut să ieșim la o terasă, în Portul Vechi, însă terasele și restaurantele

cul unde și-a petrecut numeroase vacanțe Monica Lovinescu, printre alții, dar și Virginia Woolf, găzduită la Château Fontcreuse, o podgorie imediat după cea a lui Jean Tigana, fotbalistul, pe partea dreaptă cum mergi spre Cassis, înainte de intrarea în localitate. Coborîm ușor spre centru, îndrăznim să căutăm un loc în parcare de la Poștă și chiar reușim. Prăvălia e deschisă, cumpărăm bunătățile și

Jean-Baptiste Estelle, deține bună parte din încărcătură.

Existau zvonuri că la bord se află marinari morți (printre ei, și medicul echipajului), dar s-a trecut cu vederea: marfa era mai importantă. Încercătura a ajuns în magazii, apoi a plecat spre destinație. Dar odată cu ea a coborît din corabie, unde se ascunsese în baloții de bumbac, și un inamic nevăzut: ciuma. În istoria sa, Marsilia a cunoscut și alte epidemii. Tocmai de aceea, s-a dotat cu un sistem sanitar de prevenție destul de eficient. Dacă totul s-ar fi respectat ca la carte, ciuma din 1720 n-ar fi avut loc. Doar că Jean-Baptiste-Estelle, citat mai sus, avea interese financiare mari și a închis ochii, făcînd ca vasul, care aparținea nașului său, să nu respecte carantina. Documentele sanitare au fost pur și simplu falsificate. Asta cu „Corupția ucide” nu e chiar nouă!

Au murit la început membri ai echipajului, izolați imediat în lazarete, apoi hamalii care au descărcat marfa. Primul mort în oraș s-a înregistrat pe 20 iunie, dar diagnosticul de ciumă a fost dat după mai multe zeci de cazuri, pe 9 iulie. Pe 27 iulie, vasului i s-a dat foc pentru a nimici orice focar. De aici încolo începe un episod negru în istoria Provenței și a Marsiliei, care a pierdut în această epidemie 40.000 de cetățeni la o populație de 75.000: mai mult de jumătate din locuitori. Pe 21 iulie, ciuma a ajuns la Cassis; pe 1 august, la Aix-en-Provence. Între 1720 și 1722 a atins 242 de așezări din Provence, Comitat (cu capitala la Avignon) și Languedoc, făcînd 120.000 de victime din aproximativ 400.000 de locuitori.

Am dat cifrele nu pentru că sînt un împătimit al statisticilor, ci pentru a vă face o idee despre ce a însemnat și ce ravagii a făcut această maladie teribilă. Orașenii fugeau din calea ei în sate, sătenii în cătune, cei din cătune se refugiau în cabane și colibe prin păduri și locuri izolate. Orașele goale erau ocupate de alți fugari. Cei mai înstăriți fugeau călare, cei săraci fugeau pe jos. Nu de multe ori îi ajungea boala și-i secera pe parcurs. Vechile drumuri au fost abandonate, s-au făcut altele noi, în speranța că pe ele nu vor circula cei deja atinși de boală. Cordoane sanitare de tot felul, garduri din piatră, taluzuri de pămînt, gărzi înarmate n-au reușit să oprească flagelul care a măcinat Sudul.

Marea problemă pentru cei rămași în viață a fost mulțimea de cadavre răspîndite peste tot. A fost nevoie de mobilizarea autorităților și a clerului, precum și a sute de voluntari, pentru a reuși să elimine aceste surse de infecție, cadavrele ajungînd în gropi cu var nestins. Sau aruncate în rîpe inaccesibile. Muribunzii mai înstăriți, scriu documentele epocii, nu apucau să-și mai dicteze testamentele, notarii fiind și ei depășiți de situație. Registrele parohiilor au ajuns să noteze numere de morți, fără să li se știe tuturor numele. Nu mai stătea nimeni să-i identifice. Lumea s-a oprit dintr-o dată în loc. Fraza asta am auzit-o de nenumărate ori la televiziuni și-n presă. Iată, nu sîntem originali: cursurile Universității din Avignon sînt oprite, Tribunalul de Comerț din Marseille nu mai funcționează.

Pentru cei ce doresc să-și dea seama de dimensiunile acestei ciume, să-și facă o imagine cît mai aproape de realitate, o recomandare de film: *Husarul pe acoperiș* (1995) după romanul omonim a lui Jean Giono, de Jean-Paul Rappeneau, considerat filmul francez cu cel mai mare buget. În ciuda vremurilor terifiante prezentate

pe peliculă, o puteți admira pe Juliette Binoche în rolul principal, o prezență care mai „taie” cumva din tragismul poveștii. În cartea dedicată acestei epidemii de către P.E. Lémontey, *Ciuma din Marseille și Provence între anii 1720-1721*, apărută în 1921, sînt consemnate și cîteva exemple de solidaritate și curaj din epocă. Femeile vindecate se ocupau de orfani, preoții asigurau cele de trebuință muribunzilor, bărbierii înlocuiau medicii și chirurgii morți sau fugiți. Preoții dispăruți erau înlocuiți de vicari. În administrație, subordonații suplineau munca superiorilor atinși de boală. Oamenii simpli se transformau în gropari cînd nu avea cine s-o facă.

Calugării capucini din Marsilia au cerut ajutorul unor confrăți din alte părți și s-au pus în slujba bolnavilor înfruntînd moartea. Care, de altfel, a secerat 43 din cei 55 de membri ai comunității. N-am citit despre tratamentele ce se aplicau atunci, în afara dezinfectării cu oțet. În unele localități, încăperile au fost date cu parfum, în alte locuri s-au aprins lemne de esență aromată pentru a alunga boala. Istoria medicinei le consemnează, probabil. Cu toate acestea, am aflat că au fost oameni care au trecut prin boală și s-au vindecat, iar izolarea a fost cea care a salvat cele mai multe vieți. Un caz fericit, evocat în titlu, e orașelul în care locuiesc și-n care am trăit și eu izolarea de două luni. La Ciotat a salvat regiunea de la un alt prăpăd, acela al foametei.

Cum ciuma avansa, ajungînd deja pînă la Cassis, localitate de care ne despart cîteva calânci, cei 9000 de ciotățeni au decis să se izoleze. Au zidit porțile cetății și, în port, i-au pus pe toți proprietarii de ambarcațiuni să jure „pe cele sfinte” că nu au bolnavi la bord. Pe vremuri, cele sfinte se respectau mai tare decît cele laice: o spun mai mult pentru progresiști. Doctorii localității au distribuit populației „bulletine de sănătate” fără de care nu puteai umbla pe străzi. Ca să împiedice răspîndirea bolii în regiune, au fost trimiși soldați de la Marsilia să păzească La Ciotatul, care deja se izolase bine. Femeile au interzis accesul soldaților în cetate, de teama contaminării. Ele au ținut porțile încuiate, au urcat pe ziduri și au împiedicat soldații, care au fost invitați să stea în carantină undeva într-o bastidă din împrejurimi. Așa că aici s-a înregistrat niciun caz de ciumă. (În schimb, Centrul Spitalicesc de azi a fost nevoit să interneze pacienți cu virusul chinezesc sosiți din alte părți. Din fericire, boala nu s-a întins).

În toamna lui 1720, ciuma a plecat din Marsilia spre alte localități din Provence, lăsînd în urmă o lume răvășită și înfometată. Cu ce să-i hrănești pe supraviețuitori? Salvarea a venit de la Roma, unde papa Clement al XI-lea a decis să trimită două corăbii cu grîne în ajutorul provenșalilor rămași în viață. Ele au acostat în portul La Ciotat, în deplină siguranță sanitară. De aici, „grîul speranței” a fost împărțit în toată regiunea. Acum e clar și titlul: în La Ciotat s-a aplicat izolarea în anii ciumei, iar asta a salvat mii de vieți. Pot spune că aici s-a reinventat carantina, într-un gest alcătuit din disperare și curaj civic.

Revin la anii noștri și nu găsesc niciun termen de comparație. Sau, ca să fiu consecvent cu începutul, încerc: pandemia de azi față de cea de atunci e o tartă tropeziană pe care o savurezi în prima zi de libertate. Să nu uit. În vremea aceea, în zvîrcoleala și agitația unei societăți aflate în anticamera morții, s-a manifestat și ceva ce mie, personal, mi se pare de reținut. E vorba de o mișcare ce a lăsat fără glas preoții și moralisții epocii: prostituatele din Aix, în lipsă de clientele și, probabil, în urma unor procese de conștiință, s-au transformat în infirmiere ale bolnavilor. Din furnizoare de plăcere, în alinaătoare de durere.

nu sînt deschise. Ne dăm seama că, o vreme, vom fi liberi într-o lume încă închisă. Diferența e că nu mai trebuie să ne auto-aprobăm dovezile de deplasare. Carmen zice cu trei zile înainte: „Vreau să mergem la Cassis, la *Tarta Tropeziană*, să ne plimbăm puțin prin port.”

Îmi place ideea. Mergem destul de des la Cassis, cu prieteni, cu David, cînd e la noi, și ne oprim mereu la *Tarta Tropeziană*: o cofetărie-boulangerie dintr-o rețea cu sediul central în Saint Tropez. Produce tarta cu același nume, cu un secret de fabricație scris de inventatorul ei, Alexandre Micka, pe fundul unei cutii de carton și păstrat într-un seif. Dacă ați văzut filmul *Și Dumnezeu a creat femeia*, ați văzut și tarta, consumată de Brigitte Bardot în lumina reflectoarelor. De altfel, ea a și botezat-o astfel.

Ne urcăm în mașină. A pornit fără probleme, deși două luni n-am mișcat-o din loc. De fapt, am ieșit cu hîrtie de două ori din casă și i-am dat cîte „o cheie”, să nu se stingă bateria. N-am uitat să conduc, deși Carmen spune că sînt cam smucit în reflexe. Ajungem în Cassis, lo-

ieșim să ne plimbăm pe mal. Nu e soare, marea e agitată, dar libertatea e amabilă cu noi și asta contează.

Pînă aici v-am cam dus cu zăhărelul. V-am lăsat să credeți că voi face o relatare a primei zile de după izolarea noastră provenșală. Vă dezamăgesc și mă întorc în La Ciotat. Nu acum, în 2020, ci exact cu trei sute de ani înainte, în 1720, pe 20 iunie, cînd a izbucnit ciuma. Evenimentele au pornit, de fapt, ceva mai devreme, pe 25 mai (eu scriu pe 16 mai 2020). E data la care intră în portul Marsilia corabia *Le Grand-Saint-Antoine*, venită din Levant (Siria de azi) încărcată cu bumbac și mătăsuri destinate marelui tîrg de la Beaucaire, ce se va desfășura la sfîrșitul lui iulie. Autoritățile din Marsilia știu că în Levant bînuie ciuma. De aceea, toate corăbiile provenite din zonă stau în carantină 40 de zile, conform prescripției lui Hipocrate, care credea că asta e perioada maximă în care o boală acută își face de cap în corpul omenesc. Dar vasul reușește să intre în port fără să respecte carantina, pentru că unul din cei patru administratori (*échevins*) ai Marsiliei,